

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

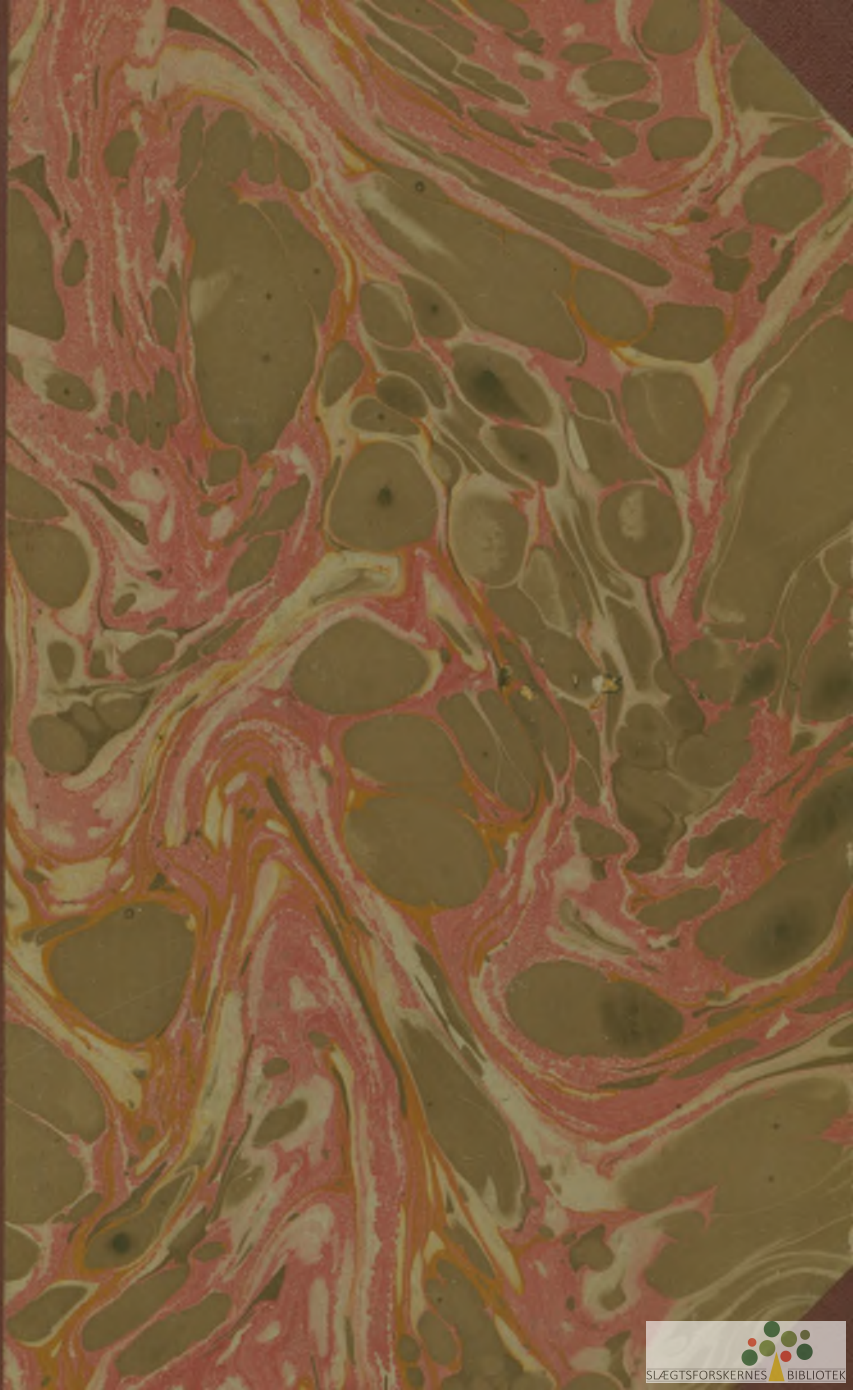
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LICENT. MED.

JOHANN VALENTIN WILLE

(JOHANNES VALENTINUS WILLIUS)

LÆGE HOS ABRAHAMSTRUPS (JÆGERSPRIS) EJER
OVER-JÆGERMESTER VINCENTZ JOACHIM HAHN
I AARENE 1674-1676 SAMT KGL. DANSK
FELTMEDIKUS

AF
EILER HØEG

LEVIN & MUNKSGAARD
EJNAR MUNKSGAARD
KØBENHAVN

1934

JOHANN VALENTIN WILLE

TRACTATUS MEDICUS
DE
MORBIS
CASTRENSIBUS
INTERNIS.

AD
AUGUSTISSIMUM MONARCHAM.
CHRISTIANUM.
QVINTUM.
PIUM. JUSTUM. VICTORIOSUM.

Authore,
JOHANN. VALENTIN. WILLIO.
Medico Regio Castrensē.

Sumptibus DANIELIS PAULLI
Regii Bibliopolæ.

HAFNIÆ,
Typis MATTHIÆ GODICCHENII,
M. DC. LXXVI.

Afbildning af Titelbladet paa det kongelige Bibliotheks Eksemplar af Dr. Willes Bog om Lejrsygdomme med hans egenhændig skrevne Dedikation til en Ven Christianus Hermanus Jacobi. Det eneste, jeg kan finde om denne, er, at han blev Student fra Metropolitanskolen i 1673. (Kjøbenhavns Universitets Matrikel udg. af Birkeret Smith. Kbhvn. 1894. 8. Bd. II p. 38.)

LICENT. MED.

JOHANN VALENTIN WILLE

(JOHANNES VALENTINUS WILLIUS)

LÆGE HOS ABRAHAMSTRUPS (JÆGERSPRIS) EJER
OVER-JÆGERMESTER VINCENTZ JOACHIM HAHN
I AARENE 1674 - 1676 SAMT KGL. DANSK
FELTMEDIKUS

AF
EILER HØEG

LEVIN & MUNKSGAARD
EJNAR MUNKSGAARD
KØBENHAVN
1934

Printed in Denmark.
SPECIALBOGTRYKKERIT. KBHVN.

Tilgnes
Kong Frederik VII's Stiftelse
paa
Jægerspris,
som midt i den skønneste Natur forener
Historiens Ærværdighed med
Barndommens Ynde.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

FORORD	11
BIOGRAFISKE OPLYSNINGER OM WILLE	
Hans Slægt	13
Studietiden	17
I Danmark	19
Griffenfeld	23
Hahn og Abrahamstrup	27
Kgl. Feltmedikus	46
BIBLIOGRAFI	54
ARTIKLER FRA ACTA MED. HAFN.	
Om Iglerne, hvilket Blod de helst suger	61
Gigt helbredet ved Vrede	67
Bukkeblads lægende Kræfter	70
Om Svulster og Fedt	86
Om Æggehvidens Egenskaber	94
Om Dyrenes Sæd	96
Nogle Sjældenheder iagttagne hos Planter	98
Om Fisken Føsisings Torn	109
NAVNELISTE	114

FORORD.

I Thomas Bartholins berømte Tidsskrift *Acta medica & philosophica Hafniensia*, som udkom med sine fem Bind i Aarene 1673—80, har en Licent. med. et Medicus castrensis Regii, Johann Valentin Wille (*Willius*), faaet optaget ialt 16 Artikler af blandet medicinsk, biologisk, kemisk og botanisk Indhold. Da en Del af disse i mer eller mindre Grad har Tilknytning til *Abrahamstrup* — det nuværende *Jægerspris* — har jeg, skønt jeg ikke er Historiker, i min Egenskab af mangeaarig Læge paa *Jægerspris* og Amatørbotaniker, vovet at forsøge, saavel at udrede, hvad dette Materiale kan yde af Betydning for Billedet af Livet og Naturen herude for godt halvtredie hundrede Aar siden, som gennem de sparsomme Oplysninger, der foreligger om Dr. Wille, at give en Oversigt over hans Liv og Virken og specielt hans Forhold til *Abrahamstrup*.

Hertil har jeg modtaget megen velvillig Hjælp fra saa mange, som jeg har maattet ulejlige med Anmodning om Oplysninger af forskellig Art. Det er mig kært at faa Lejlighed til at bringe disse min bedste Tak. Jeg maa her nævne Administrateur ved *Bibliothèque Nationale et Universitaire* i *Strasbourg*, Dr. *Ernest Wickersheimer*, som paa den elskværdigste Maade gentagne Gange har stillet sin store Viden til

min Raadighed, samt Medicinalhistorikeren Dr. H e n r i F l e u r e n t i Colmar, men særlig maa jeg bringe Prof. Dr. med. V. M a a r min varmeste Tak for hans kyn-dige og altid elskværdig beredvillige Interesse og Bi-stand, uden hvilken jeg aldrig vilde have turdet give mig i Kast med dette lille opus.

Sidst, men ikke mindst, maa jeg takke Bestyrelsen for Kong Frederik den Syvendes Stiftelse paa Jægerspris for Tilskud til Bogens Udgivelse, som finder Sted i Stiftelsens 60nde Virkeaar.

Jægerspris i August 1934.

Eiler Høeg.

Colmar 1643. Efter Merian: Topographia Alsatiæ. Franckf. a. M. 1644. Fol.

JOHANN VALENTIN WILLE (WILLIUS) blev født i Byen Colmar i Elsass d. 23de April 1651 som Søn af den »ehrenveste und hochgelehrte« Johann Valentin Wille,¹ Stadslæge i Colmar og Læge ved Greverne af Rabeaupierre's (Rappoltstein) Hof. Det var kun tre Aar efter Trediveaarsrigens Afslutning ved den westfalske Fred, ved hvilken Elsass, som indtil da havde hørt til det hellige romerske Kejserrige, blev tilstaaet Frankrig, der allerede havde besat det i 1639. Byerne, som var Fristæder, kom dog først senere, i Løbet af det syttende Aarhundredes sidste Halvdel, ind under Frankrig. Det har derfor været trange og alvorlige Tider, som sikkert har præget Livet i Barn-domshjemmet. Wille taler da ogsaa flere Gange om sit stakkels ødelagte Fædreland og sukker lig Vergil med Tanken paa Fortiden: »*Eheu, fuimus Troes!*« (Ak, vi var Trojanere!). Men ikke blot har Forholdene uadtil været svære for ham i hans Barndom. Tidlig mistede han sin Fader og har maattet søge Hjælp hos Slægt og Venner, ja mulig endog Ophold, thi i sin Disputats takker han ikke alene Colmars Magistrat, som sine »*Beskyttere, Bekendte og Slægtninge*« men ogsaa en vis

---

¹ Sitzmann, Fr. Edouard: Dictionnaire de biographie des hommes célèbres de l'Alsace. Rixheim. 1910. 8. Bd. II. p. 997 og Bd. I p. 158.

Johann Moritz Altgeld,² der var Skatteforvalter i Faderens Fødeby Frankfurt am Main, idet han kalder ham Onkel, Beskytter og nævner ham værende sig i Faders Sted. Denne Altgeld var hans Faders Halvbroder, idet Altgelds Moder efter at være bleven Enke giftede sig med den fra den lille By Windecken i Nærheden af Hanau stammende Retsskriver Valentin Wille (Willy) og med ham havde tre Sønner: 1) Kejserlig Notar og Amtsforvalter Bartholomæus kaldet Bartel Willius,³ 2) Stadslæggen i Colmar Johann Valentin Willius, vor Willes Fader, samt 3) Kirurgen Johann Peter Willius⁴ i Frankfurt. Nævnte Altgeld var en meget velhavende Mand, idet han ved sin Død 16. Januar 1676 efterlod sig en Formue paa 52.000 Gulden, som i Testamentet blev baandlagt som et Familielegat, det Altgeld-Rasorske, til Fordel for hans egen, hans Enkes Anna Dorothea f. Rasor, og den Willeske Slægts Efterkommere.⁵

Stadslæggen Joh. Val. Wille, f. $^{30/4}$ 1609, beklædte denne Post fra 1650 til sin Død i 1659 efterladende sig Enke Anna Maria f. Röttler⁶ og i hvert Fald 3

² F. 1601, d. 1676.

³ F. $^{10/9}$ 1607, d. .... Immatriculeret $^{28/12}$ 1630 ved det juridiske Fakultet i Strassburg, se: Knod, Gustav C.: Die alten Matrikeln d. Universität Strassburg 1621—1793. Strassburg. 1897. 8. Bd. II. p. 226.

⁴ F. $^{1/1}$ 1611, begr. $^{23/4}$ 76 og Acta med. Bd. III. p. 152.

⁵ Dietz, Alexander: Bestimmungen und Geschichte des Altgeld-Rasorschen Familien-Stipendiums von 1676. Darmstadt. 1912. 8. p. 5 f. og p. 31 og 32.

⁶ Mossmann, X.: Anton Schott. Leben eines Colmarer aus dem XVII Jahrhundert. Colmar. 1878. 8. p. 11 f.

Børn: 1) vor Johann Valentin Wille, 2) Anna Cathrine,⁷ som i 1670 blev gift med kejserlig Hofraad og Gesandt Friedrich Binder,⁸ f. i Colmar 1646 d. 1709, samt 3) Emanuel Wille,⁹ der senere som fyrstelig Sachsen-Naumburgsk Geheimer-Raad i 1702 blev adlet under Navnet Edler v. Willisen og døde som Rigshofraad og Rigsfriherre. Han er Stamfader til den tyske adelige Rigsfriherreslægt v. Willisen.

Moderen giftede sig anden Gang 21. Februar 1662 med Anthon Schott,¹⁰ der var Medlem af Colmars Magistrat, havde en høj juridisk Stilling i Byen og senere døde i Regensburg som en brugt og højt-skattet kejserlig Diplomat. Med ham havde hun 4 Børn, 2 Sønner og 2 Døtre, af hvilke dog kun en Søn blev voksen, han havde samme Navn som Faderen og studerede først ved Universitetet i Strassburg, siden Jura i Heidelberg. Efter Ligtalen over Willes Stedfader, skal denne have været en ligesaa god som dygtig Mand, der betragtede sine Stedbørn ganske som sine egne.

Det er altsaa en Slægt af fremragende, kultiverede og velsituerede Mænd, Dr. Wille tilhører, og han bærer

⁷ Sitzmann, Fr. Edouard: Op. cit. Bd. I. p. 158.

⁸ ibid. samt Hunkler, Th. F. X.: Geschichte der Stadt Colmar und d. umliegenden Gegend. Colmar. 1838. 8. p. 247.

⁹ Knod, Gustav C.: Op. cit. Bd. I p. 365 og Bd. II p. 301 samt Kneschke, Ernst Heinr.: Neues allg. Deutsches Adels-Lexikon. Leipzig 1870. 8. Bd. IX. p. 575. — Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser. Gotha. Justus Perthes. 1933. 12. 83. Jahrg. Theil B. p. 612.

¹⁰ Mossmann, X.: Op. cit.

da ogsaa Præget heraf. Han kan saaledes¹¹ ikke lade være med lidt onskabsfuldt at more sig over en ung Læge, der, som Søn af en Skomager, og skønt han havde læst mange Bøger om Takt og Tone, dog ikke forstaar, hvorledes man opfører sig i fine Kredse.

Faderen havde studeret Medicin ved Universitetet i Strassburg 1633—40,¹² i hvilket sidste Aar han absolverede sin Eksamen og blev samme Aar Dr. med. med Disputatsen »*De dysenteria*«, efter at han i 1637 havde skrevet en Afhandling om Pest.¹³ Det er aabenbart fra ham, at Sønnen har arvet sin Rejselyst, men Rejserne var farefulde dengang, thi Sønnen fortæller om Faderen, at denne¹⁴ »*lokket af Rejsernes Sødme to Gange ved Røvere mistede hele sin Formue*«, og et andet Sted,¹⁵ »*Hr. Willius, i sin Tid Stadslæge i Colmar, der to Gange paa en vidunderlig Maade af Gud var frelst midt ud fra fjendtlige Ryttere, levede sit Liv saadan, at han, da han var kommet til Slutningen af det, ofte med største Glæde gentog: »Min Samvittighed piner mig ikke paa Grund af hele mit Liv. Gud har for den Sags Skyld kastet mig i saa mange Farer, at jeg lærte at blive hans.»*«

At Hjemmet i Colmar har staaet ham aabent ogsaa efter, at Moderen har giftet sig igen, kan dels ses af, at han i sin Disputats¹⁶ takker sin Stedfader og dels af

¹¹ Wigandus, Joachim Vitis: De philiatrorum Germanorum itineribus dissertationes tres. Friburgi. 1678. 12. p. 138.

¹² Knod, Gustav C.: Ou. cit. Bd. II. p. 12 og 130.

¹³ Index Catalogue of the Library of the Surgeon-General's Office. Washington. 1895. 8. Bd. XVI. p. 471.

¹⁴ Wigandus: Op. cit. p. 12.

¹⁵ Wigandus: Op. cit. p. 122.

¹⁶ Willius, Johannes Valentinus: De ira. (Inaugural-Dissertation). Argentorati. 1671. 4.

to meget morsomme Afskedsdigte,¹⁷ som et Par Venner skriver til ham, da han efter veloverstaaet Disputats forlader Strassburg, og i hvilke de ønsker ham en god Rejse til Hjemmet, samt at han senere efter endte Rejser maa komme tilbage til Colmar og vinde Berømmelse der. Jeg skal siden komme tilbage til disse Digte.

Han studerede Medicin ved Universitetet i Strassburg. Nogen Immatrikulationsdato findes ikke i Universitetsmatriklen, men at han har studeret der, fremgaar baade af, at den bekendte Læge og Botaniker *Georg Francus*,¹⁸ senere Livlæge hos Christian V og Frederik IV under Navn af *Georg Frank de Frankenau*, nævner ham som sin Elev fra Strassburg,¹⁹ som af, at han allerede som 18-aarig i 1670 udgiver en Dissertation under Prof. Dr. med. *Joh. Alb. Sebiz's*²⁰ Ledelse. — Endvidere omtaler han videnskabelige Oplevelser fra Studietiden i Strassburg og nævner som sin Ven derfra det jævnaldrende Medlem af den store og berømte akademiske Strassburgslægt *Saltzman*, nemlig *Ludvig Saltzman*, som absolverede sin Eksamen 31. Oktober 1671 og tog Doktorgraden 14. December samme Aar. Selv absolverede *Wille* sin Eksamen 11. April 1671 under *Joh. Rudolf Saltzmanns* Dekanat og tog Doktorgraden 10. August samme Aar

---

¹⁷ Tilhæftet Disputatsen i Bibliothèque Nationale et Universitaire de Strasbourg.

¹⁸ F. 1643 i Naumburg, d. 1704 i København.

¹⁹ *Flora Francica — sequitur programmata botanica. Argentorati.* 1685. 12. p. 17 § 26.

²⁰ F. 1615, d. 1685.

med Disputatsen »*De ira*« (om Vrede).²¹ Han var alt-
 saa kun 20 Aar, da han afsluttede sine Universitets-
 studier. At han har været en flittig og højt begavet ung
 Mand, fremgaar ogsaa af de virkelig smukke og følte
 Lykønskingsdigte, som efter Tidens Skik er tilføjede
 hans Disputats. At han tillige har været en glad og
 munter Student, kan vi se af ovennævnte Afskedsdigte,
 som to sørgende Kammerater: »Regewius og
 Zelitin« skriver „Til den ædle Liwulis det saa-
 kaldte poetiske Kløverblads hidtil værdiful-
 deste Medlem, som efter berømmelig Fuldendelse af
 sine i Lægekunsten rosværdig fuldførte Studier ved sin
 Afrejse fra Strassburg den tolvte August 1671 til Be-
 vidnelse af ubrydeligt Denskab paa denne Maade skal
 lykønskes af dets tilbageværende Medlemmer Rege-
 wius og Zelitin.« Navnene er omskrevne »*For-
 eningsnavne*«, som det brugtes da. Liwulis er Omskriv-
 ning af Willius, Regewius er Omskrivning af Wiegerus,
 en Friedrich Wieger,²² som absolverede sin
 juridiske Eksamen ved Strassburg Universitetet 3. Juli
 1673, og som ogsaa senere udgav en Del Digte under
 Pseudonymet Regewius. Hvem Zelitin er, har jeg ikke
 kunnet faa opklaret. Joseph Lefftz²³ formoder,
 at der skjuler sig en vis Litzel under dette Pseudo-
 nym. Navnet Zittelin har jeg ogsaa truffet paa i

²¹ Carøe's afvigende Angivelser herom i Doctorer og Licentia-
 ter. 1479—1788. Kbhvn. 1909. 8. p. 133 beror paa en Fejllæsning
 i Knod: Op. cit. Bd. II. p. 139.

²² Sitzmann: Op. cit. Bd. II. p. 992 og Knod: Op. cit.
 Bd. I. p. 356 og Bd. II. p. 528.

²³ Lefftz, Joseph: Die gelehrten und literarischen Gesell-
 schaften im Elsass vor 1870. Schriften der Elsass-Lothr. Wissen-
 schaftl. Gesellschaft. Reihe A. Bd. IV. p. 46 f. Colmar. 1931. 8.

Navnelister fra Elsass, men nogen senere bekendt Mand kan det i hvert Fald ikke have været.

Den tolvte August 1671 rejste han altsaa fra Strassburg til Hjemmet i Colmar og derfra paa Studiernes Vegne videre ud i Tyskland og det øvrige Europa. Efter Skildringerne i hans Bog om tyske Lægers Rejser har han været vidt omkring og set og hørt sig godt for. Med Taknemlighed omtaler han²⁴ en Læge i Sopronia, det nuværende Sopron i Ungarn, *Johann Baptist Föggler*, »som i adskillige Uger har ydet ham, den fuldkomment fremmede og ukendte, efter Fædrelandets Ødelæggelse den Velgerning at beværte ham ikke alene med de lærdeste Diskussioner men ogsaa med den mest udstrakte Gæstfrihed, idet han ædelmodigt afslog enhver Betaling.« En velkommen Besparselse i de sikkert ikke altfor store Rejsepenge. Rejseudgifterne er tildels afholdt ved Lægevirkosomhed i de Byer, han besøger. Saaledes omtaler han andetsteds²⁵ Kure for Øjenlidelser i Colmar, Regensburg og Wien. I det hele synes han at have uddannet sig særligt i Øjensygdomme. Fire af hans Artikler i Acta med. handler saaledes udelukkende om saadanne.

Hvornaar og af hvilken Grund han er kommet til København, er det mig umuligt at sige, men det maa senest have været i Efteraaret 1673 og vistnok for at studere Anatomi hos vore berømte Lærere deri, *Thomas Bartholin*²⁶ og *Simon Paulli*.²⁷

²⁴ *Wigandus*: Op. cit. p. 131.

²⁵ *Acta med.*: Bd. II. p. 303.

²⁶ Berømt dansk Anatom, f. 1616 i København, d. 1680 paa Hagestedgaard paa Sjælland.

²⁷ Berømt dansk Anatom og Botaniker, f. 1603 i Rostock, d. 1680 i København.

Da det imidlertid viser sig, at disse er ophørt med at docere, søger han Nicolaus Steno,²⁸ som netop nu fra Aaret i Forvejen var i København. Til Støtte for denne Antagelse skal jeg anføre en Udtalelse af Wille, idet han skriver:²⁹ »— ham, hvem Bartholin og Paulli erklærer ikke at ville være Lærere for, opfordrer Hr. Nicolaus Steno, da han beder ham om et venligt Raad i det anatomiske Studium, til med Skarphed af Kniv, Øje og Tanke, fjernt fra Svirebrødrenes Kreds, at iagttage hvor enhver især af Fibrene fører hen, idet han, førend alt er fastslaaet med Hensyn til deres Tilhæftning, Dele og Sammenknytning, intet maa sønderrive og ikke bruge nogen som Lærer, som gør dette«. Steno bliver altsaa her hans elskede og højt beundrede Lærer, over hvem han ikke har Lovord nok. Jeg maa have Lov til at gengive nogle af disse Udtalelser, da de ved Siden af at karakterisere Steno ogsaa giver et Indblik i Willes Karakter. Det er atter fra hans Bog om tyske Lægers Rejser, at jeg henter Citaterne. Side 5 skriver han: »Hvad skal jeg sige om S t e n o — det kæreste Navn for mig — i hvis ungdommelige Sjæl den lutherske Religion havde slaaet Rødder, der dog var saa korte, at de ikke kunde modstaa de italienske Vestenvinde.« Side 76: »I Dag vilde Danmark ikke være tvunget til at undvære sin S t e n o, dette Naturens uforlignelige Orakel, hvis Kniv selve Hippokrates vilde beundre, hvis han levede op igen, og heller ikke vilde den anatomiske Frugtbarheds Hæder være sunket, hvis ikke først den romerske Religions

---

²⁸ Berømt dansk Anatom og Geolog, f. 1638 i København, d. 1686 i Schwerin.

²⁹ Wigandus: Op. cit. p. 44.

Overtro og derefter Storhertugen af Toscana's Naade havde grebet ham, da han havde begivet sig ud paa den italienske Rejse, og i hvis Guddoms Beskyttelse han nu lyser med en Skæbne værdig hans Fortjenester,» og endelig Side 149: »Steno erklærede ofte baade med Mund og med Pen, at han indenfor faa Timer kunde saavel docere som demonstrere, hvad der var opfundet ikke blot i Maaneder og Aar men ogsaa i Olympiader og Lustrer.«³⁰

Willes første Tid i København har vistnok været præget af indskrænkede økonomiske Forhold, og han har været henvist til Omgang med de studerende, indtil han ved sin Ihærdighed, Dygtighed og Evne til at indynde sig hos de mest formaaende Mænd hurtigt har vundet sig en fremtrædende Plads, endog saavidt, at han allerede i Sommeren 1674 paa Abrahamstrup kan tale om sin »æthiopiske Tjener«.³¹

Han har i Begyndelsen af sit Københavnsophold, som varede i tre Maaneder,³² boet sammen med den senere islandske Biskop Jón Vigfusson,³³ som, efter hvad der foreligger om ham, ikke har været noget særligt passende Selskab for den flittige og kultiverede unge Wille. Det er sikkert denne, som Steno anbefaler Wille at holde sig fjernt fra, og Wille klager ogsaa selv over Livet blandt Akademikerne og særlig Theolo-

³⁰ Olympiader: Tidsrum paa 4 Aar. Lustrer: Tidsrum paa 5 Aar.

³¹ Acta med. Bd. III. p. 130 og denne Bog p. 80.

³² Wigandus: Op. cit. p. 208.

³³ Sysselmand senere Biskop paa Island, f. 1643 d. 1690, se iøvnr. Bricka, C. F.: Dansk biografisk Lexicon. Kbhvn. 1887—1905. 8. Bd. XVIII. p. 573 f.

gerne, idet han skriver:³⁴ »Hvis jeg, naar jeg lejlighedsvis havde faaet en Indbydelse til Gilde, havde modtaget Indbydelsen, var jeg ofte bange for, at jeg hos Præsterne skulde kvæles af Tobaksrøg eller drukne i det meget Øl.« Det er nok Jón Vigfussons Gilder i deres fælles Bolig, som Wille her hentyder til. Dog følger han til: »Jeg vil ikke svække mit Skrift med Udlændingenes Synder, jeg raaber hellere: »Herre, forbarm Dig over os!«» Forøvrigt forsvarer han, efter sin korte Erfaring, Danskerne mod Linköpingpræsten H e m m i n g G a d, der i en mod Danmark og Danskerne hadefuld Tale beskylder hele den danske Præstestand for at bande paa det afskyeligste.³⁵ Wille maa i det hele taget have haft en enestaaende Evne til at sætte sig ind i fremmede Forhold, thi i ovennævnte Bog findes talrige Oplysninger om Danskere og danske Forhold. Saaledes beretter han flere Steder i den om Forhold vedrørende Akademikernes Indsats under Københavns Belejring i 1659 samt om de kendte medicinske Navne i København: Thomas Bartholin, Simon Pauli, Ole Borch,³⁶ Caspar Kölichen³⁷ og Otto Sperling.³⁸ Mærkeligt nok nævner han ikke Holger Jacobæus³⁹ og hans Dissektioner, og Wille nævnes heller ikke af denne som Tilskuer ved

³⁴ Wigandus: Op. cit. p. 208 f.

³⁵ I Johannes Magnus: De omnibus Gothorum-Sveconumque Regibus. Romae. 1554. Fol. Lib. XXIII. Cap. XXI. p. 755 ff.

³⁶ Berømt dansk Læge og Kemiker, f. 1626 i Nørre Bork ved Ribe, d. 1690 i København.

³⁷ Stadsfysikus i København, f. i Schlesien, d. 1687 i København.

³⁸ Læge og Botaniker, f. 1602 i Hamburg, d. 1681 som Fange i Blaataarn i København.

³⁹ Læge, f. 1650 i Aarhus, d. 1701 i Gentofte.

disse, som netop afholdtes paa denne Tid. Man skulde ellers tro, at han med sin Kundskabstrang og Evne til at komme frem, hvor der var noget at se og lære og nogen at lade sig se af, ogsaa havde faaet Lejlighed til at være tilstede ved disse, men maaske har hans Navn endnu været for ukendt til, at Jacobæus nævner ham.

Denne hans Evne fremviser dog snart Resultater, idet han meget hurtigt har vundet sig Yndest hos to af de mest formaaende Mænd i Danmark, nemlig Griffenfeld⁴⁰ og Kongens specielle Yndling Over-Jægermester Vincentz Joachim Hahn.⁴¹ Hvem af disse, han først er kommet i Berøring med, skal jeg ikke kunne afgøre, men Griffenfeld er i hvert Fald den, der faar den mest iøjnefaldende Hyldest, idet Wille i 1674 lader trykke et Hyldestskrift til ham efter Datidens bedste Mønster. Det hedder: *Anniversarius primus supremorum munerum et dignitatum, queis Monarcha Christianus V et ornavit et provocavit incomparabilia merita Petri Comititis á Griffenfeld & Tonsberg*⁴² [Første Aarsfest for de højeste Embeder og Værdigheder, hvormed Kong Christian V baade har hædret og opmuntret Peter Greve af Griffenfeld & Tönsbergs uskattefærdige Fortjenester]. Det var Datidens Maade at indynde sig paa hos de store, og at det har baaret Frugt, ser vi af C. P. Rothe's Levnedbeskrivelse af Griffenfeld,⁴³ hvori Wille,

⁴⁰ Dansk Statsmand, f. 1635 i København, d. 1699 i Trondhjem.

⁴¹ Se nedenfor p. 27 ff.

⁴² Hafniae. 1674. 4.

⁴³ Rothe, C. P.: Peder Græve af Griffenfelds Liv og Levnet. Kbhvn. 1745. 4. Bd. II. p. 194 (ikke 104 som nævnt adskillige Steder, idet der er en typografisk Forvirring af Pagineringen heromkring).

som af Rothe fejlagtig kaldes Willichius, omtales som »stændig i Huset hos Griffenfeld og at denne holdt særdeles meget af ham«, at Griffenfeld tillige har værdsat og brugt ham som Læge, ser vi hos Tycho de Hofmann,⁴⁴ som skriver, at Griffenfeld spurgte ham til Raads i en Upasselighed. Ovennævnte Hyldestdigt er efter dets Titel antagelig kommet i Efteraaret 1674 som Aarslykønskning til Griffenfelds Udnævnelse til Rigskansler og Ridder af Elefanten. Atter næste Aar lader Wille trykke et nyt Hylstedigt til ham: *Anniversarius secundus florentis Daniae pietate et justitia Christiani V ac Petri Comitum in Griffenfeld & Tonsberg.*⁴⁵ [Anden Aarsfest for Danmark, som blomstrer ved Christian V's og Peter Greven af Griffenfeld og Tönsbergs Fromhed og Retfærdighed].

Brandt⁴⁶ fortæller, at Wille ogsaa har skrevet et Digt, som imidlertid aldrig blev trykt, som Lykønskning til Griffenfeld i Anledning af hans paatænkte Bryllup med Prinsesse Louise Charlotte af Augustenborg, en Forbindelse, der, trods Enkedronning Sofie Amalies Begunstigelse, ikke blev til noget.

Ved Nytaar 1676 havde Forholdene imidlertid forandret sig. Griffenfeld stod nu paa meget svage Fødder i Kongens Gunst som Følge af overdreven Selvbevidsthed, og Wille, der i sin Egenskab af Læge hos Hahn, som arbejdede med paa Griffenfelds Fald, saa, hvor

⁴⁴ Hofmann, Tycho de: Historiske Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd. Peder Griffenfelds Historie. Kbhvn. 1777—79. 4. p. 99 f.

⁴⁵ Hafniae 1675. 4.

⁴⁶ Brandt, C.: Egenhændige Antegnelser henhørende til Griffenfelds Historie. I Suhm: Nye Samlinger til den danske Historie. III. Kbhvn. 1794. 4. p. 353.

det bar hen, og gjorde nu noget, som maa forbavse én, naar man betænker, at han da kun var 23 Aar. Rothe skriver herom:⁴⁷

„En Anden meget mindre men for sit Symbolums skyld desto merkværdigere Sølv-Penge findes der ellers ogsaa om hannem af en Dansk 8 Skillings Størrelse, paa hvis eene Side Griffenfelds Bryst-Billede er at see med denne Omskrift: PETRUS COM. IN GRIFF. & TONS. (PETRUS COMES IN GRIFFENFELD & TONSBERG) men paa den anden Side staaer der: FORTUNAM REVERENTER HABE 1676. (Hold Lykken i Ære) Hvilke Ord der opfylder den heele Side. Somme meener Statholder Gyldenløve skulle have ladet denne Penge slaae for derved at advare Griffenfeld, at han ey skulle blive aldt for hofmodig af Lykken men holde den i Ære, saasom der og i samme Henseende følgende Historie fortælles: Ny-Aars-Middag 1676 da Griffenfeld holdte et stoot Gæstebud skal der være kommen en ubekiendt uanseelig Karl, hvilken da han kom i Marskalks-Gaarden, strax skal have forlangt at ville tale med Cantzleren selv; Da det ham nu blev sagt af een af Tiennerne hvorledes Cantzleren allereede sad til Taffels, og at han hannem følgelig ey kunde faae i Tale, skal han dog have paa staaet at blive meldet; Da nu Tienneren det gjorde, befalede Griffenfeld, at han skulde bie indtil han fik afspilst, men Karlen foregav ey at have Ordre at bie saalænge, dog sagde han derhos ey fra hvem, men overleverte en liden hvid Eske til Tienneren med hofsyede Begiering, at han straxen ville bringe samme ind til Cantzleren hvorpaa han strax gik bort. Da

⁴⁷ Op. cit. & loc. cit.

Griffenfeld nu fik den og aabnede den ved Bordet som han sad, finder han Tolv Styk saadanne gandske ny slagne Penge, som herhos under No. 2 i Kaaberstukken sees, hver indviklet for sig i et Stykke teent Papiir, hvilke han da viiste Gæsterne og tilliige høyligen undrede sig over samme, sambt præsumerede dem at være sændte fra Gyldenløve, allerheldst da Karlen som overbragte dem siden ey meere loed sig see. Andre derimod meene at en Licentiatuſ Medicinæ navnlig Willichiuſ, som stændig var i Huuset hos Griffenfeld, og af hvilken Griffenfeld tilliige serdeles meget holdte, skal have ladet denne Penge slaae, for derved paa en fin og nobel Maade at advare ham."

Advarslen: »*Fortunam reverenter habe*« er et Citat fra Epigramdigteren Ausoniuſ⁴⁸ og tillægges af ham den sicilianske Konge Agathocles. Det lyder:

Fama est fictilibus cenasse Agathoclea regem
 Atque abacum Samio saepe onerasse luto;
 Fercula gemmatis cum poneret horrida vasis
 Et misceret opes pauperiemque simul.
 Quaerenti causam respondit: Rex ego, qui sum
 Sicaniae, figulo sum genitore satus:
 Fortunam reverenter habe, quicumque repente
 Dives ab exili progrediere loco.

⁴⁸ Ausonius, Decimus Maximus, f. 309, d. 392 e. Chr. F. (se: Decimi magni Avsonii Burdigalensis Opuscula. Udg. af Rud. Peiper. Lipsiae 1886. 8. p. 311. II (VIII) Exhortatio ad modestiam).

Titelkobber til kgl. Confessionarius Hans Leths Ligprædiken over Vincenz Joachim Hahn. Kbhvn. 1683. Fol.

(Man fortæller, at Kong Agathocles spiste paa Ler og ofte lod sit Skænkebord besætte med samiske Pottemagerkar. Prunkløse Fade bar Kar med Ædelstene, og Rigdom saas blandet med Fattigdom. Paa Spørgsmaal om Aarsagen hertil svarede han: Jeg, som er Siciliens Konge, har haft en Pottemager til Fader. Hvo du er, som fra ringe Stand hæver dig op til Rigdom og Vælde, Hold Lykken i Ære.)⁴⁹

Hermed ophører Willes Forhold til Griffenfeld, men han havde, som nævnt, ogsaa en anden og nu mere formaande Velynder, Over-Jægermester Vincentz Joachim Hahn, Herre til Abrahamstrup og Hjortespring. Denne, der selv var tyskfødt, havde i Foraaret 1674 i Erkendelse af Willes Dygtighed og Dannelse antaget ham som sin Huslæge, og hermed har vi Aarsagen til, at Wille kommer ud paa Abrahamstrup — det nuværende Jægerspris — som Hahn i Efteraaret 1673 havde købt af Kongen. —

Inden vi gaar videre, maa jeg have Lov til at give nogle Oplysninger om Hahn og Abrahamstrup.

Vincentz Joachim Hahn var født 22de December 1632 i Mecklenburg som Søn af Christoff v. Hahn til Remplin og Hinrichshagen og Catharina Blücher v. Daberkow.⁵⁰ Faderen blev dræbt under Forsvaret af sit Slot i 1635, hvorefter Moderen flygtede med sine to Sønner først til Rostock og dernæst 1638 til København, hvorfra hun

---

⁴⁹ Se iøvrigt om Mønten: Galster G.: Fortunam reverenter habe. Numismatisk Forenings Medlemsblad. Kbhvn. 1921. 8. Nr. 20.

⁵⁰ Lisch, G. C. F.: Geschichte und Urkunden des Geschlechts Hahn. Schwerin. 1855. 8. p. 283—98.

rejste videre over til Nordskov paa Fyn til hendes Mands Ungdomsven Peder Brokkenhuus. Her døde Moderen kort efter, og Drengen blev opdraget paa Nordskov. Senere sendtes han af Frederik III til Sachsen for der at lære Forst- og Jagtvæsenet. Her opholdt han sig 1649—53 og atter 1656—57, hvorefter han, efter at have gjort Krigstjeneste i Skaane og paa Laaland, blev udnævnt til Over-Jægermester for hele Danmark i 1661 og i 1663 tillige for Hertugdømmerne. 19. Januar 1662 giftede han sig med *Sidsel Kaas* til Sparresholm og Egede, f. 26. Maj 1645, d. 6. September 1667 i Barselseng efter sit 5te Barn. To af Børnene døde som smaa. Hahn forstod i en sjælden Grad at indynde sig hos Kongen og drage pekuniær Nytte deraf. 1670 blev han udnævnt til General-Inspektør over alle kongelige Skove i Danmark. Den 28. November 1673 fik han Skøde fra Kongen paa Abrahamstrup,⁵¹ der med sine udstrakte Skove, som da indtog hele Halvøen Nord for Slottet, og igennem Aarhundrederne havde været et yndet Opholdssted og Jagtrevier for Danmarks Konger, var en tiltrækkende Ejendom for en Over-Jægermester. Godset, der foruden Skovene strakte sig over 7—8 Landsbyer Syd for Slottet, havde altid været i Kongernes Eje og været bestyret af Lensmænd, senere Amtmænd, med Forpagtere eller Forvaltere, der drev Hovedgaardens Jorder.

Slottet bestod paa den Tid af det gamle høje Midterparti af det nuværende Bagslot samt af den af Christian IV i 1590 byggede énetages Forbygning, som da havde

⁵¹ *Wegener, C. F.*: Historiske Efterretninger om Abrahamstrup Gaard i den ældre og nyere Tid. *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie*. Kbhvn. 1855. 8. Bd. I. p. 239.

Gennemkørsel til den mellem dette og Hovedslottet liggende lille Slotsgaard. Den kaldtes »Huset over Broen« og danner nederste Etage af den nuværende forreste Fløj af Slottet. Omkring det var paa de tre Sider en vandfyldt Grav, og om den store Slotsgaard laa Avlsbygningerne, det hele vistnok trods dyre Restaureringer i 1660'erne i ret daarlig Stand.

Synsforretninger fra 1660⁵² og 1680⁵³ vil vistnok kunne anskueliggøre Slottets indvendige Bygningsforhold, men hertil hører en kyndigere Mand, som forhaabentlig med Tiden vil melde sig.

Skovene var særlig mod Vest stærkt forhuggede. De havde deres Værdi, dels ved at levere Gavntræ til Bygninger og Skibe dels som Oldenskov, idet der om Sommeren dreves Svin derud fra hele Eggen, ja endog saa langt borte fra som Holbæk. Forøvrigt havde de for Ejeren vel nok den største Interesse som Jagtrevier. Gaardens Drift har efter et Par dygtige Forpagtere og den rige københavnske Borger Hans Meulengracht,⁵⁴ der fra 1659—65 besad Godset som Pant for Laan, som han havde ydet Frederik III, i de sidste 9 Aar været mindre vel forvaltet, ligesom Fæstegodset paa Grund af Fæstebøndernes Forarmethed sikkert ogsaa har været daarligt drevet.

Her var altsaa nok at tage fat paa for en dygtig og energisk Mand, og at Hahn besad disse Egenskaber, maa selv Wegener, der ellers ikke levner ham megen Ære, indrømme. Han mødte da ogsaa med mange Reform-

⁵² Rigsarkivet: Abrahamstrup Len. Regnskaber 34—52.

⁵³ Rigsarkivet: Abrahamstrup Len. Regnskaber 60—65.

⁵⁴ Wegener: Op. cit. Bd. I. p. 194 ff. F. 9/ø 1629, d. ? som Oberst, Amtmand og Generaltoldforvalter i Nørrejylland og Fyn.

planer, og blandt disse har han i Mindet om sin Kones og sine to Børns Død ønsket paa dette afsides Sted at have en dygtig Læge, saa meget mer, som han atter stod i Begreb med at gifte sig. At det virkelig har været saa, at han har engageret Wille som sin Huslæge, fremgaar af en Dedikation fra Wille til Hahn,⁵⁵ som har følgende Underskrift: „*Meinen gnädigen Herrn zu Bezeugung unterthänigen Gehorsambs übergiebt solches dienstlichst J. V. Willius, Licent.*«, og som gennem Ordet „*dienstlichst*“ viser, at han har staaet i et Afhængighedsforhold til Hahn.

Der har været Travlhed i det tidlige Foraar herude paa Abrahamstrup i 1674, thi den 14de April, Tirsdag før Paaskehøjtiden, blev Hahn efter speciel kongelig Bevilling viet paa Slottet (*»i Huset«*)⁵⁶ til Jomfru Ida Hedewig Rumohr, f. paa Roelst i Angel 1648 som Datter af Heinrich Rumohr og Ida Brockdorff. Efter at Ægtepagten,⁵⁷ hvorved Hahn med hende fik 14.000 Rdl., den 10de April var underskrevet i København foruden af Brudeparret tillige af Brudens fire Brødre Wilhelm,⁵⁸ Ditleff,⁵⁹ Kay⁶⁰ og Frederich⁶¹ samt Ditlev Ahlefeldt⁶² og hen-

⁵⁵ Willius, Joh. Valent.: Der nordische Bezoar .... Kopenhagen. 1676. 4.

⁵⁶ Rigsarkivet: Sjællandske Registre, Tom. XXIX fol. 291 ¹/₄ 1674.

⁵⁷ Rigsarkivet: Sjællandske Registre, Tom. XXIX fol. 382 ¹⁰/₄ 1674—²⁰/₈ 1674.

⁵⁸ Godsejer, 1631—?

⁵⁹ Officer, 1634—78.

⁶⁰ Gesandt, 1635—1714.

⁶¹ Godsejer, 1643—1722.

⁶² Statsmand, 1612—86.

des Svoger Frederik v. Arenstorff,⁶³ har disse vel nok alle bivaanet Brylluppet. Hvem der forrettede Vielsen, har jeg ikke kunnet faa oplyst; den er ikke indført i Draaby Sogns Kirkebog, saa det har næppe været Sognepræsten Hr. Svend Jensen Bøtke,⁶⁴ han har sikkert ikke været fin nok dertil. Enten har det været Hofpræsten, kgl. Konfessionarius Hans Leth,⁶⁵ som 1656—68 havde været Sognepræst i Ringe paa Fyn i Nærheden af Nordskov, og som senere holdt Ligtalen over Hahn, eller det har maaske snarere været Pastor Frederik Brandt⁶⁶ fra Svindinge paa Fyn. Han var en meget lærd Mand, havde studeret i Tyskland og havde omgaaedes Adelen en Del og blev kort efter Hofpræst for Enkedronningen i Nykøbing paa Falster. Han havde fremragende digteriske Evner, hvilket han ogsaa viste ved Hahn's Bryllup, idet han forfattede et Poëm: *Die allerlieblichste Mild-Bahn; Das ist der heilige Ehestand. An dem hochzeitlichen Freudenfest des Wohlgeborenen Herrn, Herrn Vincentz Joachim von Kahnen. Ihr kön. Mayst. wohlbestaltet Ober-Jägermeisters Rittern Erbherrn zu Egede etc. und der Wohlgebornen Jungfrauen Jungfr. Ida Hedewig Ruhmoirinn. Wohlmeintlich und unterdienstlich bei einigen ergötzlichen Frühlings-Stunden gezeiget und entworffen von Friedrich Brandt Predigern zu Schwennig bei Glorup*⁶⁷. Svindinge Kirkebog er gaaet til Grunde, og der

⁶³ Officer, 1626—89, g. m. Augusta Elisabeth Rumohr.

⁶⁴ Svend Jensen Bøtke eller Bøtticher, f. i Skaane. Sognepræst i Gerlev-Draaby Sogne, ordineret 1/11 1664. Begravet ²⁰/5 1676.

⁶⁵ F. 1625, d. 1688. Se iøv. Bricka: Op. cit. Bd. X. p. 232.

⁶⁶ F. 1632, d. 1691. Se iøv. Bricka: Op. cit. Bd. III. p. 7.

⁶⁷ Kopenhagen. 1674. 4.

findes i Slotskirkens Kirkebog ingen Vielsesoptegnelser fra den Tid.

Det er utvivlsomt, at Wille har været med til Brylluppet, thi efter Artikler i Acta med. har han været paa Abrahamstrup i April 1674.

Efter Festlighedernes Afslutning er saa Dagliglivet begyndt herude, og saa vel for Hahn som for Wille var der nok at gøre, og de er sikkert med Glæde gaet i Gang med de Opgaver, der forelaa.

I de seks Aar, Hahn ejede Abrahamstrup, som han i Juli 1677 fik kongelig Bevilling paa at kalde Jægerspriis,⁶⁸ blev store Arbejder udført.⁶⁹ Han underbyggede Slottet med Granit, byggede en stor Lade paa 44 Gange 6 Bindingsværksfag — den har ligget vis à vis Slottet — og en Kostald paa 30 Fag, som sikkert har ligget overfor den nuværende Kavalerfløj. Han anlagde en ny Have med Lysthus og talrige Frugttræer samt Fiskeparker, og sidst men ikke mindst lod han hele Vestsiden ud mod Isefjorden af den her forhuggede Skov rydde til Agerland og byggede 24 Huse og Gaarde samt en stor Ladegaard, beliggende ude bag de nuværende Seksgaarde, og paa hvilken Skovbønderne, som de nye Beboere kaldtes, kunde gøre Hoveri. Det vides endnu, at det trekantede Stykke Jord, som er beliggende mellem Hovnæsbakkeplantagen, Stengærdet og Landevejen, var indrettet som Samlingssted for Hovbønderne.

Hahn solgte senere — 3. Oktober 1679 — Jægerspris til Kongen og døde kort efter — 25. Januar 1680. Han blev begravet i Roskilde Domkirke, hvori han hav-

⁶⁸ Rigsarkivet: Sjellandske Tegninger. Tom. XLI. fol.420.

⁶⁹ Rigsarkivet: Abrahamstrup Len. Regnskaber 60—65.

de sikret sig og sin Familie det ene af Kapellerne indenfor Hovedindgangen. —

Alle disse Arbejder har Wille sikkert været et interesseret Vidne til, idet han færdedes meget omkring paa Godset. Han har straks begyndt sin Virksomhed som Læge blandt Godsets Beboere, idet han allerede i April behandler en Karl i Neder Draaby for Vattersot. Hans Lægevirksomhed herude paa et Sted fjernt fra Hovedstaden med dens Apotheker har tvunget ham til for en stor Del selv at tilberede de Lægemidler, han skulde bruge, og vi ser ham derfor gaa i Gang med at benytte Stedets Urter til Medicin, ja endogsaa med de foreliggende Hjælpemidler konstruere Destillationsapparater hertil. Som Huslæge hos en Over-Jægermester gaar han meget à propos i Gang med at gennemprøve Hjortetaksalt, som han selv udvinder af Gevirene, og anvender det ved alle mulige Sygdomme. Sine Resultater samler han i et meget fornøjeligt og lærerigt tysk Poëm: *Der nordische Bezoar oder Das wunderwürdige Hirschhornsaltz in leichten Reimen aus Natürlichen und Medicinischen Gründen vorgestellet*, hvilket han dedicerer: *Jhr Excellenz Dem Hochwohlgebornen Herrn, Herrn Vincentz Joachim Kahne Rittern, Jhr Königl. Majest. zu Dänemark, Norwegen etc. etc. hochbetrauten Ober- und Hoff-Jägermeister Amtmann auf Jägersburg, Erbherrn zu Abrahamstopp, Hjortespring etc. etc.*, en Lovprisning af Hjortetaksaltet, dets Oprindelse, Fremstilling og gavnlige Egenskaber mod saa godt som alle Sygdomme samt en Advarsel mod Misbrug af det. Det slutter med: »Lad en Læge ordinere det, dog brug i det mindste aldrig over 20 Gran og aldrig sammen med surt og saa ofte, som det er nød-

vendigt under Sygdommen. Som Forebyggelsesmiddel kun én Gang om Ugen.« Digtet er et Eksempel paa, hvad det »Poetiske Kløverblad«s tidligere »bedste Blad« kunde frembringe.

Af Planter er det især Bukkeblad, han benytter, og hvis Destillat eller Afkog han ligeledes gennemprøver ved en Mængde Sygdomme og altid med godt Resultat. Ja, han, der hverken kan taale eller udstaa Tobak, har endogsaa prøvet Bladene af den som saadan og anbefaler den varmt. Den har været let tilgængelig i store Mængder herude, idet den stadig findes i lave Vand- og Mosehuller, af hvilke der paa den Tid har været mange flere end nu, saaledes har han sikkert haft nær og rigelig Adgang til den i Enghaugemosen, som laa lige ved Slottet paa det Sted, hvor nu Hovedgaarden ligger.

Dens Blade er endnu officinelle i Pharmacopoea Danica 1933 og benyttes i Bitterthe, som skal have blodrensende d. v. s. urindrivende Virkning. De kan tænkes at indeholde en Del C-Vitaminer og kan i saa Fald have virket gavnligt paa de Tidens vitaminfattige Levemaade. At han bruger Diagnosen Skørbug i betydelig større Udstrækning end nu, maa man holde ham til Gode, men det kan have haft sin indirekte Berettigelse i Betragtning af det anførte. Hans Benyttelse af Ramsløgene til at helbrede den af Fjæsingen stukne Fisker nede ved Vesterstrand har den lokale Interesse, at det derved oplyses, at Strandkrattet og Floraen i dette ialt væsentlig maa have haft samme Karakter som nu.

I det hele benytter han i sine Meddelelser om Sygdomsbehandling herude 15 forskellige Planter, og af disse er der kun to, som han ikke har haft Adgang til at indsamle som vildtvoksende her paa Egnen, nemlig

Alant (Enula) og *Chamæphyt*; de øvrige: *Bukkeblad* (*Trifolium fibrinum*), *Vejbred* (*Plantago*), *Løgekarse* (*Alliaria*), *Perikum* (*Hypericum*), *Peberrod* (*Raphanus rusticus*), *Svalerod* (*Vincetoxicum*), *Oksetunge* (*Buglossum*), *Svaleurt* (*Chelidonium*), *Kongelys* (*Verbascum*), *Hyld* (*Sambucus*), *Burre* (*Bardana*), *Malurt* (*Artemisia*) og *Ramsløg* (*Allium ursinum*) findes her alle endnu. —

Hans Artikel om Iglerne, fremkaldt ved et Tilfælde hos en af Pigerne paa Gaarden, som antagelig under Vask i en af Dammene har faaet Benene fulde af Igler, fører ham til et varmt Forsvar for Berettigelsen af at benytte disse til Blodudtømmning i Stedet for Aareladning, men rigtignok ud fra meget problematiske Slutninger af de kemisk-biologiske Forsøg, som han foretager med dem. Resultatet, at man ude paa Landet fjernt fra Læger i Iglerne havde et let tilgængeligt Lægemedel, var i høj Grad tilfredsstillende, hvad *Odin Wolff*⁷⁰ priser *Wille* for i høje Toner.

Hans Klientel udgjordes praktisk talt af hele Befolkningen lige fra Stamherren paa Slottet gennem Forvalteren og den æthiopiske Tjener ned til en fattig Soldaterenke og Børn med Orm. Han fungerede med Rette som Godslæge ogsaa topografisk set, idet vi hører ham behandle saavel Skovarbejderne mod Nord, der karakteristisk nok kaldes *Rhizotomæ* d. v. s. *Rodhuggere*, (i *Draaby Kirkebog* har jeg set *Benævnelser Ryddere*. Begge Ord viser, at deres Hverv var at gøre tidligere Skov til Agerland ved at fjerne Stødene) som helt ned til

---

⁷⁰ *Wolff, Odin: Journal for Politik-, Natur- og Menneskekundskab. Kbhvn. 1826. 8. Bd. II. p. 174—75.*

Præstens Karl i Skuldelev, en Landsby, der ligger 10 Km. sydøst for Slottet.

Som god Landlæge kommer han ogsaa ud for at behandle alle Slags Sygdomme ligefra Øjen- og Øresygdomme til Hudsygdomme, Nervesygdomme, Nyresygdomme, Mave- og Tarmforstyrrelser, Forkølelsetilfælde, Malaria, Influenza, Orm og Blodmangel, ja han gaar end ikke af Vejen for vanskelige Fødsler og Kvinde-sygdomme, i Sandhed, han er „*Specialist der gesamten Therapie*“.

Men ikke nok hermed. I sine ledige Stunder dyrker han andre med Lægekunsten beslægtede Videnskaber. Jeg har allerede nævnt hans Apothekervirksomhed paa Slottet og hans Forsøg med Iglerne. Yderligere destillerer han Æggehvider og naar efter mange kemiske Overvejelser og Citater til et meget nyttigt kosmetisk Lægemiddel, som han med Held benytter ved Hudsygdomme. En anden Artikel handler om de flygtige Saltes Krystaller, som ved Destillation afsætter sig paa Glassets Inderside. Men af langt større Interesse er hans Artikel om Svulster og Fedt, i hvilken han viser sig som en habil pathologisk Anatom, og ved at secere Kreaturkadvare fra Gaardens Besætning opdager han, at denne er stærkt inficeret med Echinokokker, en Lidelse, hvis Natur først blev klarer i Midten af forrige Aarhundrede tildels paa Basis af islandske Tilfælde. Mærkeligt nok hører vi intet om Lidelser hos Befolkningen, som kunde tydes i Retning af denne Sygdom, idet man skulde tro, at en saa stor Udbredning i Kvægbesætningen og med de Tidens ringe Renlighed maatte give Anledning til Sygdommens Overførelse til Mennesket. I samme Artikel ser vi ham ogsaa efter Tidens Skik afholde en Dis-

sektion for et fornemt Publikum. Det er en Hare, der maa holde for.

Ogsaa i Hønsarhuset har han haft sin Gang, og her maa nogle af Hønsene ofre en Taa til bedste for nogle Arvelighedsforsøg, som han foretager med beundringsværdig videnskabelig Logik. At man da ikke kendte til Anlægs- og Fremtoningspræg, eller at erhvervede Egenskaber ikke kan nedarves, kan ikke lægges ham til Last. Det, at han ved sine Overvejelser og Forsøg modbeviser den gamle hippokratiske Arvelighedstheori, er allerede prisværdigt nok. Han staar her ligesom i sin rent botaniske Artikel om sjældne Plantefund tildels med det ene Ben inde i Fremtiden. Hans Interesse for Abnormiteter og Rariteter hører Fortiden til, medens hans Koklearefund fik Betydning og vakte Interesse halvandet Hundrede Aar frem i Tiden.

Hvor svinder de halvtredie Hundrede Aar hen, naar man læser om hans Oplevelse dernede ved Vesterstrand, om hans Begejstring over Hængebøgen, som man endnu stadig falder i Beundring over, hvor ofte man end besøger den, eller hans botaniske Ekskursion til Alholm! Ak, hvor kunde man ønske, at man kunde rykke Tiden tilbage og følges med ham paa en af disse Ture. Lad os forsøge. Kortet bag i Bogen maa, selv om det antagelig er fra et betydelig senere Tidspunkt, dog ialt væsentlig give et ret tro Billede af Egnen, som den har set ud i 1670'erne.

Hvor nu Vejen gaar Nord paa til Kulhusgaarden, som, da Wille kom herud, maaske var den eneste Bolig Nord for Abrahamstrup, og hvor den fører os imellem velopdyrkede Marker, medens Skovbrynet mod Øst snart er nær, snart trækker sig helt ud i Horizonten bag Chri-

stiansmindes Jorder for atter oppe ved Skovkirken at komme nær igen, der har der dengang gaaet et eller flere jævnsides Vejspor gennem Skovresterne eller udenfor disse tvunget helt ud mod Isefjorden af den endnu bevarede moseagtige Skov. Vejen har snart gaaet over Overdrev med spredte Skovholme, snart forbi Moser, i hvilke Lygtemændene i de mørke Augustnætter har drevet deres hoppende, gækkende Leg, eller Taagerne i de lyse Juninætter har danset som Elverpiger, forbi Lyngbakker, paa hvis Top de gamle Bautastene minder om tidligere Tidens tætte Beboelse heroppe, eller igennem forhuggede og forblæste Rester af den gamle Skov, i hvilken de magre Oldensvin har gaaet og rodet efter den sparsomme Føde. Hele den gamle Stenalderlavning mellem Nissebakkerne mod Syd og Troldhøjene mod Nord, og som strækker sig tværs over Halvøen forbi Brandbjerg og Lygteholmen til Stæringen ude ved Roskildefjord, har været et sidt og sumpet Terræn med Tagrørssumpe og Ellemoser. Skoven, der mod Øst gik helt ud til Strandengene, lige fra Tangebjergslodderne — det nuværende »Vænget« — og til Kulhuset, har paa mange Steder, som nu paa Grund af Afgrøftning er tørre, været ganske utilgængelig. Derfor har vi ogsaa endnu saa mange gamle Ege, som er bevarede, fordi det ikke har været muligt at trænge ud til dem i de urskovlignende Ellemoser. Faa og næsten ufarbare Spor har der gaaet i Skovene — særlig den nuværende Nordskov — og Træbestanden har ikke været god. Skovridernes Instrukser⁷¹ lød paa, at de skulde paase, at Hugsten foretoges, uden at Skoven led altfor meget derved,

---

⁷¹ Wegener: Op. cit. Bd. I. p. 159.

og navnlig, at der ikke dreves Krybskytteri; det sidste var det vigtigste. Blev nogen antruffet »med lange Rør«, d. v. s. Bøsser, skulde Skovrideren om fornødent være bemyndiget til at »skyde et Lod i dem«. Nogen forstmæssig Fornyelse af Skoven var der ikke Tale om. Det var Egen og Elletræet og kun stedvis Bøgen, der gav Skoven sit Præg. Men Alholm, som ligger og svømmer som en And derude i Isefjorden oppe mod Kulhusene nær Kysten — let tilgængelig, især naar Søndenvinden blæser Vandet ud i Kattegat, — den har ligget ganske som nu med sit sandede Overdrev og sin lidt engagtige Sydøstlavning, over hvilken Højvandet kan udsaa Koklearernes Millioner af Frø og derved skabe det hvide Tæppe af de Dværgformer, som Wille hin skønne Aprildag i 1674 stod i Beundring overfor. Han er sagtens sammen med Hahn, Forvalter Peter Nielsen⁷² og Skovrider Jens Søborg⁷³ redet nordpaa for at planlægge Rydningen og Opdyrkningen af de nu næsten aabne Strækninger langs Isefjorden, og som den ivrige Botaniker han var, har han straks udset sig Alholm som et tiltrækkende botanisk Revier og er vadet derover. Og saa fik vi hans Fund, som satte hans Navn ved Siden af Caspar Bartholins, Worms og Simon Paullis. —

En anden Dag gaar han ind igennem Skoven østpaa fra Slottet, mulig vejledet af Hahn eller en af Stedets fastboende, der har fortalt ham om de mærkelige Bøge, der forvredne som en af Naturen skabt Laokoonsgrup-

---

⁷² Wegener: Op. cit. Bd. I. p. 236. Fodnote 3.

⁷³ Skovrider paa Abrahamstrup ²⁴/₁₀ 1668 til sin Død, begr. i Draaby Kirke ⁹/₁₀ 1695.

pe, bygger et Telt over den nøgne Jord, og som Danmarks Konger har besøgt og holdt Maaltid under. Jeg kan tænke mig, at de har begejstret Christian IV med deres sjældne Skønhed, og vi faar af Wille en Beskrivelse, som passer den Dag i Dag. Kun har han desværre ikke stedfæstet dem, og man kunde ligeledes ønske, at han havde givet en endnu mere eksakt Beskrivelse, hvorefter man havde kunnet skønne om deres daværende Alder. Dette laa dog ikke for Datidens Videnskabsmænd.

Og hin Majdag nede ved Vesterstrand, da Fiskerens Vræl genlød over hele Kysten, og Ramsløgene stod i Flor under de forkrøblede Ege i Krattet, har han sikkert som ofte før, draget af Indlændingens Begejstring over Havets Friskhed og Udsyn, med Interesse fulgt Fiskernes Dont og undersøgt, hvad de bragte ind i deres Net, eller hvad Bølgerne havde skyllet op paa Strandbredden.

Hele Sommeren blev han herude, men ofte faldt Tiden ham for lang, for Lægegerningen kunde ikke udfylde den — et Blik paa den Syges Tunge, hans Puls følt, og naar det gik højt, hans Vand beskuet, saa var Diagnosen der og dermed ogsaa Recepten, og hjalp det ikke, saa var det ikke hans Skyld (mulig den stakkels Jordemoders), og man kunde ikke ulejlige den højlerde Doktor for ofte.

I ledige Stunder gik Tankerne saa tilbage, og hans herlige Bog om tyske Lægers Rejser er sikkert blevet til herude denne Sommer eller i Vinterens Løb i København. Hvorfor den først udkom efter hans Død og under paataget Navn, skal jeg ikke kunne udtale mig om,

ej heller ved jeg, hvem der besørgede dens Udgivelse, men den har maaske i sin fornøjelige Friskhed ikke forekommet ham højvidenskabelig nok, ligesom den jo ogsaa nærmest er bestemt for et tysk Publikum. Maaske har han paa sit Dødsleje i Landskrona i sit Testamente bestemt dens Skæbne. Dens Titel er: »De philiatrorum Germanorum itineribus dissertationes tres« og lyder i det hele i Oversættelse: »*Tre Foredrag om tyske Lægers Rejser, som i Kærlighed til Landsmænd og i sød Erindring om vel overstaaede Besværligheder er skrevne med munter Pen, alvorligt Sind, øvet gennem Erfaringer og sikker mod Fare i ledige Stunder af Joachim Vitis Wigand, Læge i Windecken.*« Bogen er udgivet efter Forfatterens Død i Freiburg 1678. Det er en lille Duodez paa ialt 229 Sider, og som nævnt er Indholdet delt i 3 Foredrag, af hvilke det første hedder: »*Rejser bør ikke tillades Studerende*«, det andet: »*Læger tilraades at rejse*« og det tredie: »*Om hvorhen tyske Læger bør rejse*«. Det er som sagt en lille fornøjelig Bog med mange Hentydninger til danske Forhold. Georg Francus oplyser allerede i 1685,⁷⁴ at det er Wille, der har skrevet Bogen. Pseudonymet er konstrueret med samme Forbogstaver som i Willes Navn, og ved at nævne sig som Læge i Windecken, en lille By i Hessen 10 km Nord for Hanau, hentyder han til, at hans Faders Slægt stammer fra denne By, som var saa lille, at der ikke dengang har været Læge i den.

Da Efteraaret kom, er han antagelig med Hahn og dennes Familie rejst til København, men næste Foraar

---

⁷⁴ Francus, Georg: Op. cit. & loc. cit.

træffer vi ham atter herude, thi i April 1675 behandler han en Tømmermand for Ørebetændelse — mulig den Jochum Broch, Tømmermand paa Gaarden, som ifølge Draaby Kirkebog fik en Datter døbt 10de Søndag efter Trinitatis 1675, og sidst i Maj er det, at han forløser Gaardmand Peter Nielsens unge Kone, Karen, i Neder Draaby med en Datter.

I dette Tidsrum har han skrevet 12 af sine Bidrag til Acta med., nemlig dem, der samlede staar i Vol. III p. 117—156, og af hvilke i hvert Fald de 8 indeholder Iagttagelser fra Abrahamstrup. Af disse har jeg valgt at meddele de 7 i fuld Udstrækning, medens jeg har udskudt Begyndelsen af Artiklen om Æggehvidernes Egenskaber som rent spekulativ kemisk og uden Interesse for dette Arbejde samt hele Artiklen om Dyrenes Æggestokke og Æg, idet den er rent anatomisk og uden anden Relation til Abrahamstrup end den, at Dyrene, en Ræv og en Hare, som han har dissekeret, antagelig er herude fra.

Derimod har jeg ikke kunnet modstaa at medtage den kostelige Artikel om »Gigt helbredet ved Vrede«, selv om jeg ikke kan paavise, at den i Artiklen omtalte „Skovrider“ har været herude fra. Jens Søeborg, som var Skovrider herude paa det Tidspunkt, har det næppe været, han døde først i sit Embede i 1695, og hans Formand, August Kriebell,⁷⁵ som fik sin Afsked i 1668 efter 23 Aars Tjeneste, har Wille næppe kendt, da han vistnok ikke har boet herude i

---

⁷⁵ Skovrider paa Abrahamstrup fra $\frac{2}{3}$ 1645 antagelig til 1668; se Sjæll. Registre, Tom. XXI. fol. 379 og Wegener: Op. cit. Bd. I. p. 159.

1670'erne. Hans Navn findes ikke i Draaby Kirkebog paa den Tid, hverken som død eller som Fadder ved en eller anden Daab. Ganske vist kan det jo være en Andenhaandsfortælling om ham, men det bliver Gætteværk. Den staar i Forbindelse med Emnet for Willes Disputats, men stammer ikke derfra og maa derfor være af senere Dato, saa meget mere som Wille i Disputatsen endogsaa bemærker (p. 25), at Vrede ikke kan have nogen gavnlige Indflydelse paa Gigt. Artiklen er imidlertid karakteristisk ved, hvad man som Videnskabsmand kunde lade sig byde og selv byde et berømt medicinsk Tidsskrifts Læsere paa den Tid.

I dette Aar — 1675 — har han atter slaaet Harpen i et latinsk Klagedigt til Thomas Bartholin i Anledning af, at dennes Hustru var død.⁷⁶ Det findes trykt i Th. Bartholin: *De libris legendis*, 1676 p. 284—297.

I August 1675 udbrød den skaanske Krig, og Hahn, som skulde være i Kongens Nærhed, maatte selvfølgelig have sin Læge med sig. Inden Afrejsen har Wille holdt et Foredrag paa Walkendorffs Kollegium: *Ad inclutae Regiae Universitatis Haulniensis Cives artis et sanitatis amantes programma invitatorium. Joh. Valent. Willii..... die XXV Aug. 1675 hora III pomeridiana, in Auditorio Walkendorffiano convenire & de iis, quae scopo nostro necessaria videbuntur, conferre mecum amice dignemini. Valete* [Indbydelsesskrift fra Joh. Valent. Wille til

---

⁷⁶ Elisa Christophori, begr. 27/3 1675.

det berømmelige kongelige københavnske Universitets Borgere, som elske Kunst og Sundhed, til at komme sammen med mig d. 25de Aug. 1675 Kl. 3 Eftermiddag i det Walkendorffske Auditorium, idet de venligen maa værdiges sammen med mig at forhandle om de Ting, som skønnes nødvendige for vort Formaal].

Herefter gik saa Rejsen til Holsten og Mecklenborg, hvor Efteraarskrigen endte med Wismars Belejring og Indtagelse. Odin Wolff har ikke Ret, naar han skriver, at Wille fulgte Hæren som Feltmedikus, idet den eneste Feltmedikus ved Hæren var Heinrich Schritzmeyer,⁷⁷ som var udnævnt dertil 10. Aug. 1675. Wille er kun med som Hahn's Privatlæge, og, som Rockstroh skriver:^{77a} »det er muligt, at efter Datidens sædvanlige Skik har enkelte af de store Herrer ligesom Kongen haft en Læge med til personlig Tjeneste«. Ligeledes er det efter ovenstaaende ikke rigtigt, naar Ingerslev⁷⁸ angiver, at Wille var den første danske Feltmedikus; han angiver ogsaa fejlagtigt hans Dødsdag til 3. Oktober 1676. Hvorfra han har denne Opgivelse, har det desværre ikke været mig muligt at finde.

Imidlertid har Wille sikkert gjort sig nyttig ogsaa udover det kun at betjene Hahn og været til god Hjælp for Dr. Schritzmeyer og derved høstet Erfaringer som Militærlæge, saa at han, da Schritzmeyer døde i Begyndelsen af 1676, stod kvalificeret til at blive hans Eftermand, hvad han da ogsaa blev. For at bevise sin Duelighed udfolder han nu en imponerende Skribent-

⁷⁷ F. ca. 1631 i Ditmarsken, d. omkr. Nytaar 1676.

^{77a} Se nedenfor p. 47.

⁷⁸ Ingerslev, V.: Danmarks Læger og Lægevæsen. Kbhvn. 1873. 8. Bd. II. p. 50 og 53.

virksomhed, og udsender i Foraaret 1676 det ene opus efter det andet.

Først kommer i Februar det tidligere omtalte tyske Poëm om Hjortetaksaltet, mulig som en Afskedshilsen til Hahn, da han nu skal forlade ham.

Dernæst udkommer en vægtig Bog om Lejrsygdomme: *Tractatus medicus de morbis castrensibus internis*⁷⁹ [Medicinsk Afhandling om indvendige Sygdomme i Lejre] altsaa med Rette et Habilitationsskrift til den nye Stilling. Foran i Bogen her har jeg ladet afbilde Titelbladet til dette Værk med hans egenhændig skrevne Dedikation til en Ven. Bogen er ledsaget af det medicinske Fakultets meget smigrende Anbefaling, dateret den 3die April 1676. Derefter en »*approbatio*« [Godkendelse] af Thomas Bartholin, dateret den 20de April, og endelig en »*epistola votiva*« [Lykønskningsskrivelse] fra den 73-aarige Simon Paulli, skrevet paa dennes Fødselsdag den 6te April og meget typisk for hans bekendte yderliggaaende Servilitet, idet han i Ønskerne med stigende Begejstring og Typografi udraaber: ..... *Serenissimi ac Potentissimi Daniae ac Norvagiæ, &c. Regis ac Domini Domini nostri clementissimi, (vivat! vivat! vivat! & regnet in æternum, Septentrionalis hic Monarcha CHRISTIANUS QVINTUS,)* ..... *castrensis Medicus*..... [..... Læge for den durchlauchtigste og mægtigste Danmarks og Norges o. s. v. Konges og Herres vor berømmeligste Herres (han leve! leve! leve! og regere i Evighed, denne Nordens Hersker Christian V) Hære og Lejre .....].

⁷⁹ Hafniae. 1676. 4.

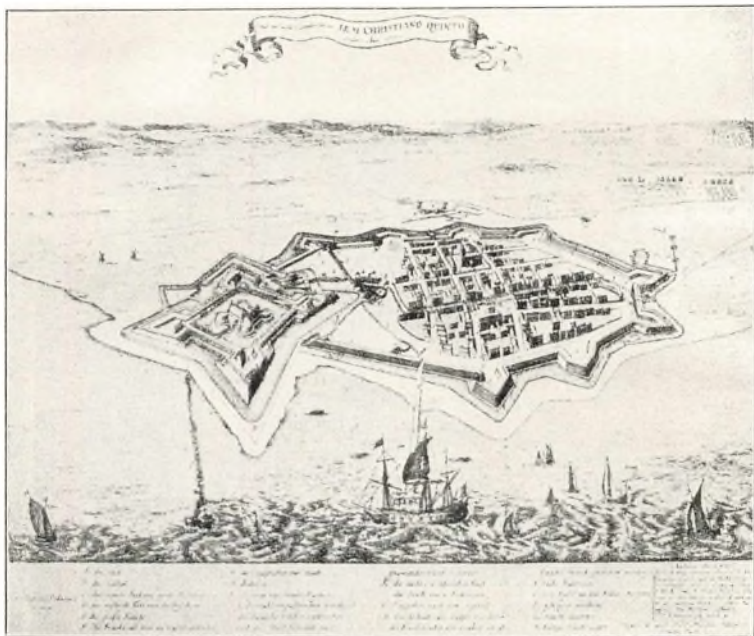
Disse Lovtaler er ikke udsprungne alene af nødvendigheden Godkendelse af Kongens Valg af Wille til Feltmedikus, hvilket allerede havde fundet Sted — Titlen har han nemlig paa Bogens Titelblad — thi Wille havde bevist, at han mestrede Specialet, idet han som Disputats havde udgivet en Synopsis (Overblik) over Værket og forsvaret den paa Universitetet den 1ste April 1676 Kl. 11 Formiddag med Poul Brand⁸⁰ som Opponent, (Denne skulde senere blive Willes anden Efterfølger som Feltmedikus i Skaane) og han har sikkert klaret Handlingen overlegent.

Om han har tilbragt Vinteren paa Abrahamstrup, skal jeg ikke kunne sige, men den 15de Marts sender han Bartholin et Brev med en Sygehistorie (*oculi putredo* — Betændelse i Øjet), af hvilken det fremgaar, at han behandlede Patienten ude paa Landet fjernt fra Apothek. Brevet er offentliggjort som hans sidste Bidrag til *Acta med.* i Vol. IV. p. 52—53.

Nu var han altsaa kongelig Feltmedikus ved Hæren. Datoen for hans officielle Udnævnelse foreligger ikke, ligesom hans Instruks heller ikke er at finde, men han er ansat med en Maanedsgage paa 32 Rdl., medens hans Formand, Dr. Schritzmeyer, oppebar 50 Rdl., og hans Eftermand, Dr. Oldenburg,⁸¹ fik 40 Rdl. Det maa i de Tider have været en Stilling, der var forbundet med stor Risiko. De tre nævnte døde efter henholdsvis 1/2, 1 og 1 1/2 Aars Tjeneste; en opslidende Gerning med rig

⁸⁰ F. 1654 i Sønderborg, d. 1687 i Bergen. Feltmedikus i Skaane 1678—80. Se iøv. Carøe, Kr.: Op. cit. p. 18.

⁸¹ Johan Erik Oldenburg eller Oldenborch (Carøe: Op. cit. p. 93), f. i Hamburg, Feltmedikus 3/4 1677, d. 1679 i Helsingør.

Danskernes Indtog i Landskrona 1676 (Samtidigt Stik).⁷

Mulighed for Smitte af de Farsoter, som da hærgede Mandskabet. —

I sin højst interessante Artikel om »Militær Sygepleje i Danmark i det 17de Aarhundrede særlig under den skaanske Krig« (Militærlægen, Bd. XVIII, 1910) giver Militærhistorikeren, Kaptain K. C. Rockstroh en indgaaende Skildring af Sundhedstilstanden ved Hæren netop paa dette Tidspunkt og bringer en Del Oplysninger om Wille og hans Virksomhed som Feltmedikus. Jeg skal derfor kun give et kort Oprids af det deri fortalte med enkelte supplerende Data.

I Midten af Juni 1676 koncentreredes Hæren i en stor Lejr ved Dyrehaven mellem Lyngby og Taarbæk, indtil den førtes over Sundet 29de Juni og indtog Landskrona, som derefter blev Wille's Hovedkvarter. I Kommissarius Poul Jægers Regnskaber⁸² findes tre Kvittringer fra Wille paa Maanedsgage for Tiden 16/6—19/9, saa han er i hvert Fald fra førstnævnte Dato begyndt sin Tjeneste som Feltmedikus. Fra 19/7 foreligger der et Forslag fra ham til Pleje af Hærens Syge.⁸³ Det udmærker sig ved stærkt at lægge Vægt paa Betydningen af de Syges almindelige Pleje ved at kræve gode Opholdssteder, godt Vand, god Pasning og god, rigelig Mad, hvilket, som han skriver, er vigtigere end alle Medikamenter. Den 10/8 rekvirerer han fra Hel-

⁸² Rigsarkivet: Registratur over Militære Regnskaber 1533—1763 V. c. 28. 1. Poul Jægers Kriegs Cassa in Schonen Nr. 256, 257 og 259.

⁸³ Rigsarkivet: Indkomne Breve under Generalkrigskommissariatet 1674—79 (under Beyer). — Se iøvnr. Rockstroh: Op. cit. p. 196 ff.

singborg en Række Apotekerverer gennem Apoteker Joh. Clement,⁸⁴ medens han i September⁸⁵ ses at have undersøgt og godkendt en Feltskærer Ulfert Stadtländers Kvalifikationer som saadan.

Den 3die og 4de December udkæmpedes det yderst voldsomme og blodige Slag ved Lund, og Landskrona, som i Forvejen var fyldt med Syge, oversvømmedes nu fuldstændig med syge og saarede Soldater. Hvad dette har betydet i en saa lille By paa de Tider og midt i Vinterens Hjerte og med saa ringe Lægehjælp lader sig ikke forestille. Wille var eneste Medikus med Feltskærere og Barberer til Hjælp, det maa have været en fortvivlende Tilstand. Vi hører intet fra ham eller om ham, udover at han har hævet og kvitteret for en Maanedsgage paa 30 Rdl. hos Kommissarius J e n s H a r b o e den 26. December,⁸⁶ førend Harboe i et Brev til Generalkrigskommissariatet⁸⁷ den 14. Februar 1677 skriver: *Doct. Willius er heel syg oc twifles paa Hans Opkomst*. Og allerede tre Dage efter, den 17. Februar, skriver han: »Doct. Willius døde i gaar middag, oc war os andre i Hans sted icke u-tienlig her i Staden», et fromt og stilfærdigt Ønske, da der paa det Tidspunkt har været flere Tusinde syge og saarede i Byen.

---

⁸⁴ Rigsarkivet: Registratur over Milit. Regnsk. 1533—1763. V. e. 29. Kommissarius Mechlenburgs Regnskaber i Landskrona 1676. (Rockstroh: Op. cit. p. 194).

⁸⁵ *ibid.* (Rockstroh: Op. cit. p. 203).

⁸⁶ Rigsarkivet: Registratur over Milit. Regnsk. 1533—1763. V. e. 28. 4. Commissarius Jens Harboes Regnskaber i Landskrona fra $\frac{7}{12}$ 76 til $\frac{1}{6}$ 77. Bilag 476.

⁸⁷ Rigsarkivet: Indkomne Breve til Generalkrigskommissariatet 1674—79. (Harboe).

Den 20. Februar skriver Generalkrigskommissariatet til Harboe:⁸⁸ „Att hand mill drage omsorg ved Sall. Doctor Willii Lüig til Jorden kan blifve bestediget og dertil ey alleene hans testerende Gage anvendes, Men om den ey skulle kunne tilstrecke da noged dertil at henskiude og os derom tilskrifve“. Paa hvilket Brev Harboe 27. Februar svarer: „Deres Excellencers Skrifvelse af den 19de hujus bekom jeg først igaar..... oc skal jeg mig efter dets Indhold med Doctor Willii Begrafvelse høisommelig rette“. Hvorefter han 18. Marts tilskriver samme: „Till Doctor Willii Begrafvelse er udgifven oc bekosted som Schindelers Kustru efter gifven Specification er lefveret = 125¹/₂ rd. 2 Maane; ders Gage hafde os Sahl: Doct: ickun derimod til Goede“, hvilket Generalkrigskommissariatet giver følgende Antegning: „De 125¹/₂ Rd. skal udi Hans Regnskab passere“. Det var en ikke helt ringe Sum efter de Tider, men hvorledes den er fremkommet, kan vi se af den omtalte Specifikation fra Fru Schindeler,⁸⁹ som i en hosliggende Saldokvittering⁹⁰ underskriver sig Anna Vrsula Schindlers og her viser sig at være den salig Doctor Willii Schwiger-Moder. Da Regningen giver en Del interessante Oplysninger dels om Begravelsen dels om Fru Schindler, skal jeg anføre den in pleno:

⁸⁸ Rigsarkivet: Generalkrigskommissariatet. Danske.... Cla.... [sic!] 1677. Brevprotokol.

⁸⁹ Rigsarkivet: Registratur over Milit. Regnskaber 1533—1763. V. e. 28. 4. Bilag 477.

⁹⁰ ibid. Bilag 478.

Was zu des sehl. herr. doctor begrebniss
ist gekommen.

	Rdl.	ß	β
Erstlich ein hembt	1	0	0
Ein lacken dass die Leiche eingewunden	1	0	0
8 elen fein kartun zu lacken, ermell tuch undt küssen, die ele ein rdl., macht	8	0	0
Noch 7 ^{1/2} elen groben kartun zum hopffen bett .	2	0	0
Ein stück schlesigs leinen zum lacken in die kiste	3	0	0
Bandt und unkosten	1	0	0
Hopffen ins bett	0	4	0
Eine nachtmütz	1	0	0
Ein Sargk.	16	0	0
Drinckgeldt	0	4	0
Dem beschlag.	14	0	0
Dem gesellen drinckgeldt	0	4	0
Zu nagels zu dem beschlag	0	4	0
Das grab	10	0	0
Die klocken	3	0	0
Drinckgeldt	0	4	0
Dem Klocker	4	0	0
Drinckgeldt	0	4	0
Die Schule	3	2	0
Dem priester vor die predigt	6	0	0
Noch die 2 priester zuzolgen	2	0	0
Die dragers zuzolgen	6	0	0
Vor das leichen tuche	2	0	0
Vor die leichen böhr	0	1	0
Vor die lichter beis [sic!] licht	1	0	0

Summa: Rdl. 86 — 3ß — 0

	Rdl.	℔	β
Die beiden die die officier gebeten	1	0	0
Die leich bitterin	2	0	0
Die leute die in seiner krankheit bey ihm gewa[c]ht haben verzehrt	1	0	0
Vor licht in allen	2	0	0
Vor hier, wein, zucker undt anders was bey der leich mache ist aussgegeben	4	0	0
Vor sein testament zu schreiben.	1	0	0
Fracht vor mich hier zu füren	2	0	0
Den knecht 3 mahl nach Copenhagen gehabt, vor fracht	4	0	0
Der sehl. doctor hat geliehen	7	0	0
welches in seiner Kranckheit ist auffgegangen, Nun bin ich 4 woehen alhier gewesen, die woche verzehrt 2 rdl. macht	8	0	0
Dem knecht alle woche 1 rdl. ist	4	0	0
Noch mein eigen diener bey mir	2	0	0
Die fraue die sein bette gemacht undt ihm auffge: wartet in seiner krankheit	1	0	0
<hr/>			
Summa: Rdl. 39 — ℔ — β			
Summa latus — 86 — 3 — 0			
<hr/>			
Summa summar: 125 — 3 — β			

Anna Ursula Schindler.

Lands Ct. d. 16. Martii A^o 1677

Obenstehende hundert fünf und zwanzig reichsd. 3 ℔ sind mir von Hr. Commissario Harboe richtig bezahlt.

Till witterlighed:

Hans Thommesen Gerner.

Saldokvitteringen lyder:

Jch endes benante bekenne hiemit, dasz ich vom
Hrn. commissario *K a r b o e*, zur begräbnis meines
sehl. swiger sohns sehl. doctor Willij ein hundert
fünf und zwantzig reichsthaler 3 $\frac{1}{2}$ empfangen habe,
wofür hiemit vollen kommen quitire.

Landskrone d. 17de Martij A^o 1677

Anna Ursula Schindlers.

Af Regningen ses det, at Fru Schindler er kommet
over til Landskrona ved Willes Død, idet hun 16. Marts
angiver at have opholdt sig der i fire Uger med
Tjener og har ladet sig betale saavel for Rejse som
Ophold. Endvidere ses det, at Wille har gjort Testa-
mente, hvilket jeg desværre ikke har kunnet opspørge.

Han er efter alt at dømme blevet begravet i Lands-
krona, men saavel Kirken som Kirkegaarden er for-
længst sløjfede.⁹¹ Heller ikke eksisterer der noget Bil-
lede af Wille, hvad jo ikke er saa underligt i Betragt-
ning af hans tidlige Død.

Hvem ovennævnte Fru Schindler var, lader sig
desværre ikke med Bestemthed afgøre, men der er Sand-
synlighed for, at hun var gift med kgl. Glasskærer
Poul Schindler, som boede i København og døde
1689,⁹² og hvis Enke blev begravet fra Petri Kirke 6.
April 1709.⁹³ En Datter, Magdalene Sibylle,

⁹¹ Velvillig Oplysning fra Hr. red. o. föreståndare f. Lands-
krona Museum Fredrik Lindholm.

⁹² Se Nyrop: Dansk Guldsmdekunst. Kbhvn. 1885. 8. p. 65.
nævner 1680, skal være 1689.

⁹³ Bobé, Louis: Bidrag til dansk Personalhistorie under Chr.
V og Fr. IV. Uddrag af St. Petri Kirkes Begravelsesregnsk. f. Aa-
rene 1667—1725. Pershist. Tidsskr. 2. R. 4. Bd. 1ste Hft. p. 12.

I Skt. Petri Kirkes Stoleregnskaber i Landsarkivet i København

fik i Maj 1685⁹⁴ Bevilling til Bryllup med Christian Geist, men om det er hende, Wille har været forlovet med, kan ikke afgøres; han kan i hvert Fald ikke have været gift med hende, da hun i 1685 har bevaret sit Pigenavn.⁹⁵ En Broder til hende var Viol de Gambist, senere kgl. Sølvpop, Poul Christian Schindler, som komponerede den første danske Opera „Der vereingte Götterstreit“, der opførtes ved Operahusets Brand 1689. Han var født 1648 og døde 92 Aar gammel i 1740.

---

ses det, at Anna Ursula Schindlers har haft Plads i Stol Nr. 13 i hvert Fald fra 1667, som er det første Regnskabsaar, der er bevaret, og indtil 1709, hvad jo yderligere styrker Formodningen om, at det er kgl. Glasskærer Poul Schindlers Hustru.

⁹⁴ Roede, H. C.: Uddrag af Kancelliets Registranter og Sportelregnskaber angaaende Vielser, Daab og Begravelser 1682—85. Pershist. Tidsskr. 7. R. 2. Bd. 2. Hft. p. 136.

⁹⁵ Hos Dietz: Op. cit. p. 24 og 32 ses det, at Wille har haft en Søn, Emanuel (el. Joh. Valentin), som var den første, der nød godt af det Altgeld-Rasorske Familiestipendium, da han studerede ved det medicinske Fakultet i Frankfurt a. M. 1699—1703. Han giftede sig $\frac{6}{4}$ 1706 med sin Halvkusine Maria Redlich f. 1680, som var Datterdatter af Willes Farbroder Bartholomæus Willius. Desværre er de gamle Kirkebøger fra Skt. Petri Kirke i Kbhvn., til hvis Menighed Familien Schindler hørte, brændt i 1728 og dermed mulige Oplysninger om Willes Vielse og Sønnens Daab.

*Bibliografi over Johannis Valentini Willii
Skrifter.*

---

1. Exercitationum Pathologicarum dissertatio quinta, quam in florentissima Argentoratensum Universitate sub moderamine Johannis Alberti Sebizii, medicinae doctoris ac Professoris Ordinarii publice respondendo tuebitur Joh. Valentinus Willius, Colmariensis. Ad d. 12. Mensis Februar h. l. q; consuetis.
Argentorati. 1670. 4.
2. De ira. Diss. Inaug.
Argentorati. 1671. 4.
3. Anniversarius primus supremorum munerum et dignitatum, quibus Monarcha Christianus V et ornavit et provocavit incomparabilia merita Petri comitis à Griffenfeld & Tonsberg, humili metro expressus.
Hafniae. 1674. 4.
4. Anniversarius secundus florentis Daniae pietate et justitia Christiani V ac Petri comitis in Griffenfeld & Tonsberg.
Hafniae. 1675. 4.
5. Ad inclutae Regiae universitatis Hauniensis cives artis et sanitatis amantes programma invitatorium.
Hafniae. 1675. 4.
6. Ad Th. Bartholinum conjugis svavissimae fata lugentem. I Th. Bartholin: De libris legendis.
Hafniae. 1676. 4.

7. *Der nordische Bezoar oder das Wunderwürdige Hirschhorn-Saltz in leichten Reimen aus natürlichen und medicinischen Gründen vorgestellt.*

Kopenhagen. 1676. 4.

(se: Fra Arkiv og Museum. I. p. 573).

8. *Tractatus medicus de morbis castrensibus internis.*

Hafniae. 1676. 4.

(I Nye Tidender om lærde og curieuse Sager (Lærde Efterretninger) Nr. 42, 20. Oktb. 1740, p. 664 meddeles det, at »Peter Gossen har nyeligen trykt: De militis in castris Sanitate tuenda Auctore Luca Antonio Portio, Neapolitano, Ed. novissima prioribus longe correctior. Accessit Joann. Valentini Willii Tractatus de morbis Castrensibus, Curante Joanne Christophoro Rieger. 8vo, 14 Ark. Denne Rieger har ikke lagt noget til Verket undtagen hans eget Navn paa Titelbladet. Willii Skrift er først blevet trykt i Aaret 1676 i Kjøbenhavn og indeholder mange rare Anmærkninger over adskillige Sygdomme, hvilke endog de muntreste Martii Sønner almindelig pleje at være underkastede.«)

D. v. s. optrykt som Tillæg til Lucas Antonius Portius, De militis in castris sanitate tuenda.

Hagae Comitum. 1739.

9. *Synopsis tractatus de morbis castrensibus internis.*

Hafniae. 1676. 4.

10. *Joachim Vitis Wigandus: De philiatrorum Germanorum itineribus dissertationes tres. Opus posthumum.*

Friburgi. 1678. 12.

(Pseudonymet, se Georg Francus: Flora Francica h. c. Lexicon plantarum hactenus usualium. . . . Sequntur programmata botanica Ad Floralia amoenissima Terrae Palatinae in vicinis Heidelbergae p. p. B. C. D. Artis Herbariae amasiis. S. P. D. Argentorati. 1685. 12. p. 17. § 26.)

11. *I Th. Bartholini Acta medica & philosophica Hafniensia. Vol. II—IV 1675—77 (Omhandler Aarene 1673—76).*

Vol. II. p. 298—301. Oculo impactum frustum cochlearis lignei. — p. 301—304. Ungventum Ophthalmicum efficax. — p. 304—306. Aqua ophthalmica nova.

Vol. III. p. 117—121. De Hirudinibus, qvem potissimum Sangvinem sugant. — p. 122—123. Arthritis irâ sanata. — p. 123—132. Vires Trifolii Fibrini. — p. 132—136. De Tumoribus & pingvedine. — p. 136—137. De figuris salium Volatilium. — p. 137—141. De qvalitatibus albuminum ovorum. — p. 141—142. Coitus usus in nimiis mensibus. — p. 142—143. De Semine Animalium. — p. 143—147. Rara qvædam in plantis observata. — p. 147—151. De Ovariis & Ovis Animalium. — p. 152—153. De Nævus Maternis. — p. 154—156. De aculeo piscis *ſøsing*.

Vol. IV. p. 52—53. Oculi putredo.

- a. (I Theophilus Bonetus: Medicina septentrionalis collati-tia. Genevæ. 1684. Fol. findes optrykt en Del af Willes Artikler fra Acta medica.

Bd. I. p. 237. Oculi putredo. — pp. 254, 255 og 256 de 3 Artikler om Øjensygdomme og deres Behandling fra Acta med. Bd. II.

Bd. II. p. 92. Trifolii Fibrini vires in promovendo Partu. — p. 696. De ovariis & ovis animalium. — p. 809. Vires trifolii fibrini (i forkortet Form). — p. 954. De figura salium volatilium.).

- b. (I Collection académique. Dijon & Paris. er dels oversat dels refereret en Del af ovennævnte Artikler fra Acta med., nemlig:

I Tome IV de la partie étrangère, Tome I de l'Histoire naturelle séparée. 1757: p. 308. Rara qvædam in plantis obs. — p. 309. De Ovariis et Ovis Animalium.

I Tome VII de la partie étrangère, Tome I de la Médecine sep. 1766. p. 248. Oculo impact. frust. cochl. lignei. — p. 249. Ungv. Ophthalm. efficax. — p. 277. De Hirudinibus. — p. 279. Arthritis irâ sanata. — p. 279. Vires Trifolii Fibr. — p. 286. De Tumoribus & pingv. — p. 289. Coitus usus in nim. mens. — p. 290. De Semine Anim. — p. 290. De Næv. Matern. — p. 291. De Amputatione digiti (Slutn. af De aculeo pisc. *ſøsing*)).

- c. (I **Odin Wolff**: Journ. f. Politik, Natur- og Menneskekundskab. Kbhvn. 1826. 8. findes i Bd. 2. p. 171—174. Om Iglerne. — p. 252—253. Gigt helbredet ved Vrede. — Bd. 3. p. 56. Om Modermærker. — Bd. 4. p. 21. Dyrenes Sæd. — p. 22. Fisken Føsings Torn.)

Iøvrigt findes Wille og hans Værker mer eller mindre fyldigt omtalt i:

- A n o n y m**: Catalog over det norske Videnskabselskabs Samlinger I. Kbhvn. 1808. 4. p. 139—40.
- : Index-Catalogue of the Library of the Surgeon-General's Office. Washington. 1895. 8. Bd. XVI. p. 471.
- B r a n d t**, C.: Egenhændige Antegnelser henhørende til Griffenfeld's Historie. I Suhm: Nye Samlinger til den danske Historie III. Kbhvn. 1794. 4. p. 353.
- B u c h w a l d**, J o h a n n e s d e: Specimen medico-practicum. (Bukkeblad.) Kopenhagen. 1721. 8. p. 482—83.
- C a r ø e**, K r.: Den danske Lægestand. Doctorer og Licentiater 1479—1788. Kbhvn. 1909. 8. p. 133.
- C h r i s t e n s e n**, C a r l: Den danske Botaniks Historie med tilhørende Bibliografi. Kbhvn. 1924—26. 8. Bd. II. Bibliografi. p. 30.
- D i e t z**, A l e x a n d e r: Bestimmungen und Geschichte des Altgeld-Rasorschen Familienstipendiums von 1676. Darmstadt. 1912. 8. p. 24 og 32.
- D r e j e r**, S a l o m o n: Flora excursoria Hafniensis. Hafniae. 1838. 12. p. 219.
- E h r e n c r o n - M ü l l e r**, H. Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814. Kbhvn. 1932. 8. Bd. IX. p. 94.
- E l o y**, N. F. J.: Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne. Mons. 1778. 4. Bd. IV. p. 579
- G a l s t e r**, G.: Fortunam reverenter habe. Numismatisk Forenings Medlemsblad. Kbhvn. 1921. Nr. 20. 8.
- H a l l e r**, A l b e r t v.: Bibliotheca botanica. Tiguri. 1771. 4. Bd. I. p. 577.

- : *Bibliotheca chirurgica*. Bernae & Basileae. 1774. 4. Bd. I. p. 421.
- : *Bibliotheca anatomica*. Tiguri. 1774. 4. Bd. I. p. 584.
- : *Bibliotheca medicinae practicae*. Bernae & Basileae. 1779. 4. Bd. III. p. 293. f.
- Herholdt & Mansa: *Samlinger til den danske Medicinalhistorie*. Kbhvn. 1835. 8. Bd. I. p. 67.
- Hirsch, Aug.: *Biographisches Lexicon der hervorragenden Aerzte aller Zeiten und Völker*. Wien u. Leipzig. 1888. 4. Bd. 6. p. 278—79.
- Hofmann, Tycho de: *Historiske Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd*. Peder Griffenfelds Historie. Kbhvn. 1777—79. 4. p. 99 og 100.
- Hornemann, I. W.: *Forsøg til en økonomisk Plantelære*. 2. Udg. Kbhvn. 1806. 8. p. 605.
3. Udg. Kbhvn. 1821. 8. p. 705.
- Ingerslev, V.: *Danmarks Læger og Lægevæsen*. Kbhvn. 1873. 8. Bd. II. pp. 50 og 53.
- Jöcher, Chr. Gottlieb: *Allg. Gelehrten Lexicon*. Leipzig. 1751. 4. 4de Del. p. 1991.
- Jørgensen, A. D.: *Peder Schumacher Griffenfeld*. Kbhvn. 1893—94. 8. Bd. II. p. 329.
- Kestner: *Medicinisches Gelehrten-Lexicon*. Jena. 1740. 4. p. 918.
- Knod, Gustav C.: *Die alten Matrikeln der Universität Strassburg. 1621—1793*. Strassburg. 1897. 8. Bd. II. p. 139.
- Krabbe, H.: *Die isländischen Echinokokken*. Virchows Archiv. Bd. XXVII. Hft. 3 og 4. p. 238—39. 1863.
- Lange, Johan: *Haandbog i den danske Flora*. Kbhvn. 8. Alle Udgaver.
- Lefftz, Joseph: *Die gelehrten und literarischen Gesellschaften im Elsass vor 1870*. Schriften der Elsass-Lothr. Wissenschaftlicher Gesellschaft. Colmar. 1931. 8. Reihe A. Bd. VI. p. 46 f.
- Linden, van den: *Lindenius renovatus S. Johannis Antonidae van den Linden: De scriptis Medicis. Libri duo*. Norimbergae. 1686. 4. p. 695.
- Linné, Carl v.: *Species plantarum*. Holmiae. 1753. 8. Bd. II. p. 647.
- Nolte, Ernst Ferd.: *Novitiae florae Holsaticæ. Hafniae*. 1826. 8. pp. 57—62.

- Nyerup og Kraft: Alm. Litteraturrexicon for Danmark, Norge, og Island. Kbhvn. 1820. 4. pp. 663—64.
- Portal, Antoine: Histoire de l'anatomie et de la chirurgie. Paris. 1770. 8. Bd. III. p. 516—17.
- Rockstroh, K. C.: Militær Sygepleje i Danmark i det 17de Aarhundrede, særlig under den skaanske Krig. Militærlægen. Kbhvn. 1910. 8. Bd. XVIII.
- Rothe, C. P.: Peder Græve af Griffenfelds Liv og Levnet. Kbhvn. 1745. 4. Bd. II. p. 194 (fejlagtig Paginering (104)).
- Seguierius, Joann. Franciscus og Bumaldus, Jo. Ant.: Bibliotheca botanica. Lugduni Batavorum. 1760. 4. Pars. I. p. 211.
- Sitzmann, Fr. Edouard: Dictionnaire de biographie des hommes célèbres de l'Alsace. Rixheim. 1910. 8. Bd. II. p. 997.
- Winther, M.: Literaturæ Scientiæ rerum Naturalium in Dania, Norvegia & Holsatia... Enchiridion. Hafniæ. 1829. 8. pp. 14, 46, 66, 85, 98, 134, 166, 173, 174.
- : Bibliotheca Danorum Medica. Hafniæ. 1832. 8. pp. 34, 151, 275.
- Wolff, Odin: Greve Peder Griffenfelds Levnet. Kbhvn. 1820. 8. pp. 304 ff.

Til Oversættelsen af følgende Artikler fra Th. Bartholini Acta med. & philos. Hafn. har jeg faaet Hjælp af Bibliothekar C. Behrend og cand. mag. K. Schwannenflügel. Uden deres kyndige Bistand vilde jeg ikke have kunnet klare det gamle Latin. Maa jeg her bringe dem min bedste Tak. Oversættelsen har jeg ikke helt villet omforme i moderne Dansk, som om Artiklerne var skrevne i Dag. Jeg synes, at det, at den latinske Ordstilling og det latinske Ordvalg skinner igennem, giver Sproget en vis ikke uberettiget Patina.

Til Oplysning om de pharmaceutiske Tegn og Forkortelser skal jeg anføre dem her:

Rp. = recipe = tag.

q. s. = quantum satis = saa meget, som der behøves.

Misc. = misceatur = blandes.

M. = Manipulus = Haandfuld = ca. $\frac{1}{2}$ Unze = 15—16 gram.

℥ = Unze = 8 Drakmer = 31.25 gram.

ʒ = Drakme = 3 Skrupler = 3.9063 gram.

ʒ = Skrupel = 20 Gran = 1.3021 gram.

gr. = Gran = 0.0651 gram.

ij = II = 2.

℥ = $\frac{1}{2}$.

o^o = Olie.

∩ = Spiritus.

C. C. = Cornu Cervi = Hjortetak.

OM IGLERNE, HVILKET BLOD DE HELST SUGE.

(De Hirudinibus, qvem potissimum Sangvinem sugant.)

Mange tvivler paa Nytten af Iglerne, disse blodsugende Vanddyr, dels fordi de skulde udsuge det bedste Blod og lade den tykkere Del blive tilbage, dels fordi de skulde trykke en Slags Gift ind i det lille trekløftede Saar, hvorfra der undertiden opstaar dødelige Symptomer. Og virkelig, hvis de suger for meget Blod, kan de blive Charons Hjælpere. Det ser vi et Eksempel paa i *Acta Hafniensia* Vol. II.¹ En Pige paa Abrahamstrup taalte ikke bedre Tørsten af en stor Mængde saadanne Gæster, der havde sat sig paa begge hendes Ben, end at hun nær var faldet i Afmagt, hvis det ikke med Nød og næppe var lykkedes os at faa disse Sugere fordrevne. At dyppe hendes Ben i Havvand, at bestrø Iglerne med Salt over det hele, eller at dække dem til med Aske, alt dette generede ikke disse Smaadyr, som var saa forelskede i Pigens Blod. Men da jeg dryppede en eller nogle Draaber Hjortetakspiritus paa de enkelte Dyrs Hoveder, faldt de straks af, og slap de smaa Saar dryppende af Blod.

Der siges, at disse smaa Skadedyr, hvis de fjernes mod deres Villie, meddeler det Legeme, i hvilket de har stukket deres Brodder, noget sygeligt enten af deres

---

¹ CXXXVI. Ex hirudinibus mors (Død paa Grund af Igler) p. 319—20.

Afsondringer eller en anden Særegenhed. Frygten for dette ophævede jeg med et Afkog af Burrerod, Malurt og Bukkeblad i Havvand, hvormed hun ofte skulde vaske Benene. En Mundfuld varm Rødvind med lidt Kanel og Sukker sammen med hendes sædvanlige Mad bragte hende efterhaanden til Kræfter.

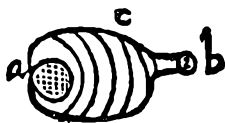
Man kan, naar Bønderne arbejder i en Sø, iagttage, at nogles Ben bliver mere besatte med disse Dyr end andres, og at dette ikke beror paa et Tilfælde, ses tydelig deraf, at det andet Køn i Almindelighed bliver mest angrebet og navnlig de, hvis maanedlige Blødninger er i Uorden. Af Mænd angribes fremfor andre især de, hos hvem den udbredte lues paa en voldsom Maade har ødelagt Vædskerne. Hvis nogen vil paastaa, at Aarsagen især skyldes Hudens Finhed, saa skal han vide, at Iglerner mest skaaner Barnets finere Lemmer og hellere begærligt angriber Bondens Hud, som er hærdet ved langt Arbejde og Solhede. Det er altsaa Vædskernes Forskellighed, som i mer eller mindre Grad tiltrækker disse Smaadyr som Lökkemad. I Mennesket er der, som et den Dag i Dag meget kendt Sted i *Hippokrates: Om den gamle Lægekunst*² siger, baade bittert, salt, sødt, surt, sammensnærpende og smagløst o. s. v.. Heraf forstaar jeg ved det søde en passende Blanding af det hele og en deraf følgende Smag, men jeg vil dog ikke kritisere nogen, som siger, at han mener, at denne Smag maa skyldes den grovere Del af Blodet, som man kalder Slimen. Alt det øvrige kan henføres til det salte og det sure som de vigtigste Faktorer af Smagen. Det er altsaa sandsynligt, at Iglerner søger det ene og skyer det

² Oevres d'Hippocrate (éd. Littré) I. p. 602.

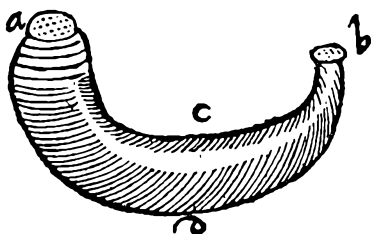
andet. Og skønt det let lader sig slutte af det større eller mindre Udvalg af Personer, at den sure Vædske er langt behageligere for disse Smaadyr end den salte, idet nemlig Kvinderne, især de, hvis maanedlige Blødninger er i Uorden, og ligeledes de, som lider af Skørbug, faar ligesom surgærede Vædsker paa Grund af manglende Godhed af det flygtige Salt, saa har jeg dog gerne villet bekræfte denne Theori med Forsøg.

Jeg kastede en ikke afslimet Igle i Hjortetakspiritus, den rynkede sig straks, saa at den, der fornylig var saa lang som en udstrakt Haand, snart trak sig sammen til en Hasselnøds Størrelse, og begge dens Aabninger ragede op til Vædskens Overflade, idet den havde denne Form og Størrelse,

hvor a betyder den øverste Aabning, b den nederste og c Maven. Og saa snart den var kastet i Vædsken, blev den ubevægelig og døde; kort efter glattedes de dannede Rynker ud, og den flød ud som en Stump Blære. Hos de fleste af dem, som jeg behandlede paa denne Maade, havde det de samme Følger, kun en bevægede sig i en almindelig Bøjning, inden den rynkede sig sammen til den ovenfor beskrevne Indskrumpning. En anden kastede jeg derimod i Vitriolspirit [fortyndet Svovlsyre]. Straks da den var kommet ned i dette, krummede den sig og bevægede sig stærkt i slangeagtige Vridninger tre til fire Gange, hvorefter den stille døde

og antog halvmaaneformet Skikkelse. Den døde Form var ikke som hos dem, der døde i Hjortetakspiritus, tilbagebøjet, men fladt henstrakt af denne Form og Størrelse,

hvor *a* er Hovedet, *b* Bagenden, *c* Maven og *d* Ryggen, og dette Udseende var konstant ikke som hos de først-omtalte varierende. Dette gentog sig mange Gange paa samme Maade. Jeg kastede for Morskabs Skyld en levende Igle i Hjortetakspiritus og kom saa Vitriolspiritus deri. Det var interessant at se, hvorledes det lille Dyr vred sig, idet det sure mødte det salte, og da Opbrusningen ophørte, døde den, idet Overhuden overalt hævede sig op i Blærer fra Underhuden. Men da disse Vædsker syntes at være for stærke, søgte jeg efter mildere Metoder, med hvilke jeg kunde undersøge disse Smaadysrs medfødte Natur. Derfor kom jeg kun saa meget Hjortetakspiritus i rent Vand, at den salte Smag netop kunde erkendes. Naar jeg kastede Iglerne heri, trak de sig lidt efter lidt sammen efter nogle træge Bevægelser paa samme Maade som i den rene Spiritus, men senere og mindre kraftigt. Jeg kastede dem derefter i 1 Del middelstærk Eddike med 2 Dele rent Vand, og i en Ottendedel af en Time opretholdt de Livet, idet de paa den fornøjeligste Maade svømmede

rundt i Vædsken med hurtige, slangeagtige Bevægelser. De første udfoldede sig efter en kortvarig Sammentrækning og svømmede planløst rundt i Vædsken. De, der senere døde, bevarede Skikkelsen, ligesom de, der døde i Vitriolspiritusen, men mere udstrakte, altid paa samme Maade og behøvede ikke at rettes ud med Fingrene. Jeg kastede nogle i Bukkebladvand, i hvilket selve Planten var udtrukket i nogle Dage, de døde efter nogle livlige Bevægelser som i det salte Vand, men slappere og langsommere. Efter tre Dages Forløb tog jeg Iglerne op af Vædsken. Den salte Vædske var klæbrig af megen Slim og var tilbøjelig til en blaalig Farve, selve de i den dræbte Igler var aldeles bløde og sammenfaldne over det hele, som om de var udtømte. De, som havde ligget i den sure Vædske, havde altid den ovenfor beskrevne Form, men var meget fyldte og spændte af Saft, der var langt mindre Slim i den sure Vædske end i den salte, og Dyrene var langt magrere i denne end i hin. Eftersom altsaa Iglerne levede længere i den sure Vædske og udfoldede sig langt stærkere, medens de straks trak sig sammen og døde i den salte; eftersom de, som dræbtes af den sure, fremdeles var mere saftfyldte, haardere og fastere, derimod meget tyn-dere og sammenfaldne i den salte; eftersom dernæst en stor Mængde sejt Slim forurensede den salte, men var meget sparsom i den sure, saa synes jeg mig berettiget til at kunne drage den Slutning, at Iglerne finder langt mere Behag i det sure i Blodet end i det salte. Forholder Sagen sig saaledes, saa synes de visselig at have Uret, som paastaar, at Iglerne suger den bedste Del af Blodet, thi da det flygtige Salt er den bedste Del af Blodet og er Grundlag for hele Livsbevægelsen,

og disse Dyr i Sandhed hader det som Pesten, saa er det let at fastslaa, at kun lidet af det bliver udsuget. Iglernes Nytte er derfor uvurderlig ved alle de Sygdomme, som de gamle henførte til Melancholia og de nyere til de sure Stofskiftesygdomme, bedre endogsaa end Blodkopper, sikrere end Aareladning, da der ved disse kirurgiske Operationer udtømmes saavel skadelig Vædske som den ædlere og spirituøse, ofte til stor Nedsættelse af Kræfterne, medens Iglerne adskiller Blodet, idet de lader den bedste Del, nemlig det flygtige Salt, blive tilbage og forbeholde sig selv den fordærvede og sure. Hvis der alligevel hændelsesvis skulde indtræffe skadelige Følger, saa maa dette ikke tilskrives Dyret, men Fejl, enten ved at man har valgt daarligt Materiale, eller ved at man har forstyrret det i dets Virksomhed.

GIGT HELBREDET VED VREDE.

(Arthritis irâ sanata.)

En kraftig Mand af Jægerprofessionen i den Stilling, som kaldes *Skourider*, var allerede blevet en ældre Mand. Efter at hele hans Liv hidtil var forløbet uden Upasseligheder eller Sygdomsfornemmelser, skønt han kun i ringe Grad havde bekymret sig om Sundhedsregler, fik han forfærdelige gigtagtige Smerter og Svækkelse af Leddene, saa at han, selv om Smerterne ophørte lidt, næppe kunde støtte paa Fødderne uden ved Hjælp af Krykker, saa at man kan sige, at han gik om paa fire.

Han raadspurgte alle, hvem der kunde raadspørges, idet han regnede for lidt med Lægerne. Men ingen formaaede at angive et virksomt Middel mod denne haardnakkede Sygdom, saa meget mere som han ikke undsaa sig for at overtræde Lægernes Forskrifter.

Til sidst, da han ingen Vegne kom, efterlignede han Kong Saul,^{1a} idet han tog til en gammel Kælling, som han havde hørt berømme for at kunne helbrede Sygdomme af denne Slags, og som skulde have hjulpet mange.

Raadspurgt, erklærede hun, at hele Sygdommen var fremkaldt ved hemmelige Kunster, Smerterne ved Hekseri, og at naturlige Lægemedler vilde være virknings-

---

^{1a} 1 Samuel 28, 8.

løse, samt at han kun kunde helbredes ved, at han selv med Slag af Stok og Haand, indtil Blodet flød, pryglede den Giftblanderske, som ved sine Heksekunster havde forskaffet ham al hans Lidelse, og hun nævnede en gammel Kælling, som boede i en nærliggende Hytte og hvis Kunster, han skyldte sin Gigt.

Hvor syg Jægeren end var, naar det var den eneste Udvej til Helbredelse, saa skulde det ikke volde Vanskeligheder, og han begav sig hurtigt til den angivne lille Kællings Hus, og der sad hun heldigvis:

En gammel Kvinde,
Hvis Hud med Egens Bark i Sejghed kæmped,
Som talte Seklers Gang fra hun blev voksen.
Jævnaarig med K o n g G r a m¹ og med
S v e n d F e l d i n g²
Hun Pige var hos Sveriges B r i g i t t a³
Og vasked hos M a r g r e t h e⁴ troligt nok.
Paa skurved Hoved stritted trende Haar,
Talløse sorte Rynker fured Panden,
De røde Øjne skjultes i et Dyb
Af Vædske, og til ét var Tænder groet,
Og hendes Aasyn stank i Fugtighed.

Hun sad netop og kartede Uld, da den ulykkelige Jægersmand blussede op i stor Hidsighed og med det

---

¹ Kong Gram (Saxo: 1ste Bog).

² I Originalen staar Feltinus, hvilket vistnok maa bero paa en Fejlæsning fra Sætterens Side, idet der antagelig har staaet Felting i Manuskriptet, og Sætteren saa har forvekslet g. med Kompendiet for us (9). Svend Felding, dansk Folkevischelt.

³ Den hellige Birgitta, svensk Helgeninde, f. 1302 el. 03, d. 1373.

⁴ Antagelig Dronning Margrethe, f. 1353, d. 1412.

samme, saa godt han formaaede det, hævnedede sig gavmildt for Trolddomskunsterne ved næsten utallige Slag paa den Ulykkelige. Den gamle Kælling bedyrede sin Uskyldighed, truede og bad, men for døve Øren. Medens han saaledes rasede mod den ulykkelige Kone, følte han imellem Slagene Lemmernes fordums Kraft vende tilbage, og Smerterne ophøre i den Grad, at han, efter at have tilendebragt Pryglene, omtrent kunde gaa hjem uden Krykker, og han har siden ikke mærket noget til den Sygdom.

Saaledes gavner Blodets Opflammen.

OM BUKKEBLADS LÆGENDE KRÆFTER.

(Vires Trifolii Fibrini.)

Trifolium fibrinum,¹ paa Dansk *Bucke Blad*, findes i rigelig Mængde paa fugtige Steder overalt her i Danmark. Det er en Plante, som er bekendt for sine Stænglers vedvarende grønne Farve, Blomsternes Skønhed, Bladenes Form, en ikke ubehagelig Bitterhed og endelig ved Hr. Dr. *Simon Paulli's* Anbefaling.² Jeg havde Lyst til at forsøge, hvad Gavn denne indenlandske Plante kunde yde overfor de hjemlige Sygdomme. Hvad jeg har iagttaget til Anbefaling af denne hidtil forsømte Plante, kunde i Sandhed fortjene en særlig Afhandling, hvilken jeg med Guds Hjælp senere vil faa Tid til at udgive. Til den vilde jeg have gemt de følgende Bemærkninger, hvis ikke den berømte Hr. *Bartholin* havde været saa venlig at udtale som et Ønske, at de som en Slags Forhaandsmeddelelse skulde fremkomme her, hvilket jeg gerne og tillidsfuldt vil tjene ham med.

Den almindelige Skørbug havde fremkaldt Saar paa Skinnebenene hos mange Mennesker af begge Køn, i

---

¹ Nu: *Menyanthes trifoliata* L.

² *Simon Paulli: Quadripartitum botanicum. Hafn. 1667. 4. p. 156—160.*

111. *Wiberlee.*
Trifolium Fibrinum. 111.

Dette Billede stammer fra Tabernaemontanus: Kräuterbuch. Frankf. a. M. 1625. Fol. Bd. II. p. 223. og er lidt af et Falsum, idet Underskriften svarer til en nedenfor staaende Afbildning i Bogen, medens den her afbildede kaldes *Trifolium magnum*. Da det imidlertid er denne Afbildning, der svarer til den danske Plante, har jeg tilladt mig Forandringen.

saa høj Grad, at de ulykkelige ønskede sig Døden paa Grund af Smerter. Jeg gav dem nogle Haandfulde af denne Bukkeblad, Sommer og Efteraar af Bladene, Vinter og Foraar af Stænglerne, som de saa skulde koge i gammelt, tyndt Øl, og af hvilket Afkog de skulde drikke en stor Slurk tre Gange daglig, Morgen, Middag og Aften. Dernæst ordinerede jeg, at de skulde koge Bukkebladplanten i Havvand, og skulde saa vaske Benene med dette Afkog, undtagen hvis der var stærk Betændelse i dem. Paa Saarene skulde de lægge de grønne Blade af Planten, eller, hvis de ikke kunde faas friske, saa i det mindste tørrede Blade, som i to Dage var opblødt i dette Bukkebladvand. Jeg kender ikke nogen, som har haft denne Lidelse, som ikke kom sig ved denne Behandlingsmethode, nogle i Løbet af en Uge, andre senere, men alle efter Ønske. Iblandt dem, der var værst angrebne, kan jeg regne en Pige hos Mølleren³ i Draaby,⁴ hvis hele højre Skinneben sad i eet Saar, der havde varet i halvandet Aar. Jeg ordinerede hende tre Gange daglig Afkog af Bukkeblad i varmt Øl, samt at dække Saaret, der var af Haandfladestørrelse, med knuste Blade af Bukkeblad, Vejbred, Løggarse og Perikum. I Løbet af en Maaned var hun rask. En Tjenestekarl hos Præsten⁵ i Skuldelev⁶ havde i lang Tid haft en

---

³ Peder Erlandsen. Begravet som fhv. Møller fra Draaby Kirke 31/1 1697.

⁴ En af Landsbyerne Øvre eller Nedre Draaby henholdsvis 2 km Syd og 1 km Øst for Abrahamstrup. Møllen laa og ligger en lille km sydøst for Slottet ad Vejen til Over Draaby.

⁵ Cort eller Conrad Pedersen, indsat 10/12 1673, d. 2/0 1682.

⁶ Landsby 10 km sydøst for Abrahamstrup.

Svulst i Lysken, og som nu var brudt op i et ondartet Skørbugssaar. Han drak dette Afkog, vaskede det angrebne Sted med det og drak for at fremkalde stærk Sved: Rp. Ω CC gt. XV, Aq. trifol. fibrini $\bar{\text{z}}$ i $\bar{\text{z}}$, Misc.⁷ og kom sig hurtigt.

Ligeledes kan denne Kur ogsaa hjælpe godt ved *Vattersot, selv i gamle Tilfælde*. En Karl i Draaby havde for 3 Aar siden lidt af Bugvattersot, han blev helbredet, uden at jeg kan sige hvorledes eller af hvem. Han havde det ret godt indtil Begyndelsen af Vinteren 1674. Da begyndte Skinnebenene at svulme op, Underlivet udspændtes, han mistede Appetiten, fik Trykken for Brystet og havde Aandedrætsbesværligheder. Han blev sløj og tabte lidt efter lidt Kræfterne, saa at han i Begyndelsen af Foraaret maatte gaa til Sengs, idet han ventede, at han snart skulde dø.

I April Maaned, da jeg havde set ham, mente jeg, at han, hvor syg han end var, dog kunde bedres ved dette Infus: Rp. Trifolii fibrini Mijj, Rad. enul., [Rad.] raphan. rustican. an. Mj, Herb. Vincetox., flor. Bugloss. an Mj, Incis. & contus., infundantur in seri lactis pottis V calidi, utatur æger dietim ter bono haustu ad Uncias circiter VI vel VIII.⁸ Da han havde brugt dette i 14 Dage, traf jeg ham ude paa Marken i Færd med Landarbejde, og han takkede mig umaadeligt og fortalte, at han straks fra første Slurk havde mærket Bedring, stadig lod en Masse (hele Regnskyl) af Vand,

⁷ Tag Hjortetakspiritus 15 Draaber i Bukkebladvand, 1½ Unze.

⁸ Bukkeblad, 3 Haandfulde, Alanrod og Peberrod, 1 Haandfuld af hver, Svalerodplanten og Oksetungeblomster, 1 Haandfuld af hver. Skæres og knuses, udtrækkes i 3 Potter varm Valle. Heraf skal den Syge tage en god Slurk 3 Gange daglig, ialt ca. 6—8 Unzer.

samt at han nu kunde trække Vejret frit, befandt sig vel og havde god Appetit. Efter at han havde faaet sine Forskrifter, ordinerede jeg ham at bruge samme Drik en Tid lang 2 Gange daglig, og saaledes blev han helt rask.

Der rasede *Koldfebre af forskellig Art*, enkle og sammensatte, og som angreb alle Aldre og Køn.

Jeg gav dem at drikke paa den feberfri Dag en stor Slurk tyndt Øl, i hvilket der var kogt meget tynde Skud eller Knopper af Hyld eller dennes Mellembark tillige med nogle Haandfulde Bukkeblade. De fleste ofrede stærkt til den rensende Gudinde [d. v. s. fik rigelig Afføring], og nogle afgav det besværende ved gentagne Opkastninger. Naar Feberanfaldet indtraf, gav jeg dem følgende Pulver, idet Dosis varieredes efter Alderen: Rp. Pulv. Trifolii fibrini ʒβ. Lapidis prunellae ʒj, Misc. hauriatur in haustu decocti trifolij fibrini calidi.⁹ Mange kom sig virkelig paa denne Maade, efter at de havde haft Udtømminger paa forskellig Maade. Men meget virkningsfuldere fandt jeg følgende lixiv,¹⁰ som jeg ordinerede 20 Patienter med Trediedagsfeber at indtage, 5 af dem 3 Gange, 2 af dem 2 Gange og de øvrige kun 1 Gang. Rp. Cinerum trifolij fibrini Mij. Aquae spirituosae dictae plantae ʒvj stent una per noctem, dein filtretur aqua, saepius cohobanda.¹¹ Jeg gav dem, som ovenfor beskrevet, paa de feberfri Dage

⁹ Bukkebladpulver, ½ Drakme, Blommesten, 1 Skrupel, drikkes blandet i en Slurk varm Bukkebladafkog.

¹⁰ = en alkalisk Vædske, Lud.

¹¹ Aske af Bukkeblad, 2 Haandfulde, kommes i 6 Unzer Vand, destilleret med samme Plante. Det skal staa Natten over, hvorefter Vandet filtreres fra og hældes paa igen flere Gange.

mundfuldevis af dette lixiv, til Børn 2—3 Unzer, til Voksne 4—5—6 Unzer at drikke varmt. De kom alle til at svede stærkt, nogle fik Vandladning og alle en kort Feberanfald. Jeg ønskede ikke, at de, naar de svedte, skulde tørste for meget, og tillod dem derfor at stille Tørsten ved at drikke Bukkebladafkog efter Ønske. Virkningen af dette lixiv er let at forstaa, enten man hylder *Sylvius's* nye Theorier eller *Galens* gamle.¹² Man skal vide, at dette Bukkebladvand ikke var fremstillet paa almindelig Maade, men ved Destillation i Retort.

Da jeg ikke havde det *Z w o l f f e r s k e* Apparat¹³ herude paa Abrahamstrup, tog jeg to lige store Krukker, og i den, der skulde stilles øverst, lavede jeg et Hul, som Retortens Hals kunde gaa ud igennem, idet selve Retorten var inde i Krukken, derpaa trak jeg Krukken over med Jerntraad, saa at Glasset, naar Krukken blev vendt om, ikke kunde falde ud. Saa anbragte jeg Kruk-

¹² *Franciscus de la Boë Sylvius*, hollandsk Læge, f. 1614, d. 1672. Han var Grundlæggeren af den iatrokemiske Skole, der hævdede, at alle normale og sygelige Processer i Organismen skyldes kemiske Processer i denne. I hans Lære spillede Modsætningsforholdet mellem sure og alkaliske Stoffer en fremtrædende Rolle baade til at forklare Sygdommenes Opstaaen og begrunde deres Behandling, medens den græske Læge *Galenos*, f. 129 e. Chr., d. 199, i Tilslutning til visse hippokratiske Skrifter baserede sine Theorier om Sygdommenes Aarsager og Behandling paa Betydningen af de fire Kvaliteter: Varme, Kulde, Tørhed og Fugtighed saavel i Legemsvædskerne som i Lægemedlerne.

¹³ *Johann Zwelffer*, f. 1618 i Pfalz, d. 1668, Apotheker og Læge, afbilder og beskriver det af ham opfundne Destillationsapparat i sin: *Animadversiones in Pharmacopoeam Augustanam. Pharmacopoeia regia s. Dispensatorium nov. locuplet. et absolut. annexa etiam mantissa spagyrica. Norimbergae. 1668. Fol. p. 191.*

ken med Retorten ovenpaa den tomme Krukke, idet jeg kittede Forbindelsen godt til, og lod kun et Hul tilbage, gennem hvilket man kunde hælde Vandet ind ved Hjælp af en Tragt. Jeg fyldte saa Retorten med den skaarne Plante, den nederste Krukke med Vand og anbragte det hele paa en passende Ovn, hvor det blev udsat for Ildens Paavirkning. Efter megen Taalmodighed fremkom der en Vædske, hvis Indhold paalideligt svarede til Plantens Egenskaber. Det er denne Vædske, som jeg har kaldt Bukkebladspiritus.

Men foruden de omtalte godartede Febre har der ogsaa grasseret *ondartede Febre* især ved Overgangen fra Vinter til Foraar. For mange var Hjortetakpulver præpareret paa følgende Maade gavnligt til Helbredelse: Rp. Rasur C. C. justo tempore collecti q. s., affunde lixivij trifol. fibrini supra descripti, ut omnis scobs eo madeat. Colloca magna in loco tepido per diem & habebis glutinosam mucilaginem, hanc in partes discinde minutas, extensasq; super charta blande resiccari permitte. Tum pulverisatis iterum affunde bonam quantitatem lixivii dicti, rursus mucilaginem exsicca, tere, humecta, idq; vice tertia. Hujus si pulveris 3ß ad 3j vel Æiiij in aqua trifol. fibrini in malignis exhibeas, scio Te mecum effectum laudaturum.¹⁴ Thi, som en Ven har meddelt mig, der gaar ved saa mange Udtørringer hver-

¹⁴ Revet Hjortetak, indsamlet paa rette Tid, fugtes med saa meget Bukkebladlixiv af den ovenfor beskrevne, at alle Spaanerne gennemvædes deraf. Stil Dejgen paa et varmt Sted en Dag, og du vil faa en limagtig Slim; efter at have delt denne i smaa Partier, skal du brede disse ud paa et hvidt Ark og lade dem tørre. Efter saa at have pulveriseret det, skal det atter fugtes med en god Del af det omtalte lixiv. Udtør atter denne Slim, riv den ud, fugt den o. s. v. og gentag det 3 Gange. Hvis du anvender dette Pulver i en

ken noget Spiritus eller Olie tabt af det flygtige Hjortekaltsalt, da der hertil kræves en meget kraftig Ild, og at Luft eller mild Varme ikke er tilstrækkelig. Et spirituøst Udtræk af Planten vilde ikke være at foretrække fremfor dette lixiv, idet alle de Dele, som Spiritusudtrækket indeholder mere end Lixivet, vilde fordampe under Udtørringen.

Det sker ikke saa sjældent, at der opstaar pludselige *Lammelser*, naar der ophobes for meget Serum i Legemet, fordi Porerne er lukkede paa Grund af Kulde. Alt efter Aarsagernes Beskaffenhed har jeg mødt heftige og milde Tilfælde. De helbredes alle af Bukkeblad. Som et slaaende Eksempel skal jeg anføre vor Skriver, en ung Mand paa 25 Aar. Han havde levet meget ufornuftigt i Sommeren 1674. I Slutningen af September og Begyndelsen af Oktober sad han og skrev meget let paaklædt i den køligere Luft. Pludselig blev han lammet i højre Side og fik, ligeledes fremkaldt af Kulden, stærke Smerter i Overarmen, Skulderen, Haandleddet, Albuen, Hoften, Fødderne og Knæet. Bragt hjem fra Landet beordrede jeg ham straks i Seng og ordinerede, at den angrebne Side skulde bades med dette Afkog: Rp. Trifolii fibrini Mij, Chamæphyt. Mj, coque in aquae marinae pottis circiter iiij. Probe coctis affunde spiritus frumenti Danici circiter ̄viiiij . Lavetur hoc liqvore calido integrum latus.¹⁵ Dernæst skulde han drikke en

---

Mængde af $\frac{1}{2}$ til 1 Drakme eller 4 Skrupel i Bukkebladvand ved ondartede Febre, saa ved jeg, at du ligesom jeg vil rose Virkningen.

¹⁵ Bukkeblad, 3 Haandfulde, Chamæfyt, 1 Haandfuld, koges i omtrent 4 Potter Havvand. Efter Kogningen tilsættes Dansk Kornbrændevin, omtrent 8 Unzer. Hele Siden skal vaskes med denne varme Vædske.

meget stor Slurk varmt Øl, der var kogt med en god Mængde Bukkeblad. Han svedte meget om Natten; den næste Dag var Smerterne hørt op, og Bevægeligheden var i den Grad vendt tilbage, at han kunde staa paa Benene og sidde og skrive nogenlunde med den højre Haand. Han drak om Morgenen den Dag det samme Bukkebladafkog, omend med Kvalme, og vaskede hele Legemet, som ordineret. Men om Aftenen udsatte han sig atter nogle Timer for Luften, idet han forsømte mine Forskrifter, hvoraf den samme Sygdom dog ikke kom igen, men han fik næste Dag en simpel Trediedagsfeber, som vi dog hurtigt fik Bugt med ved den rigtige Behandling.

Om Foraaret og Vinteren er der intet hyppigere end *Catarrher*,¹⁶ som *Hippokrates* meget rigtigt har sagt det i Sectio 3, Aph. 20 og 23.¹⁷ Jeg paastaar ikke, at alle Catarrher strømmer ned fra Hovedet, kun dette vil jeg sige, at mest af alt angribes denne Legemshulhed, og at Lægemidler, der formaar at uddrive det sygdomsvækkende Stof, idet de paavirker det, fortynder det og skaffer det Afløb, er de mest passende her. Mange holder af Tobaksrøg, der heller ikke er uden Virkning og vilde

¹⁶ Efter den gængse Theori bestod Catarrher i en Slimdannelse, der fra Hjernen flød ned gennem Hullerne paa Kraniets Underside og derfra naaede de forskellige Steder, hvor Slimdannelsen viste sig.

¹⁷ Aph. 20: Om Foraaret er fremtrædende: Anfald af Vanvid, Melancholi og Epilepsi, Blødninger, Angina, Snue, Hæshed, Hoste, Spedalskhed, Udslæt, Leverpletter, mange ulcerøse Udslæt, Smaabylder og Ledlidelser.

Aph. 23: Om Vinteren: Lungebetændelse, Lungehindebetændelser, Snue, Hæshed, Hoste, Smerter i Bryst, Side og Lænder, Hovedpine, Svimmelhed og Apoplexier. — Oevres d'Hippocrate (éd. Littré) IV. p. 494 og 496.

være det endnu mere, hvis Tobaksplanten ikke indeholdt bedøvende Svovl,^{17a} hvorved mange blive øre i Hovedet, og vi selv ved to Forsøg fik en Uges Hovedpine. Jeg brugte Bukkeblade i Stedet for og med saa stort Held, at jeg opbragte store Mængder Slim, at Hovedet blev lettere, og jeg blev oplagt til Studierne og befandt mig i det hele i alle Maader bedre. Adskillige, der efter mit Raad prøvede det, lettede med stort Held Hovedet for Tungheden ved Hjælp af denne Røg, som ogsaa nogle finder stort Behag i. I Sandhed, naar man tager Røgens store Bitterhed og fine Aroma i Betragtning, idet dens Lugt ikke er saa modbydelig som Tobakkens, men langt behageligere, at man er skærmet mod Svimmelhed og fri for Hovedpine, saa vil man ikke kunne lade være med at bruge denne hjemlige Plante fremfor den udenlandske. Jeg vil ikke være Skyld i, at nogen forfalder til Misbrug af denne udmærkede Plante, da jeg endnu ikke har nogen Erfaring for, hvilke bestemte Gæner, de kan faa, som fraadser i denne Plante til Overmaal.

Mange, som har klaget over *Smerter i Øjnene med Rødme, Taareflod og Hævelse af Øjenlaagene*, er blevet hjulpede med Bukkeblad. Naar nemlig en saadan uegentlig Øjensygdом begyndte, skulde de først drikke Bukkebladsafkog og dernæst bruge følgende Øjensalve: Rp. Album. ov. n. I. Aq. Trifol. fibr. ʒj. Alum. crud. ʒʒ conqvasseur.¹⁸ De skal saa gaa til Sengs, dække Øjet med et Linnedstykke vædet med denne Vædske og lade et andet Linnedstykke ligge en Stund herover. Men hvis

^{17a} Ved Svovl forstod man paa de Tider ethvert somhelst Stof, der var brændbart og ved sin Forbrænding ikke efterlod nogen Rest.

¹⁸ 1 Æggehvite, Bukkebladvand, 1 Unze, raa Alun, ½ Skrupel, rystes stærkt sammen.

nogeen ikke kommer til mig ligestraks, og Delene omkring Øjet allerede er begyndt at svulme op, har jeg, for mere at virke fordelende, givet følgende: Rp. Album. ovor. n. j. aq. Trifol. fibr. Urinae pueri an. ʒj.¹⁹ Bruges som det foregaaende. Men naar der skulde stærkere Midler til: Rp. Chelid. maj. cum toto, contunde in mortario vitreo vel lapideo cum Aq. trifol. fibrini. q. s. deinde exprimatur succus, & filtretur.²⁰ De roser denne gyldne Saft, at ogsaa Synet bedres ved den.

Dem, som lider af *Ringen for Ørerne, dels med dels uden Smerter*, har jeg skaffet Lindring, og blandt dem en gammel Mand paa 60 Aar, som i tre Uger havde været tunghør, ved at ordinere dem først at drikke dette Bukkebladvand og dernæst føre Vat paadryppet nogle Draaber Bukkebladolie ind i Øret, skønt jeg maa tilstaa, at jeg ved denne Sygdom har fundet Hjortetakolie virksommere. En Tømrer,²¹ der Mikkelsdag 1674 var fyldt 30 Aar, fik en meget let Smerte i højre Øre. Den svandt dog snart, men ikke desto mindre flød der en stor Mængde stinkende og raadden Materie ud. Han havde ikke forud haft Smerter i Hovedet eller Hævelse af Ørespytkirtlerne. Imidlertid mistede han fuldstændig Hørelsen paa dette Øre. Der var intet, der i den Grad hjalp ham som hyppige Drag af Bukkebladrog gennem et Rør ligesom Tobak samt nogle Draaber destilleret Hjortetakolie paa Vat i Øret, efter at dette var om-

¹⁹ 1 Æggehvide, Bukkebladvand og Urin fra en Dreng, 1 Unze af hver.

²⁰ Hele Planten af Svaleurt stødes i en Glas- eller Stenmorter med saa meget Bukkebladvand som fornødent. Dernæst udpresses Saften og filtreres.

²¹ Se foran Side 42.

hyggelig rensed med et Stykke Lærred vædet med varmt Bukkebladvand, og som almindelig Drik: Øl, i hvilket der var kogt Bukkeblade, saaledes som jeg foreskrev ham det i Begyndelsen af April 1675.

Vor Bukkeblad formaar ogsaa at befri *Mavesækken for det tyngende, enten ad den øverste eller den nederste Vej*. Hver Gang jeg tager en Drakme af den pulveriserede Stængel, faar jeg Kvalme, Trykken i cardia og to til tre Gange Afføring, men ikke uden Kneb. Det samme hændtes vor Godsforvalter.²² En fornem Dreng paa tolv Aar,²³ som havde taget $\frac{1}{2}$ Drakme af det samme Pulver, maatte efter svære Kneb to Gange ile til det patrochlianske Hus.²⁴ Og ligesaa ofte min æthiopiske Tjener tager 1 Drakme eller i det mindste 2 Gran af Pulveret, maa han kaste op to til tre Gange, men faar aldrig Afføring. Dette er oftere blevet forsøgt.

Jeg erindrer, at en Bonde, der længe havde lidt af en Trediedagsfeber, engang opsøgte mig. Jeg gav ham paa de feberfri Dage $1\frac{1}{2}$ Drakme af dette Pulver i varmt Øl. Han fik straks Uro i Maven, Oppustning og Smerter. Kort efter fik han en meget rigelig Opkast-

---

²² Muligvis Peter Nielsen, som før Hahn's Tid var Godsforvalter og Ridefoged paa Abrahamstrup og døde som saadan i Vinteren 1675.

²³ Sikkert Hahn's ældste Søn Friedrich Hahn, f. 26/7 1662, d. 7/11 1679 i Paris.

²⁴ Eufemisme for Nødtørfthus efter den romerske Digter Martial, f. 40 e. Chr., d. 102, som i Epigrammata Libri Liber XII Epigr. LXXVII Vers 9 nævner »sellae Patrochlianae« som offentlige Nødtørfthuse i Rom, oprettede eller bestyrede af en Patrochles. (Martial, M. Valerius: Epigrammata Libri, ved Ludv. Friedländer. Leipzig, 1886. 8. Bd. II. p. 260).

ning, hvilket gentog sig tre Gange, og hvorved der opbragtes rigeligt Maveindhold af forskellig Art. Den paafølgende Feberstigning imødegik han med en middelstor Dosis af dette lixiv og slog den i den Grad paa Flugt, at den ikke siden kom igen. Til *Børn, der led af Orm*, gav jeg ikke uden Virkning $\frac{1}{2}$ —1 Gran Bukkebladpulver daglig paa fastende Hjerter sammen med dette Bukkebladafkog eller paa anden Tid med tyndt Øl, og det skulde de fortsætte med til 12te eller 15de Dag. De første Dage fik de for det meste stærke Kneb uden Afgang af Orme, men disse kom de følgende Dage frem i stor Mængde uden mange Kneb. Ormenes Afgang lettes, hvis der til Pulveret føjes noget Hjortetakspiritus. Hos en fattig Soldaterenke uddreves Ormene af Maven ved at indgnide Navlen med noget destilleret Bukkebladolie.

I dette Foraar blev vore Skovarbejdere²⁵ paa Grund af uregelmæssig Levevis og altfor stor Ligegyldighed overfor Vejret angrebet af en *Træthed af hele Legemet, Appetitmangel, Smerter i Mavesækken samt heftig Tarmkolik* og en enkelt blandt dem ogsaa af *Gulsot*. De kom sig alle som én ved hyppigt at drikke Bukkebladafkog, tage 1 Gran af dette Pulver i en Unze af selve Lixivet, samt ved at gnide Underlivet med destilleret Bukkebladolie.

En førstegangsfødende Bondekone paa 24 Aar,²⁶

---

²⁵ Se ovenfor Side 35

²⁶ Antagelig Karen Pedersdatter, gift med Gaardmand i Neder Draaby Peter Nielsen. Draaby Kirkebog udviser: Under døbte: 1675. Dominica Trinitatis (30/5) Peder Nielsen i Neder Draaby en Datter til Daaben kaldet Inge-

som havde tilbragt to Døgn i *Fødselssmerter*, uden at *Fosteret kom frem*, og som spurgte mig til Raads, gav jeg straks et lille Pulver, som skulde tages i koldt Bukkebladvand. Rp. Cinam. trifol. fibr. an. ʒj. Sal. C.C. volat. ʒ ʒ. Misc. f. pulv.²⁷ Hun brugte dette, men det virkede ikke, saa den stakkels Kone havde en smertefuld Nat uden Fødsel. Da jeg om Morgen blev raadspurgt, ordinerede jeg atter Pulveret, tilsat nogle faa Gran Hjortetaksalt, eftersom jeg mente, at Svækelsen hos Moderen og Barnet, hvis Bevægelser blev

borg. Blandt Fadderne nævnes Peder Knudsens Datter Sidse (som er Barnets Moster).

Under Vielser: 1673. Dominica 9 Trinitatis (27/7) Peder Nielsen af Neder Draaby og Karen Pedersdatter copulerede.

Under Døbte: 1649. Dominica 9 Trinitatis (22/7) Peder Knudsen af Neder Draaby en Datter kaldet Karen.

Det bemærkes, at Peder Nielsen og Karen Pedersdatter ikke tidligere har haft Børn til Daaben, saa at Karen Pedersdatter her altsaa er førstegangsfødende. Endvidere, at Børn efter den Tids Lov skulde døbes første Helligdag efter Fødslen, saa at nævnte Fødsel altsaa maa have fundet Sted i Ugen inden 30/5 1675. At Wille siger, at det er en 24-aarig Kone, og at Karen Pedersdatter ved omtalte Fødsel er 25 Aar, kan formentlig næppe hindre Antagelsen af, at det er hende, der her er Tale om, naar man betænker, hvor usikre Aldersangivelser er endnu den Dag i Dag.

Den derefter omtalte Fødsel maa have fundet Sted enten hos Jens Hemmingsen i Neder Draaby eller Anders Brorson sammesteds, idet disse begge fik en Datter døbt Dominica 6 Trinitatis (11/7) 1675. Andre kan der ikke være Tale om.

Efter dette har Wille altsaa opholdt sig paa Abrahamstrup i hvert Fald til midt i Juli 1675, hvad godt kan passe med de foreliggende Oplysninger om ham.

(De anførte Datoer er mig opgivne af Landsarkivet i København.)

²⁷ Kanel og Bukkeblad, 1 Skrupel af hver, Hjortetaksalt, 1/2 Skrupel. Blandes til Pulver.

svagere og svagere, var Grunden til, at Fødselen forløb saa daarligt, samtidig med at Jordmoderen urigtigt havde forsøgt at fremskynde den. Jeg ordinerede derefter Indgnidning omkring Navlen med destilleret Bukkebladolie. Og hvad sker? Faa Minutter efter Indgnidningen arbejder Fosteret tydeligt paa Afgang, og kort efter fødes der et velkabt og sundt Pigebarn, og alt forløb derefter, som det skulde. Faa Uger derefter saa jeg Moderen og Barnet i bedste Velgaaende. Kort efter bad en anden Bondekone, som uden Virkning var udmattet af samme Slags Smerter en hel Dag igennem, om Raad, og uden at der brugtes andet end Indgnidning om Navlen med denne Olie, fødte ogsaa hun kort efter en Datter. En anden Kone fra Draaby havde efter en meget vanskelig Fødsel med strenge Veer *skrækkelige Smerter omkring Skambensregionen, derfra henimod øverste Del af højre Hofteben og i Lænden, og de kom tilbage med Mellemrum*, var mindst i de første Dage efter Fødslen, men naaede deres højeste paa 9ende Dag. Der var udvendig hverken Hævelse eller Rødme. Jeg antog, at denne Regions Baand havde taget alvorlig Skade. Da jeg mente, at Smerterne burde lindres, Delen styrkes, og at et Sygdomsstof, som maaske irriterede, burde fordeles, ordinerede jeg, at det angrebne Parti skulde indgnides med: Rp. Ol. verbasc. veteris ʒʒ. Trifol. fibrin. destill. ʒʒ. Misc. cum aqua verò trifolij dedi 0% trifol. fibr. gt. iij. Sal. volat. C.C. gr.vj. Misc.²⁸ Straks efter Indgnidningen havde hun

²⁸ Gammel Kongelysolie, ½ Unze, destilleret Bukkeblad, ½ Drakme. Blandes omhyggeligt med Bukkebladvand, deri kommes 3 Draaber Bukkebladolie og 6 Gran flygtigt Hjortetaksalt, og det hele blandes. [Teksten ikke helt klar].

det bedre, svedte meget om Natten, hvoraf hun vel blev træt, men blev lindret lidt for Sygdommen, og ved at fortsætte med Indgnidningen forsvandt Smerterne i Løbet af faa Dage.

Jeg kunde her anføre flere Tilfælde og tilføje Betragtninger derover, men det maa gemmes til anden Tid og Sted. Jeg har kun offentliggjort dette, fordi den udmærkede Hr. *Bartholin* ønskede det.

OM SVULSTER OG FEDT.

(De Tumoribus & pingvedine.)

Jo tykkere Galden er, des mere udvikles de olieagtige Dele og Fedtet, idet Fedtet i overdreven Grad tager Magten fra de kødede Dele.

Jeg har haft Lejlighed til at iagttage dette dels andre Steder dels paa Abrahamstrup paa Sjælland i Aaret 1674. Næsten alle Kreaturerne blev syge, idet de fik en Svækkelse af hele Legemet med Kortaandethed og lidt Hoste, men de ophørte dog ikke med at æde, gaa til Tyr, blive med Kalv og blive fede. Jeg har obduceret adskillige Kadavere af begge Køn.

Jeg fandt dem meget fede over hele Legemet og med slapt Kød. De havde Lungerne fyldte med utallige Hydatider, af hvilke nogle naaede en Størrelse som to Knytnæver.¹ I Lungerne paa en Ko har jeg talt indtil

---

¹ Efter Beskrivelsen tyder meget paa, at der har foreligget Echinokok-Syge hos mange af Dyrene, og det er vel endda sandsynligt, at der har været set endogsaa Døtreblæredannelse og alveolære (multilokulære) Echinokokker. Echinokok-Sygen betegnedes endnu indtil Midten af forrige Aarhundrede som en Hydatidsygdom, og først i 1837 og 1853 klarlagde *v. Siebold* (a) og *Küchenmeister* (b) Echinokokkens Biologi, som yderligere blev bekræftet af *Eschricht* (c) i 1853 og 1856. *H. Krabbe* nævner i en Fod-

17 udvendige, men de, som var inde i Substansen, var ikke til at tælle. De var ikke omgivet af tynde Hinder, men af tykke Membraner, og naar jeg stak Hul paa dem, kom der en tyk, klæbrig Vædske ud, der hos nogle enkelte af dem var gullig. Hele Brysthulen var fyldt med blodigt Vand. Hos en anden Ko saa den højre Lunge ud som en Hydatide. Omkring Hjertets Basis var der rigeligt Fedt. Der var en Del blodig Vædske i Hjertesækken, lignende den, der var i Brysthulen. Hos alle Dyrene var Hjertekødet af slapt Udseende. Hos én Ko fandt jeg i højre Hjertekammer et Legeme² af Stør-

---

note i sin Artikel: Die isländischen Echinokokken (d) Wille's Meddelelse, idet han skriver: »Man har sikkert ikke skænket Echinokokken hos Dyrene den Opmærksomhed, som den i denne Henseende fortjener. At de ogsaa kunne foraarsage mærkelig Skade hertilands, hvor de ellers ikke forekomme særlig hyppig, ser man af en Beretning, som J. V. Willius, Kgl. Feltmedikus under Chr. V, har givet i Th. Bartholins Acta Med. & philos. Hafn. Vol. III. S. 132 om de Ødelæggelser, som de har forvoldt paa Abrahamstrup (Jægerspris) paa Sjælland i 1674, hvor Kvægbestanden for største Delen gik til Grunde deraf, og hvor der blev fundet talløse Echinokokblærer i Lever og Lunge paa Dyrene.«

(a) Siebold, C. Th. v., i Burdach: Die Physiologie als Erfahrungswissenschaft. Leipzig. 1837. 2. Aufl. Bd. II. p. 183 (cit. efter Eschricht).

(b) Küchenmeister: Ueber Cestoden im Allgem, und die des Menschen insbesondere. Zittau, 1853. 4. (cit. efter Eschricht).

(c) Eschricht: Den islandske Leversyge, og Undersøgelser af Echinokokkerne. I Oversigt over det kgl. danske Vidensk. Selskabs Forhandl. 1853, Nr. 7. ⁸/₁₁. p. 211 ff. og 1856. ¹⁰/₅. p. 127 ff.

(d) Krabbe, H.: I Virchows Archiv, Bd. XXVII Hft. 3 og 4. p. 238—39.

² Sikkert et Lipofibrom. Hos Oksen optræder der nu og da i Hjertet godartede, men ikke sjældent multiple Tumorer, som oftest histologisk visende sig som bløde ødematøse Fibromer. De kan pen-

relse som et Galæble siddende, ikke paa Skillevæggen men paa Ydervæggen, og ind i Hjertekødet med fire Ben som en Polyp. Jeg kunde uden Vanskelighed drage den ud med sine Ben; jeg vaskede Blodet af den i almindeligt Vand, den var gul som Voks, og da jeg dis-sekerede den, viste den sig at bestaa af talrige Fibre, hvis Netværk var fyldt med Talg. Skaaret i Stykker og kastet paa Ilden svedte den Fedt ud og knitrede. Leveren var stærkt angreben hos dem alle. Hos mange af Køerne var den i større eller mindre Mængde fyldt med Vandsvulster saa store som Knytnæver, Æbler, Valnødder eller Hasselnødder og med en meget tyk Membran, der i Haarhed og Farve lignede Øjets Senehinde. Naar jeg stak Hul paa Svulsterne, flød der salt Vand ud af nogle, men af de fleste en gulagtig eller grønlig, bitter Vædske. Det var sjældent, at en stor Svulst ikke indeholdt adskillige mindre med ganske samme Væg; hos nogle dannede den samme Membran baade Yder- og Skillevæg. Hos de Dyr, hvis Lever indeholdt saadanne Svulster, var dennes Farve kulsort, gaaende over i rødt, som om den var brændt. Hos andre Køer, hvis Lever ikke indeholdt Hydatider, var den hist og her haard bindevævsagtig (scirrøst) indureret. Hos dem alle var Galdeblæren langt større end sædvanligt, og fyldt med meget rigelig Vædske af en bleg Farve, med en lidt bitter Smag og næsten saa tyndtflydende som Vand. Hos de fleste fandtes ikke alene i næsten alle Forgreninger af Portaaren, men ogsaa i Galdegangene talrige

---

dulere enten ind i Hjertets Hulheder eller i Hjertesækken. Vævsfarven er ikke sjældent gul, saa at man kan tænke sig Muligheden af en Forveksling med Fedtvæv; paa den anden Side vilde Forekomsten af et Lipom ikke være at udelukke.

Orme³ af Farve som selve Leveren. Naar jeg kom dem i varmt Vand, foldede de sig ud og trak sig sammen, inden de døde, hvilket skete ret hurtigt, og de havde denne Form og Størrelse:

a. Flad Orm, b. den samme, set fra Siden.

Jeg husker tidligere at have set lignende, men i langt større Antal hos adskillige Faar i Strassburg sammen med nu afdøde Hr. Dr. *Dinckelius*.⁴ Milten, Nyrerne, Kønorganerne og alt det øvrige viste intet abnormt hos disse Køer.

Det er givet, at hvor Blodet berøves en Del af sin normale Svovl-^{4a} eller Saltmængde, raadner de let, enten Ødelæggelsen, som her, skyldes saadanne Smaadyr [Insekter] eller en Degeneration af de gavnlige Safter, hvilket ofte kan foraarsage Dannelse af rigelig Fedt, enten som Talg eller Spæk eller andet, som alt omtalt er.

Særlig paafaldende var det paa et Hospital i Strassburg, hvor jeg i 1670 sammen med mine Kammerater obducerede et Barn, paa hvis Hals der hen over ven-

³ Leverikter (Faareflyndere, *Distomum hepaticum*, *Fasciola hepatica*). Bestyrket ved Willes Bemærkninger om lignende Fund hos Faar i Strassburg.

⁴ Uden Tvivl *Johs. Rud. Dinckel*, fra Strassburg, immatrikuleret ved det philosophiske Fakultet ⁵/₄ 1648, Dr. med. ¹⁰/₅ 1662.

^{4a} Se Note 17a, p. 79.

stre Skulder var vokset en meget stor Svulst⁵ med et fuldstændig talgagtigt Indhold, en dobbelt Væg af Huden og dens Egenvæg, og som vejede lbv civilium.⁶ Hele Armen og Haanden var paa samme Side stærkt opsvulmet, og da der blev skaaret i den, var der Masser af Fedt under Huden, og der flød rigeligt Vand ud fra Muskelmellemrummene. Det øvrige Legeme var yderlig afmagret, og der var Vædske i Bughulen.

En anden Gang obducerede Hr. Dr. *Dinckelius* og jeg en Pige, som var kvalt af Vand i Lungesækken. Der var intet Vand i Bughulen, men Tarmene var saa stærkt udspilede af Luft, at man næppe var kommet gennem Muskellaget, før den strømmede ud med stor Kraft. Brysthulen var fyldt med Vædske, og Lungerne, som indeholdt mange smaa Hydatider, afgav rigelig Materie, naar man trykkede let paa dem.⁷ Trods dette var der rigelig Fedt i Hjertesækken og mediastinum, ja i hele Brysthulen.

Jeg vilde yderligere kunne meddele et i Sandhed meget sjældent Tilfælde af en umaadelig Mængde Vædske og Svulster af alle Slags i Bughulen paa en Pige, som blev obduceret i Strassburg i Aaret 1671, hvis ikke min meget gode Ven Hr. Dr. *Job. Ludov. Saltzmann*⁸

⁵ Antagelig en Dermoidcyste, der ved Tryk paa Karrene har foraarsaget stærkt Ødem af Armen.

⁶ 5 almindelige Pund (Handelspund) à 500 gram i Modsætning til Apothekerpund à ca. 350 gram.

⁷ Enten har Lungen været omdannet til et Konglomerat af bronchiectatiske Kaverner, eller ogsaa har det været et Emphysem med store Hulrum — emphysema bullosum — kompliceret med Lungeødem og Hydrothorax som Følge af svigtende Hjertekraft.

⁸ *Ludvig Saltzmann*, fra Strassburg, Dr. med. ¹⁴/₁₂ 1671 (Disp.: De abscessu quondam insignis magnetudinis cum hydro-

allerede havde omtalt disse Data i en meget lærd Disputats.

Af en særlig Art er Hydatider, som det lykkedes mig at se, da jeg i Maj i dette Aar 1675 i Overværelse af den berømte Hr. Kammerherre *Vierreccius*⁹ og andre secerede en Hanhare, som lige var fundet død ude paa Landet. Leveren var mørkere end sædvanlig og var fyldt med utallige Hydatider, som hang ligesom Druer, og som hver for sig udsprang med en enkelt lille Stilk fra Leverens Overflade.¹⁰ Mer end ti af disse Druer sad fast paa Leverens Overflade, nogle kun ved smaa Traade, andre direkte med Blærerne. Mesenteriet var paa lignende Maade dækket med Masser af disse Druer, som ogsaa sad fast omkring Tyktarmen. Milten, der var meget lille, Nyrerne, Bugspytkirtelen og Mavesækken var blottede for Tilvækst af disse Vedhæng. Enkelte af Druerne var adskilte fra de andre ved en særlig Hinde, men de var dog alle i hver Klasse indhyllede i en fælles Hinde.

pe et aliis notatu dignis in muliere quadam Argentorati observato). Naar Wille kalder ham J o h. Ludov. Saltzmann, maa det bero paa en Fejlerindring, som er saa meget mere tilgivelig, som de allerfleste af den store og i Strassburg berømte Familie af Akademikere hed Joh. til første Navn.

⁹ Frederik v. Vieregg, f. ²⁰/₁₀ 1630, d. ³¹/₆ 1680. Var i 1675 Kammerherre og Direktør over Enkedronningens Civilliste samt Forpagter af Godset Seekamp i Holsten, hvilket Gods Hahn mageskiftede med Abrahamstrup i 1679. (se iøv. Bricka: Op. cit. Bd. XVIII. p. 565.

¹⁰ *Cysticercus pisciformis*, Blæreormstadiet til en af Hundens Bændelorme: *Tænia serrata*. Blæreormene optræder ganske karakteristisk i subserosa paa Leverens Overflade og ligger sammenhobede i »Drueklaser«. De findes ikke sjældent desuden i omentum maj. og i Mesenteriet.

De glimrede alle som Krystaller, idet hver enkelt Drue indeholdt en krystalklar Vædske og var dækket af en gennemsigtig Membran, som dog var tilstrækkelig tyk og stærk; og naar der blev stukket Hul paa dem, kom der en Vædske ud, som ikke var ulig Øjets Glaslegeme. Hver Drue havde tillige en hvid Plet ligesom Kimen paa Æggene, og de er afbildede her, idet jeg maa bemærke, at der var store og smaa saavel af Klaserne som Druerne.

a. Den hindeagtige Stilk. *b.b.* selve Hydatidernes Klase, paa hvis enkelte Druer der er anbragt sorte Punkter, som skal betegne de hvide Pletter. —

Lungerne og Hjertet frembød intet sygeligt, udover at de viste sig noget slappe. Naar jeg skar i Leveren, fandt jeg den helt sort i sit Indre, alle dens Kar var overalt haarde, og skar jeg i dem, flød der nogen gullig Vædske ud.

Disse druelignende Hydatider, var de nu opstaaet ved Tilstopning af Lymfekarrene, eller var de selve de tilstoppede Lymfekar, var denne Sygdom almindelig hos Harene, jeg ved det virkelig ikke, men dette ved jeg, at i nogle Foraarsmaaneder i 1674 secerede jeg paa Landet¹¹ adskillige selvdøde Harer, i hvilke Hjertet var

¹¹ Wille opholdt sig da paa Abrahamstrup.

slapt og Leveren med sortagtige Pletter, som de allerede omtalte, hvoraf det ses, at den med Undtagelse af Svulsterne havde ganske samme Udseende som den, jeg har beskrevet. Leverens yderste Hinde kunde paa adskillige Steder let adskilles fra parenchymet.

De pathologisk-anatomiske Oplysninger skylder jeg Professor ved den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole i København A. Følger og Overlæge Dr. med. V. V. Poulsen, henholdsvis for de syge Dyr og Mennesker, og bringer dem herved min bedste Tak.

OM ÆGGEHVIDENS EGENSKABER.

(De qualitibus albuminum ovorum.)

— — — — Jeg prøvede denne virksomme Spiritus paa to Piger, af hvilke den ene, der var 30 Aar, aldrig havde haft sine menses, og i mere end fem Aar havde lidt af vitiligines (smaa hvide Pletter O. A.) paa Hænderne, hvilke, eftersom Tiden gik, helt var blevet til leucen (store hvide Flader O. A.) i den Grad, at Haanden var blevet helt hvid, og at der var enkelte, spredte, hvide Haar. Ondet havde efterhaanden bredt sig, saa at det nu allerede indtog Albuen. Der var ingen Smerter, og Følelsen i Huden var i den Grad afstumpet, at Naalestik, med mindre de gjordes kraftige, ikke føltes, og hun kunde endogsaa for en Tid uden Smerter lægge glødende Kul paa Huden. Der opstod jævnlig Pustler og Blærer, ved Aabningen af hvilke der flød store Mængder hvidlig, serøs Materie ud. Jeg vilde fremkalde menses, men det lykkedes ikke, især da jeg ikke vilde anvende voldsomme Midler. Jeg gav Spir. C.C. ʒ j, aq. trifol. fibrin. ʒ ij, salis trifol, fibr. ʒ ij. Misc. pro sex dosibus.¹ Hun tog hver Dag, naar hun gik til Sengs,

---

¹ Hjortetakspiritus, 1 Drakme, Bukkebladvand, 2 Unzer, Bukkebladsalt, 2 Drakmer. Blandes. Til 6 Doser.

efter intet at have spist eller kun et sparsomt Maaltid, én Dosis, hvorefter den naturlige Rødme gradvis forøgedes, saa at hun svedte — til hvilket hun ellers ikke var synderlig tilbøjelig — hele Natten og Dagen. Jeg ordinerede, at hun fremdeles flere Gange hver Dag skulde bade Hænderne helt og holdent først med Bukkebladafkog og dernæst, naar de var tørre, væde dem godt med Æggehvidespirit, hvorefter Følelsen i Løbet af faa Dage begyndte at vende tilbage i de lidende Dele, og Bevægeligheden blev i den Grad givet hende tilbage, at hun igen kunde arbejde, spinde paa Rok og væve, og, hvad hun før ikke havde været i Stand til, kunde hun nu let.

En anden Pige fra Draaby, der havde haft en lignende Lidelse i seks Aar, idet især den højre Haand var angrebet, behandlede paa samme Maade og kom sig paa kort Tid. Jeg tvivler ikke paa, at dette flygtige Salt yder sit meste hos dem, som paa Grund af Blodets Fortykkelse eller Mangel paa Varme er svækkede i den Del af Legemet, i hvilken Adonis til Venus' største Sorg blev saaret af Vildsvinet.²

Efter elskværdig Oplysning fra Professor Dr. med. C. Rasch drejer det sig om vitiligo mulig kompliceret med Hysteri. Se forøvrigt R a s c h, C.: Hudens Sygdomme. 3. Udg. Kbhvn. 8. 1927. p. 516 f.

---

² Hoftens.

OM DYRENES SÆD.

(De Semine Animalium.)

Dersom Sæden under Forplantningsakten udviklede sig fra alle Legemets Dele,¹ vilde det være umuligt, at Fosteret kunde afvige fra Forældrene med Hensyn til Legemsdelenes Antal.

Jeg har kendt særdeles godt en Apotheker i Colmar, en Mand med et pletfrit Levned, som, trods det at han var født af kraftige Forældre, af Naturen kun havde 3 Fingre og Tæer paa hver Haand og Fod, nemlig Tommel-, Pege- og Midterfingeren, saa at han alt i alt var tolvfingret.

Han avlede med sin raske Kone et talrigt Afkom af begge Køn. De var fuldkommen velskabte og med normalt Antal Fingre og Tæer.

Vel lærer *Hippocrates* i sin Bog om Fosteravling,² at Svagheden hos den ene af Forældrene afbødes af den andens fuldkomnere Sæd; men da Mandens Sæd i Almindelighed anses for at være den kraftigste, og da vor Apotheker her desuden var meget robust og atletisk, saa kunde af Faderens Mangler vel i det mindste én

---

¹ Oevres d'Hippocrate (éd. Littré). VII. p. 542.

² Op. cit. p. 540.

ikke have holdt sig tilbage hos et saa talrigt Afkom, hvis Lemmerne skulde dannes af en Sæd, der havde sin Oprindelse fra alle Dele og med alle disses Egenskaber i sig.

Der er i min Familie en meget agtværdig Kone, hvis ene Fod fra Fødselen af Naturen er kortere end den anden, og paa hvilken samme Fod de to yderste Tæer ganske mangle. Ikke desto mindre fik hun med en sva-gelig Mand to Sønner, som nu er over 30 Aar gamle og fuldstændig velskabte og sunde.

Jeg afklippede paa en Hane og to Høns paa Abrahamstrup med en Saks den midterste Taa og fodrede dem paa bedste Maade i Hønsehuset. De indsamlede Æg blev lagt under den Høne, der havde lagt dem; Afkommet var fuldstændig velskabt, og ingen af Kyllingerne havde maattet bøde for Forældrenes Mangler.

Heraf ses det, at Fosterets enkelte Grundbestanddele grundlægges i Dyrenes Æg, hvor de dog er i Hvile, indtil de opvækkes og sættes i Bevægelse ved et passende Ferment, nemlig den sublimeste Del af den mandlige Sæd. Og der vil sikkert dannes sunde Lege-mer, hvis baade Ægget, Fermentet og Fødselsdelene er normale, hvorledes saa end det øvrige Legeme er an-grebet, naar blot ikke Moderen paavirker Fosteret ved at »forsé sig« eller indtage skadelig Føde.

NOGLE SJÆLDNHEDER IAGTTAGNE HOS PLANTER.

(Rara quædam in plantis observata.)

Foruden de almindelige Planter har jeg iagttaget følgende Særegenheder paa Abrahamstrup Gods, hvor jeg tilbragte Sommeren 1674:

*Cochlearia minima*¹ baade krybende og opret, baade grenet og ugrenet, langt mindre end Billederne viser hos Hr. Dr. *Simon Paulli*² og Hr. Dr. *Val. Andr. Moellenbroccius*,³ med Blade der heller ikke er indskaarne som paa Hr. Dr. *Simon Paulli's* Eksemplarer fra Amager, men er af Form som Hasselurtens,⁴ idet deres øverste Del dog er noget tilspidset. De er alle mindre end hos andre Kokleare, for hvilke de ikke staar tilbage i Bitterhed. Den blomstrer i April, i Juli vil man ikke træffe paa hverken Blomster, Frugter eller selve Planten. Jeg har aldrig set den andre Steder end paa Øen

---

¹ (Liden Kokleare) et af Wille dannet Synonym.

² *Simon Paulli: Quadripartitum botanicum. Argentorati. 1667. 4. p. 270.*

³ *Valentin Andreas Moellenbrock: Cochlearia curiosa cum indice rerum et verborum locupletissime. Lipsiae. 1674. 4. Tab. 8.*

⁴ *Asarum europæum. L.*

Aalholm paa Abrahamstrup Gods,⁵ hvor den vokser hist og her paa Strandbredden, men ikke meget talrigt, og af Udseende og Størrelse som Figurerne.

Cochlearia minima
erecta.

Cochlearia minima repens
Insulae Aalholmianae.

Fagus I. B.⁶ [Bøgen].

Hvis Indernes mærkelige Træer foruden af de gamle Forfattere *Plinius*,⁷ *Theophrastus*,⁸ *Curtius*⁹ og *Strabo*¹⁰ har fortjent at berømmes af flere nyere Udraabere, saa vil i Sandhed med lige saa stor Ret nogle Bøge i Abrahamstrup Skove fortjene en *Apelles's*¹¹ Haand og

⁵ Aalholm nu Alholm er en lille Ø, der ligger i Isefjord ca. 2 km Syd for Halvøen Horns Herred's Nordspids og saa nær Kysten, at man kan vade derover.

⁶ Jean Bauhin, 1541—1613, berømt Botaniker.

⁷ Cajus Plinius Secundus, 23—79, romersk Forfatter.

⁸ Theophrastus, 372—287 f. Chr., græsk Filosof.

⁹ Quintus Curtius Rufus, romersk Historiekskriver.

¹⁰ Strabo, græsk Geograf omtr. v. Christi Tid.

¹¹ Apelles, græsk Maler fra sidste Halvdel af fjerde Aarhundrede før Chr. F.

en *Theophrast's* Flid. Stammen hos dem er lige, og nogenlunde højt oppe deler den sig ud i flere meget tætte Grene, som dels atter forener sig til én, dels slynger sig paa Kryds og tværs, saa Naturens Leg næsten gaar ud over, hvad man tror muligt. Løvet er i Sandhed det yndigste grønne og danner paa den eleganteste Maade en nøjagtig Cirkel, hvis Centrum Stammen er, og den lader Løvet vokse ned mod Jorden til omtrent Mands Højde, og er af en saadan Tæthed, at selv de heftigste Regnskyl ikke formaar at trænge igennem det, hvoraf det kommer, at hele det Omraade, som Træets Tag dækker over, er ufrugtbart for Planter. Tre udbredte Nabotræer danner netop et saa vidtstrakt Rum, at som i en ærværdig hellig Lund omtrent tusinde Mennesker kan hvile der trygge for Regnskyllene og Sommerhedens Angreb. Her har endog Konger ikke sjældent villet opstille deres Tafel. Saaledes har Naturen stillet Norden lige med Udlandet ved at overvælde den baade med det nyttige og det skønne.

Muscus [Mos] vokset ud af en Ulvesvamp eller Bovist, som det ses paa hosføjede Figur, hvori Kuglen betegner Svampen staaende paa Jorden. Gennem dens konvekse Overflade er Mosset groet frem, og dens Rod ender i Svampens Stamme, der er spaltet med en Revne, Bogstav *a*. —

*Saxifraga rotundifolia alba*¹² I. Bauh.

Blomsten paa hvid Stenbræk dannes i Almindelig-

hed af syv smaa Blade. Jeg har dog set en mærkelig vanskabt Plante, hvis Stængel, der i Begyndelsen var større end sædvanlig, i sin videre Udvikling var svulmet op til Fingertykkelse, paa hvilket Sted der var udvokset

¹² Nu: *Saxifraga granulata* L. — Kornet Stenbræk.

et Blad, som var dobbelt saa stort som sædvanligt. Stænglen, der blev slankere ovenover det opsvulmede Parti, gik oventil videre i en tynd Stilk, der bar en Blomst med ni smaa Blade, og som i Størrelse langt overgik denne Plantes andre Blomster, som forholdt sig normalt.

Der er ingen Planteslægt, paa hvilken jeg hyppigere har fundet fortykkede og opsvulmede Partier af denne og anden Slags end paa *hedera terrestris*.¹³

Bemærkninger til Willes Meddelelser om Koklearerne.

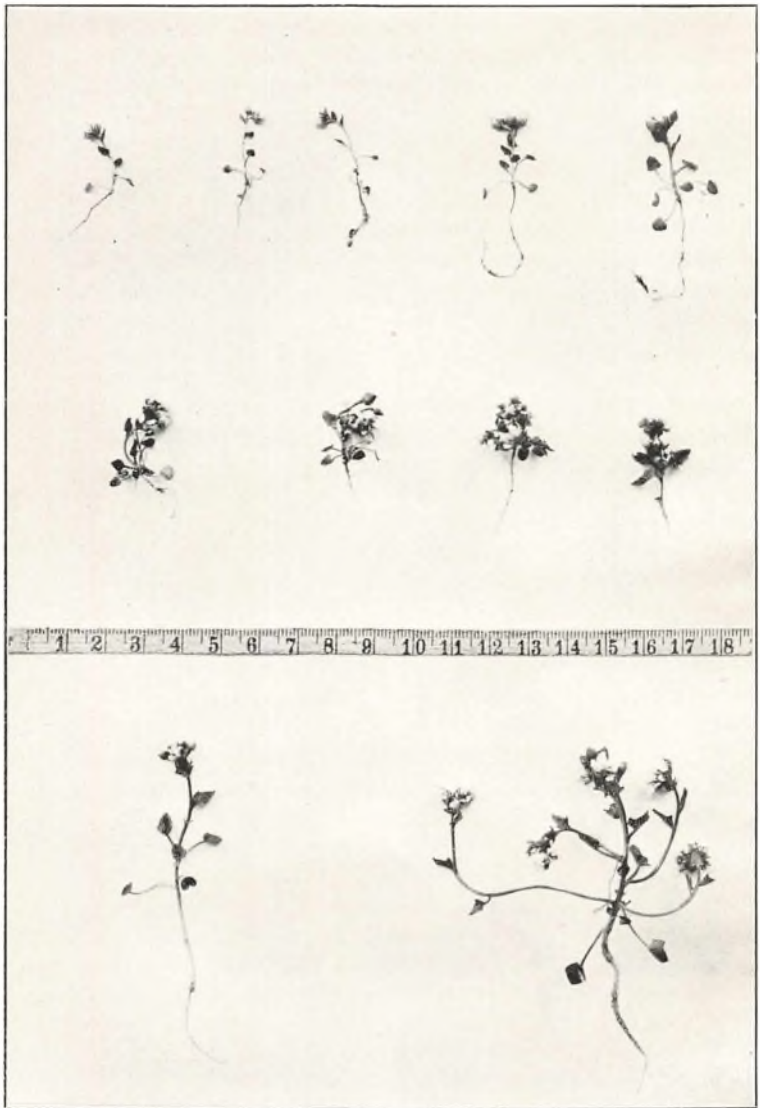
Disse af Wille beskrevne Kokleareformer nævnes af *Linné* i *Species plantarum*. Holmiae. 1753. Bd. II. p. 647, under Synonymet: *Cochlearia groenlandica*. De citeres senere af *Hornemann* i hans *Flora*' 2den og 3die Udgave, i hvilken sidste de dog formodes at være Varieteter af *Cochlearia officinalis*, mulig den under denne nævnte *C. offic. minor*. (I. F. Hornemann: Forsøg til en dansk økonomisk Plantelære. 2den Udg. Kbhvn. 1806. 8. p. 605 og 3die Udg. Kbhvn. 1821. 8. pp. 703 og 705). Men i langt højere Grad interesserer de den botaniske Professor i Kiel, *E. F. Nolte*, som giver dem en meget fyldig Omtale i sin *Novitiae florae Holsaticae. Kilonii*. 1826. 8. pp. 57—62, hvor han, efter at have diskuteret de forskellige Koklearearter, skriver:

»I begge Udgaver af *Species plantarum* anfører han (*Linné*) desuden som Synonymer *Cochlearia minima erecta et repens* paa Øen Aalholm (*Willius* i *Bartholins Acta med. & philos. Hafniensia*. Vol. III. p. 143 og 144, hvor der tillige er to Billeder). Samtidig forøger han Lokaliteterne, hvor de findes, idet han tilføjer Norge og Island, men dog ikke medtager Danmark. Men i *C. F. Holms Disputats: Prodromus floræ Danicæ*, holdt under *Linnés Præsidium*, er dog p. 20. *C. groenlandica* fremstillet som tvivlsom med et Synonym i *Kyllings Viridarium* (Nr.

---

¹³ Nu: *Nepeta glechoma* Benth. — Korsknapp.

Henning Hansen fot.

1934

Cochlearia danica L.. Øverst de Wille'ske Former.

217.), hvilken Plante hos Kylling p. 29 er *Cochlearia maritima minor repens* (paa Øerne Sjælland og Fyn). Aar 1811 har Smith i Linnean Transact. Vol. X. p. 344 offentliggjort en Plante, fundet af G. Don i Skotland, som han anser for den virkelige linnæiske *C. groenlandica*, idet den er bestemt ved denne Diagnose: Kokleare med nyreformede, kødede, helrandede Blade, kugleformede Skulper; til hvilken han kun citerer Linn. Sp. pl. p. 904 og Bartholin: Act. Hafn. III. p. 143 og 144; men især støtter han sig til Billederne hos Bartholin. Senere er denne Plante af den samme optaget i Engl. bot. tab. 2403 og Engl. Flor. Vol. 3. pag. 175. Men Hornemann (i Plantelære, 3. Udg. Bd. I. pag. 705) og paa samme Tid Hooker (i Flor. Scot. Bd. I. pag. 195) mente, idet de aldeles intet sikkert havde fundet, hvorved de kunde skelne den fra *C. officinalis*, at det kun var en lille Varietet af denne.

Ikke destomindre udskilte Decandolle i Systema natur. Vol. 2. pag. 366 den derfra, idet han støttede sig til et Eksemplar, som han havde set, meddelt ham af Hornemann, i Vahls Herbarium og samlet af Roestel; og han hævdede som dets Voksested Øen Aalholm, hvor Wille hos Bartholin havde fundet sin Plante. Senere, i Prodrom. System. natur. Bd. I. p. 173, tilføjede han et Citat hentet hos Loddiges bot. Cabinet. I. tab. 45. — Sprengel henførte dernæst i System. Veget. Bd. 2. pag. 877 denne Art til *C. officinalis*, men han siger, at den er fundet af Wille paa Laaland i Stedet for paa Aalholm [Forveksling med Herregaarden Aalholm paa Laaland. O. A.].

Da jeg længe havde tvivlet om denne Plante, idet jeg havde erfaret, hvad der tidligere var blevet paastaet af Smith, foretog jeg i April 1826 en lille Rejse fra Kjøbenhavn til det Sted, hvor Wille havde skrevet, at han havde fundet Planten, hvilket Sted af ham var betegnet som Aalholm i Nærheden af Abrahamstrup. Det er en Ø, som man kan omvandre paa en halv Timestid og som ligger i en nordsjællandsk Fjord, kaldet *Issefjord*, ikke langt fra Jægerspris.

Jeg fandt her paa Strandbredderne *Cochlearia officinalis* i meget varierende Størrelser, og *C. danica*. Men *C. danica* var sjælden af den Form, som den plejer at have, naar den har indskaarne, trekantede Blade; langt hyppigere var en Form, som havde rundagtige, smaa, stilkede Blade, og paa hvilke alle Stilkene var ned-

løbende. Kort sagt! Det var netop den Plante, hvis to Former Bartholin havde afbildet, saaledes at jeg ikke var i Tvivl om, at det var den Wille'ske Plante, jeg havde fundet. Jeg indsaa, at min Plante maa henføres til *C. danica*, først paa Grund af dens Overgang til den almindelige Form og dernæst især paa Grund af dens halvmodne Skulper. Hin Form af *C. danica* med helrandede Blade synes ikke at være nogen anden Form, end den som Hooker fremstiller i Flor. Scot. pag. 196, og som af Decandolle i Syst. Nat. 2. p. 366 siges at være *varietas* β *integrifolia*, med meget smaa Stængelblade, nyreformede Rodblade og alle helrandede.

Ogsaa i Omegnen af Kjøbenhavn, f. Eks. paa Øen Amager, hvor Bartholin og Simon Paulli første Gang fandt *C. danica*, findes den Form med hele Blade overalt, men dog sjælden og mellem den almindelige Form, som er afbildet af Simon Paulli. (Det var Ole Worm og Caspar Bartholin sen., der først fandt *C. danica* paa Amager og sendte den til Bauhin, som navngav den i Prodrum. Theatri bot. Francof. a. M. 1620. 4. p. 53 II. — O. A.).

Nu er det sikkert, at hint Eksemplar af *C. groenlandica* i Vahl's Herbarium, samlet af Roestel, ikke bør henføres hertil, men til *C. officinalis*, hvorfra den Diagnose er hentet, i Flg. hvilken den siges at have ganske enkelte stilkede Blade, hvad der paa ingen Maade kan siges om den Wille'ske Plante.

Om den Plante, der er afbildet i Eng. bot. tab. 2403 (*Cochlearia groenlandica*), vil jeg ikke paastaa noget ubesindigt, da jeg ikke har Bogen ved Haanden, dog har jeg efter Smith's Beskrivelse en Anelse om, at der derved skal forstaas *C. danica* β *integrifolia*.

Tilbage staar en anden Form af *C. danica*, som Hans Højærværdighed Lyngbye a. 1817 fandt blomstrende i Maanederne Juli og August paa de højeste Klipper paa Færøerne, hvor der foruden den ikke voksede andet end *Statice armeria* og *Plantago maritima alpina* (Engelsk Græs og Bjærgformen af Strandvejbred. O. A.). Ved første Øjekast synes denne at være en ny Art, men ved nøjere at undersøge Sagen, viser det sig, at Planten ikke afviger paa anden Maade end derved, at den, med Undtagelse af Blomsterne, som er større og talrigere end hos de almindelige Former, har alle de øvrige Dele mindre, og dernæst, at den har Blade, der er dybt tredelte eller indskaarne, og som næppe er tre eller fire Linier lange. Denne Plante er den Wille'skes diametrale Modsætning.

Alle de Koklearer, som jeg har set bragte hertil fra Grønland og Island, hvoraf de ærværdige Herrer Wormskjold, Mørk og Grev Raben har samlet smukke Eksemplarer og af de forskelligste Former, henhører alle til *C. danica* eller til *C. officinalis*, som dér ogsaa kan træffes meget lille og med kødfulde Blade. Derfor er det ikke urigtigt, hvis man antager, at Linné i Hort. Cliffort. har kaldt netop denne lille Form for *C. groenlandica*.«

Til Slut siger han:

»Men der skelnes tre Arter, som jeg har omtalt, med disse Kendetegn:

C. officinalis, med næsten kuglerunde Skulper og en kort Griffel.

C. anglica, med aflange, oppustede Skulper, tre til fire Gange saa store, med dobbelt saa store Frø og dobbelt saa lang Griffel.

C. danica, med elliptiske Skulper, som er længere end hos *C. officinalis*, en ligeledes længere Griffel, og altid stilkede Blade, ikke engang Stængelbladene undtagne, som hos begge de andre Arter er siddende.«

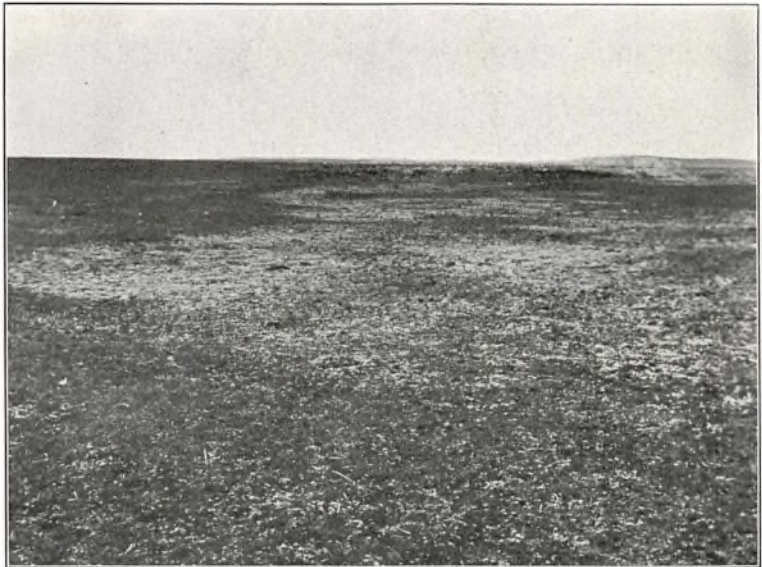
Nolte har her paa en udmærket og ædruelig Maade klarlagt disse Wille'ske Smaaarters systematiske Forhold og er da ogsaa blevet fulgt heri saavel af Drejer (Flora excurs. Hafn. 1838. 12. p. 219) som af Joh. Lange (Haandbog i den danske Flora, alle Udgaver), som begge citerer dem under *C. danica integrifolia*, og denne har i de første Udgaver af Langes Haandbog i Registret med Rette Forfatterbetegnelsen DC., medens der saavel i Teksten som i de senere Udgavers Registre staar Drejer. Derefter forsvinder denne Underart fuldstændig fra de senere Flora'er.

I Flora Danica er den afbildet paa Tavle 1934 Hft. 33. 1838. Hornemanns Tekst til Tavlen lyder: »*C. danica* (Linn.) var *integrifolia* De. Cand. Syst. 2 p. 366. *C. groenlandica* Engl. bot. T. 2403 conf. Nolte Novit. p. 58. Af Frø fra Grønland venligst sendt af C. Holbøll«. I Nomenclatura Flor. Dan. Joh. Lange 1887. 4. p. 136 staar følgende Bemærkning Nr. 121 til denne Tavle: »Denne Afbildning er efter en anden Forklaring af Nolte (Novit. flor. Holsat. p. 61) at henhøre til *C. danica* f. *integrifolia*. Men det afbildede Eksempel, samlet i Grønland, afviger saavel fra *C. danica* L. som fra *C. officinalis* ved *havreformede* (!) Skulper, fra *C. danica* afviger den desuden ved hjerte-nyreformede Rodblade (ikke lanseformede), helrandede og med længere Stilke. Der-

for har jeg i Consp. fl. Groenl. p. 35—36 fremsat Begrundelser, til hvilke jeg er kommet, for at Planten, der er ret almindelig i Grønland, er *C. groenlandica* L., og den korte linneanske Diagnose (Bladene angivet mindre, kødede, hjerte- eller nyreformede, butte, helrandede eller med en ubetydelig Tand paa hver Side) staar ikke i Modsætning til denne Antagelse. Vor Plante er iagttaget ikke alene i Grønland, men ogsaa paa Island og i Finland, hvor Linné ogsaa selv fandt *C. groenl.* (Eksemplarer fra det arktiske Skandinaviens alm. betegnede med Navnet *C. arctica* Fr. afviger næppe fra denne).«

Jeg har under gentagne Besøg undersøgt Koklearefloraen paa Alholm, som Øen nu kaldes. Den er overordentlig rig paa disse Planter, idet den dels med sin Sand- og Stenstrand, dels med sin lerede Sydøstvig og dertil hørende side Strandeng danner en god Jordbund for dem.

Det er, som Nolte skriver, kun *C. officinalis* og *danica*, man finder. Medens *C. officinalis* saa godt som udelukkende holder sig til Sand- og Stenstranden, hvor den breder sine Rosetter ud, finder man *C. danica* overvejende i de af Wille beskrevne ganske smaa Former i Bevoksninger, dels strækkende sig i et Bælte lige ovenfor Tangbræmmen, samt paa Øens vestlige mer eller mindre afrundede Brinkkanter, dels og navnlig i Øens ovennævnte sydøstlige flade og aabne Bugt fra Tangbræmmen og ind til, hvor Jordbunden hæver sig. Paa dette Sted imponerede den særlig i Aar (1934) ved en fuldstændig tæppeformet Bevoksning, som med sine tungeformede Begrænsninger ind mod Land viste, at det er Fjordens Vand, der under Oversvømmelser besøger denne jævne Udsaaning af Plantebestandens Millioner af Frø. Disse specielle Forhold, Lerbund med jævnlig Adgang til Saltvandsoversvømmelse, er maaske Aarsagen til Fremkomsten af disse afvigende Smaaformer, som altsaa maa betragtes som Voksestedsvarieteter af *C. danica*. Det er Stænglerne og Bladene, der er saa svagt udviklede, medens Blomster og Skulpter er af normal Størrelse. Naar man sammenligner dem med Afbildningerne i Act. med., maa man sige, at disse maaske nok er noget overdrevne i at pointere Kendetegnene med Hensyn til Bladstilkens Længde og Bladenes Form, idet de fundne Eksemplarer ikke er saa udprægede i disse Henseender.

E. Høeg fot.

1934

Koklearebevoksning paa Alholm.

Johs. Hansen fot.

ca. 1901

„Hængebogen“ ved Fasangaarden ved Jægerspris.

Vagn Holstein fot.

1931

„Hængebogen“ ved Fasangaarden ved Jægerspris.

Paa Kortet bag i Bogen ses Alholms Beliggenhed, Størrelse og Form rigtig angivet.

Paa vedføjede Billeder ses dels et Fotografi af Bugten visende Kokleareomraadets bræmmeformede Begrænsning ind mod Øens højereliggende Parti, dels et Fotografi af Wille'ske Smaaformer, hvorunder et Par normale danica-Planter.

Bemærkninger til Willes Meddelelse om Bøgen.

Selv om Wille ikke nærmere stedfæster de omtalte Bøge, og selv om han nævner, at der er tre store Nabotræer, saa synes der dog næppe at kunne være Tvivl om, at den nuværende saakaldte »Hængebøg« ved Fasangaarden ved Jægerspris maa være en af dem. Efter dens Størrelse og dens tidligere beskrevne og nuværende Udseende maa den sikkert være saa gammel, at den allerede i 1674 har været særdeles bemærkelsesværdig, saa meget mere, som det, at Grenene paa Willes Tid kun naaede ned til Mandshøjde fra Jorden, tyder paa, at dens Alder da ikke kan have været særlig høj, og da Bøgen skal kunne naa en Alder af op mod 400 Aar (se Warming, Eug.: *Dansk Plantevækst*. 3, *Skovene*. I Dansk botanisk Tidsskrift, Kbhvn. 1916—19. 8. Bd. 35. p. 38), og den gennem Aarene har været værnet om af Forstvæsenet, maa man have Lov til at skønne, at dens Alder nu kan være over 300 Aar.

I sin Afhandling »*Vrange Bøge i det nordøstlige Sjælland*« (Forstl. Forsøgsvæsen 2. Kbhvn. 1908. 8. p. 66—73) skænker A. Oppermann den en indgaaende Omtale med talrige Citater fra forskellige Forfattere, som har set og beundret den. Ældst af disse er Chr. Mølbech, der i sine »*Ungdomsvandring i mit Fødeland*«, 2den Del, (Fragmenter af en Dagbog i 1813) Kbhvn. 1815. 8. p. 30 giver den følgende Beskrivelse: »Et gammelt Bøgetræ, hvis Grene, som ere bøiede rundt omkring mod Jorden, fæstede til Lægteværk og beklippede, danne den skønneste Løvhytte, jeg nogensinde saae, uigjennemtrængelig for Regn og de hedeste Solstråler, og saa stor, at fyrgetyve Mennesker der kunne finde rummelig Plads.«

En endnu ældre Beskrivelse har vi i Tidsskriftet »*Nyeste Skil-*

derie af *Kjøbenhavn*« udg. af I. Werfel. I Bd. 3. 1804—05 skildres Bøgen i »*Reisen til Jægerspris*« saaledes (p. 138): »Slots-
haugen er i den ældgamle Smag, men een af de bedst vedligeholdte
Hauger i hele Sjælland. Man finder her to meget mærkværdige
Bøgetræer, hvoraf man har dannet to Lysthuse. Stammen af det
ene ligner en Dannemø. Begge have saa mange og lange Grene, og
disse ere ved Konst saaledes ombøiede, at tredsindstve Mennesker
ret mageligen kunne sidde i Skygge under hver af dem. Hvor gamle
disse Træer ere, vides ikke, men at de maae være overordentlig
gamle, derom er ingen Tvivl.« At det ene af disse Træer er den
nuværende »Hængebøg« ved Fasangaarden, er sikkert nok, idet
denne fra da af jævnlig beskrives. Og at den ukendte Forfatter
nævner 2, medens Wille nævner 3, kunde maaske tyde paa, at den
første af disse er gaaet til Grunde inden 1804 og den anden inden
1813, da Molbech beskriver den nuværende enligstaaende. Ganske
vist er der i Slotshegnet og Kohaven adskillige gamle Hængebøge,
men ingen af disse kommer Fasanbøgen saa nær i Udseende eller
Alder, at den kan have været en af de i 1804 beskrevne.

Hængebøgen ved Fasangaarden er nu — 1934 — ca. 10 m høj,
og Kronen har ved Jorden en Diameter af 13—14 m, medens
Stammen 1 m over Jordens Overflade er 285 cm i Omfang. Den
har, som det ogsaa kan ses af ældre Fotografier, tidligere haft en
regelmæssig Kegleform. Molbech siger, at den var beklippet, hvad
ikke har været Tilfældet i hvert Fald de sidste 50—60 Aar. I de
sidste 2—3 Decennier er den begyndt at vokse »vildt« og har der-
ved mistet sin regelmæssige Form, idet den bl. a. har sendt en
tilsyneladende normalt voksende (ikke »vrang«) Gren ud opadtil
i den sydvestlige Side, en Gren, som ved sin hurtige Vækst nu er
kommet til at dominere i Bøgens Udseende. Enkelte af de til
Jorden naaede Grene har slaaet Rod, ja en enkelt er endogsaa,
efter ved Raaddenskab at være skilt fra Træet, vokset videre som
selvstændigt Træ.

Hosstaaende Billeder illustrerer det anførte.

Billedet af Bøgen i Løvdragt udefra er fra ca. 1901, man ser til
venstre — idet Billedet ligesom det næste er taget sydfra — Be-
gyndelsen til det normale Skud, som paa næste Billede fra 1934
er vokset ud til et helt Træ, ligesom Bøgen ses at have faaet ny
»Kalot«. —

I. I. Ebbesens Bogh. Frederikssund.
„Hægebøgen“ ved Fasangaarden ved Jægerspris.

E. Høeg 10c. 1934
„Hægebøgen“ ved Fasangaarden ved Jægerspris.

OM FISKEN FØSINGS¹ TORN.

(De aculeo piscis føsing.)

Da jeg i Aaret 1674 spadserede ved Stranden ved Abrahamstrup, hørte jeg en høj Hysten genlyde over hele Kysten. Dens Ophavsmand var en Fisker, som sammen med sine Paarørende klagede over at skulle miste sin Haand, idet han mente, at den snart skulde sættes af.

Jeg gik derhen, bemærkede, at Pulsen var normal, begge Hænder sunde og raske med Undtagelse af, at Huden paa Spidsen af den midterste Finger var rød og hævet, og at en stærk Smerte lidt efter lidt bredte sig over hele Haanden. Da jeg spurgte om Grunden dertil, fortalte man mig, at der ved disse Kyster hyppig fandtes en Fisk, som Beboerne kalder Føsing, og som ogsaa var en velmagende og sund Spise, men fra hvis Ryg der strittede nogle meget spidse Torne, som var af en saa-

---

¹ = Fjæsingen (Trachinus draco L.) er stadig ret almindelig i Isefjorden og velkendt af Fiskerne her ved Jægerspris som en smuk og velmagende Fisk, men farlig paa Grund af dens

dan Ondartethed, at hvis de tilfældigvis stak én, opstod der først en stærk Hævelse og Smerte, dernæst hos nogle epileptiske Kramper, hos andre Raserianfald og hos de fleste Koldbrand i den beskadigede Legemsdel, samt at der ikke fandtes noget andet Middel til at forebygge de dødbringende Symptomer end hurtig Amputation af Haanden eller i det mindste af den beskadigede Finger. Netop denne Fisk var Aarsag til hans Ulykke.

Jeg har set Fisken og adskillige Gange spist den, og jeg har iagttaget Tornene; der var intet ved deres Udseende, der kunde begrunde en saa stor Ondartethed, hvor heftige Virkningerne end var. Naturligvis var jeg ikke uvidende om, at frygtelige Symptomer kan opstaa i Dele, der er saarede med fine punktuelle Saar, en Iagttagelse, der ligesom alt andet bliver udmærket forklaret af den berømte danske Crato Hr. Dr. *Simon Paulli* i hans Afhandling om ondartede Febre.² Jeg er ikke i Tvivl om, at Lemmerne særdeles vel kan bevares ved denne Mands Methode, men hvem vilde, her hvor

---

giftige Torne, af hvilke der sidder en paa Gællelaaget og 6—7 i forreste Rygfinne, som vist paa Willes Tegning. Jeg har i over 26 Aar kun to Gange behandlet Fiskere, der havde stukket sig paa dens Torne, idet de er meget forsigtige overfor den, da de meget vel kender dens Farlighed. Begge Gange drejede det sig kun om ret ufarlige og forbigaaende Følger af Stikket. Der kendes dog ogsaa alvorlige Følger, om end ikke saa svære som af Wille refererede.

² *Simon Paulli: Παρέκβασις* Seu Digressio De Vera Unica Ac Proxima Causa Februm ogsaa kaldet de febribus malignis. Frankfurt a. M. 1660. 4. p. 45—46. Der fortælles om en ung Mand, der sidder hos sin Kæreste, som syr, hun stikker efter ham med Naalen, hvorved han faar en farlig Betændelse gennem det lille Saar (Quippe petitus a sponsa etc.).

E Hoeg tot.

1933

Ramsløgfloraen i Strandstubben ved Jægerspris.

Raad og Hjælp maatte søges paa Stedet, kunne finde sig i den Forsinkelse, som Forberedelserne maatte tage. — Medens nu denne Klynkepeter skreg op, tænkte jeg paa et Husraad, og se, saa tilbød sig netop af sig selv Ramsløg,³ som vokser i store Mængder paa dette Sted; jeg ordinerede, at dens Rod knust sammen med Bladene skulde lægges paa det hævede og smertende Sted og befæstes med et Bind. Næppe havde han rettet sig derefter, før Smerten lidt efter lidt begyndte at tage af, og med det heldige Resultat, at Fiskeren kom til mig næste Dag med de mest overstrømmende Taksigelser for Haandens Frelse.

Denne voldsomme Virkning af Stikket, mente jeg maatte skyldes enten Tornens Ondartethed eller dens Indtrængen i en nerve- og blodrig Legemsdel eller endelig, at Materien, der var kommet ud af Karrene, paa Grund af Saarets Lidenhed ikke af sig selv kunde løbe ud. Hvordan nu end Sagen forholder sig, saa holder jeg for, at man ogsaa ellers maa regne Løg for meget anbefalelsesværdige baade overfor ondartede Tilfælde til at drage Torne ud, til at faa Hævelser til at fordele sig, til at faa Legemsdele til Live igen ved Varme, maaske ogsaa til at styrke Bøndernes Nerver med deres Svovl.^{3a}

Det heldige Udfald gjorde Lægemedlet i den Grad berømt blandt Fiskerne og i hele Fiskerens Familie, at de nu uforfærdet tager fat paa Fisken og ikke skræm-

³ R a m s l ø g — *Allium ursinum* L. — findes den Dag i Dag i store Mængder i det gamle Egekrat langs Vesterstrand ved Jægerspris, hvad hosføjede Billede kan give en Ide om. Den blomstrer i Maj—Juni og forsvinder derefter saa godt som helt, saa Tildragelsen maa have fundet Sted i Forsommeren.

^{3a} Se Note 17a, p. 79.

mes videre af et Stik, idet de tager deres Tilflugt til det som en specifik Modgift.

Da jeg engang dissekerede Fisken, kom jeg uforvarende til at stikke den yderste Spids af den midterste Finger paa en af Fiskens Torne; straks i første Øjeblik var Smerten ubetydelig, men da Huden lidt efter lidt svulmede op, uden at der dryppede Blod, voksede ogsaa Smerten, og det med en saadan Voldsomhed, at hele Fingeren blev brændende hed. Ramsløg, hvormed jeg hjalp andre, havde jeg ikke ved Haanden, derfor greb jeg hastigt et Diachylonplaster med Gummi,⁴ som jeg tilfældigvis havde liggende og lagde det om Fingeren, idet jeg antog, at dets blødgørende Kraft baade kunde blødgøre Huden og paa en eller anden Maade faa den tilstrømmende Materie formindsket, og det gode Resultat udeblev heller ikke. Derfor smiler jeg, bestyret i min Mening, ad Mistanken om en Ondartethed hos denne Fisk's Torne, især da de, som har faaet en længere Rift af Tornen som af Kattekløer og en ringe Blødning, ikke har lidt noget værre, end om Kattekløer havde givet dem nogle Rifter paa Huden. —

Da der nu har været Tale om Amputation af en Haand, kan jeg ikke lade være med at mindes en anden Sømands dristige Kirurgi.

I Aaret 1668 sejlede jeg ned ad Floden⁵ fra Colmar til Strassburg. Vi var plaget af stærk Kulde den November. En stor Tamp af en Sømand, ved Navn **Dentzel**, styrede med stor Anstrengelse Baaden, hvis Ræling over-

⁴ Se Dispensatorium Hafniense, Hafniae, 1658. 4. p. 213: diachylon cum gummis Vigonis, med en meget lang og kompliceret Sammensætning.

⁵ Floden Ill, (Efter hvilken Elsass har faaet sit Navn).

E. Høeg fot.

Floden Ill ved Colmar.

1934

alt var dækket med et Lag Is. Da han i nogen Tid flittig havde brugt de iskolde og vaade Aarer, begyndte hans Fingre at smerte stærkt, hvorfor han for at adsprede Kulden og genføre Varmen slog om sig paa forskellig Maade. Han kom derved til at lædere Pegefingeren paa sin venstre Haand. Da Manden saa, at Fingeren blødte og smertede mere end alle de andre, og at den var en stor Hindring i hans Arbejde, greb han hurtig en Økse, lagde Fingeren mod Rælingen og kappede med et rask Hug det yderste og Halvdelen af det midterste Fingerled af, derpaa snørede han den lem-læstede Finger stramt om med en Traad og dækkede Saaret med en linned Klud uden Salve eller Plaster. Tre Uger efter mødte han mig i Strassburg og viste mig, at Stumpen virkelig var dækket med Hud og fuldstændig lægt, idet han pralede af sin kirurgiske Færdighed.

Aaret efter døde denne underlige Mand, som jeg og mine Venner ofte før havde set, pludselig ved et skæbnesvangert Fald fra en Trappe, idet han havde overfyldt sig med altfor megen Vin i et Værtshus ved Navn »Blomsterne«. —

NAVNELISTE.

Personer, som er nævnt i Bogen.

Ahlefeldt, Ditlev, 30.	Felding, Svend, 68.
Ahrenstorff, Frederik v., 31.	Francus, Georg, 17, 41.
Altgeld, Johann Moritz, 14.	Föggler, Johann Baptist, 19.
Apelles, 99.	Gad, Hemming, 22.
Ausonius, Decimus Maximus, 26.	Galenos, 75.
Bartholin, Caspar d. æ., 104.	Geist, Christian, 53.
» , Thomas d. æ., 19, 22, 45, 70, 85.	Gram, Kong, 68.
Bauhin, Jean, 99.	Griffenfeld, Peder, 40 ff.
Binder, Friedrich, 15.	Hahn, Christoff v., 27.
Birgitta, Den hellige, 68.	» , Friedrich v., 81, Note.
Blücher v. Daberchow, Catha- rina, 27.	» , Vincentz Joachim v., 23, 27 ff.
Borch, Ole, 22.	Harboe, Jens, 48 ff.
Brand, Poul, 46.	Hemmingsen, Jens, 83, Note.
Brandt, Frederik, 31.	Jacobi, Christianus Herman- nus, 4.
Broch, Jochum, 42, 80.	Jacobæus, Holger, 22.
Brockdorff, Ide v., 30.	Kaas, Sidsel, 28.
Brorson, Anders, 83, Note.	Knudsen, Peder, 83, Note.
Bøtker el. Bötticher, Svend Jen- sen, 31.	Kriebell, August, 42.
Christophori, Elisabeth, 43, Note.	Kölichen, Caspar, 22.
Clement, Joh., 48.	Leth, Hans, 31.
Curtius, Quintus Rufus, 99.	Margrethe, Dronning, 68.
Dinckel, Johann Rudolf, 89, 90.	Martial, 81, Note.
Erlandsen, Peder, 72, Note.	Meulengracht, Hans, 29.
	Mocllenbrock, Valentin An- dreas, 98.
	Mortensen, P., 117.

- Nielsen, Peder, Gaardmand, 42, 82, Note.
- Nielsen, Peder, Forvalter, 39, 81.
- Nolte, Ernst Ferdinand, 102.
- Oldenburg, Johan Erik, 46.
- Paulli, Simon, 19, 22, 45, 70, 98, 110.
- Pedersdatter, Ingeborg, 82, Note.
- Pedersdatter, Karen, 42, 82 Note, 83 Note.
- Pedersdatter, Sidse, 83 Note.
- Pedersen, Cort el. Conrad, 72 Note.
- Plessen, Victor Christian v., 117.
- Plinius, Cajus.... Secundus, 99.
- Rasor, Anna Dorothea, 14.
- Redlich, Maria, 53 Note.
- Rumohr, Augusta Elisabeth, 31 Note.
- Rumohr, Ditleff, 30.
- » , Frederick, 30
- » , Heinrich, 30.
- » , Ida Hedewig, 30.
- » , Kay, 30.
- » , Wilhelm, 30.
- Röttler, Anna Maria, 14.
- Saltzmann, Johann Rudolf, 17.
- » , Ludvig, 17, 90.
- Schindler, Anna Ursula, 49 ff.
- » , Magdalene Sibylle, 52.
- Schindler, Poul, 52.
- » , Poul Christian, 53.
- Schott, Anton, jun., 15.
- » , » , sen., 15.
- Schritzmeyer, Heinrich, 44.
- Sebiz, Johan Albert, 17.
- Sperling, Otto, 22.
- Stadtlander, Ulfert, 48.
- Steno, Nicolaus, 20 f.
- Strabo, 99.
- Sylvius, Franciscus de la Boë, 75.
- Söeborg, Jens, 39, 42.
- Teisner, Christian, 117.
- Theophrastus, 99.
- Vieregg, Frederik v., 91.
- Vigfusson, Jón, 21.
- Wigand, Joachim Vitis, 41.
- Wieger, Friedrich, 18.
- Wille (Willius), Anna Catharina, 15.
- » » Bartholomæus, 14, 53 Note.
- » » Emanuel, 15.
- » » Emanuel (el. Johan Valentin), 53 Note.
- » » Johann Peter, 14.
- » » Johann Valentin, d. æ., 13, 14.
- » » Johann Valentin, d. y., 13 ff.
- » » Valentin, 14.
- Willisen, Edler v., 15.
- Worm, Ole, 104.
- Zwelffer, Johann, 75 Note.

Gengivelse af et Kort over Jægerspris Gods fra Samlingen paa Jægerspris Slot. Dets Størrelse er $163\frac{1}{2} \times 91\frac{1}{2}$ cm., det er udført i Farver og er en af Frederik VII i 1858 beordret Kopi efter et gammelt, stærkt medtaget Kort, som hørte til Godsarkivet. Kopieringen besørgedes af Forstraad Chr. Teisner, som var en Slags forstlig Konsulent for Frederik VII og som døde som Skovrider ved 2det københavnske Distrikt i 1868. Han assisteredes af senere Skovfoged paa Jægerspris, P. M o r t e n s e n,¹ som udførte Navnene paa Kortet.

Desværre har det ikke været mig muligt at opspore Oprindelsen og Alderen af Originalkortet, som maa være gaet tilgrunde.

Efter de topografiske Forhold — Skovenes Udbredelse, Bygningsforhold, Stednavne o. lign. — mener jeg, at Kortet maa være tegnet i Aarene mellem 1730 og 1745, idet Slottet (som forøvrigt paa Kortet er tegnet forkert med Forbindelsesfløjen mod Vest) mangler den af Frederik V i 1745 byggede vestlige to-etages Tilbygning til det gamle Abrahamstrup. Ligeledes mangler den af Frederik V's Dronning Louise i 1748—49 foretagne Bebyggelse nordpaa med tilhørende Stednavne Slagelsegaarde, Skaaningegaarde, Hjortegaarde o. lign.

Ganske vist kunde Kortets nøjagtige og rigtige Topografi tyde paa, at det var udført paa et langt senere Tidspunkt, f. Eks. i 1760erne, da Godset under P l e s s e n s² Bestyrelse blev opmaalt af Landmaalere; men det i 1768 af Videnskabernes Selskab udgivne Kort over Nordsjælland viser helt andre Bebyggelsesforhold og Stednavne end det her gengivne.

Kan det tænkes, at Kopien ikke er en virkelig Kopi, men en Indtegning af et gammelt, unøjagtigt Kort i rigtige Forhold?

Jeg vil være taknemlig for mulige Oplysninger desangaaende.

E. H.

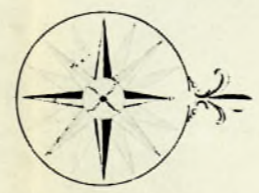
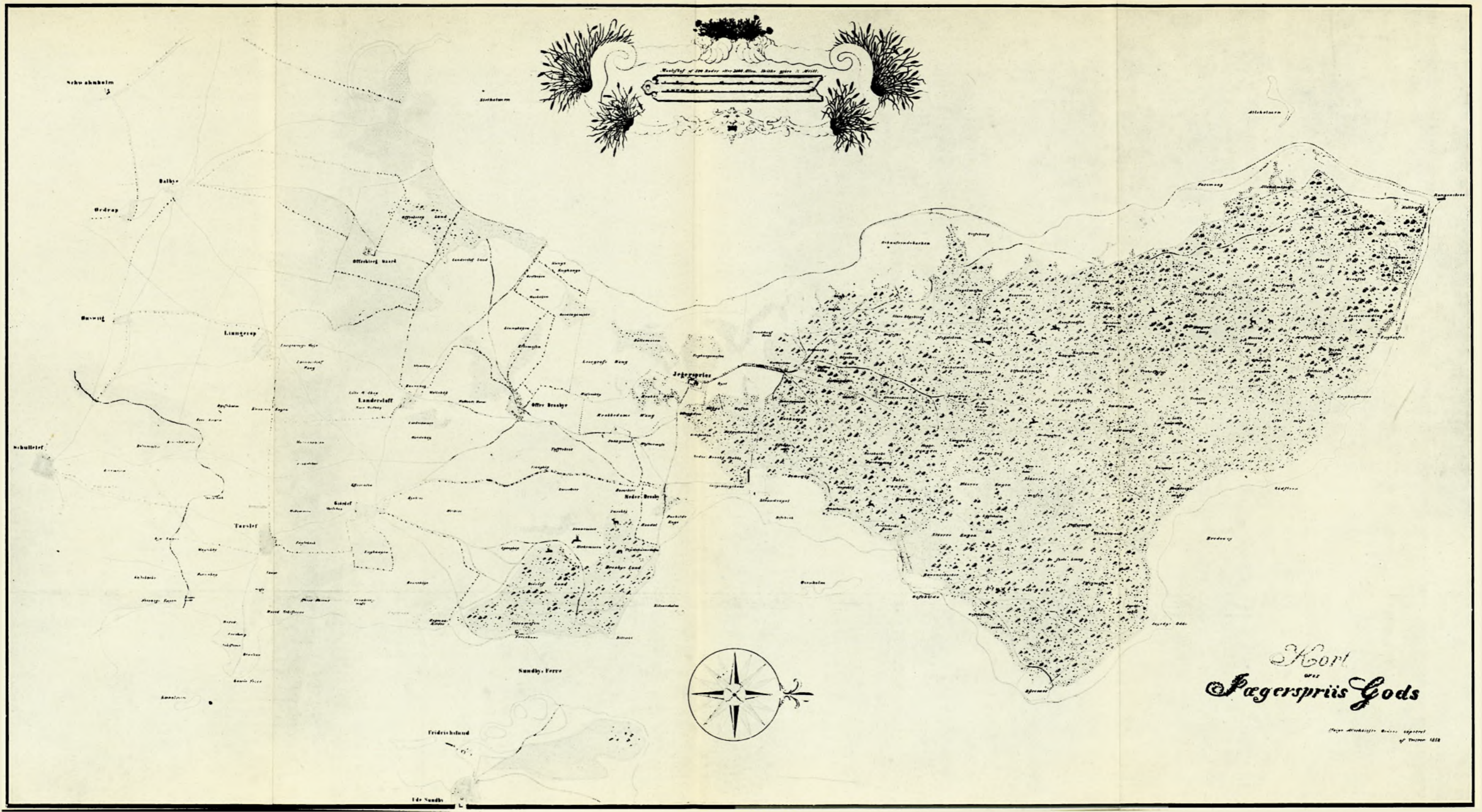
---

¹ Skovfoged paa Jægerspris, ansat 1862 — d. 1884

² Victor Christian v. Plessen, f. 1696 — d. 1771.

Verzeichnis der Pflanzungen im Pögersprius-Gods

Hort des Pögersprius-Gods

Geogr. Anstalt des Königl. Instituts
zu Berlin 1852

